

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

RENATA JANKUTĖ
CIVILINĖS TEISĖS SPECIALIZACIJA
STUDIJŲ PROGRAMOS KODAS 62401S111

**VISIŠKO NUOSTOLIŲ ATLYGINIMO PRINCIPAS
CIVILINĖJE TEISĖJE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –
Doc. dr. Solveiga Cirtautienė

Vilnius, 2010

TURINYS

ĮVADAS	3
1. VISIŠKO NUOSTOLIŲ ATLYGINIMO PRINCIPŲ REGULIAVIMO IR TAIKYMO YPATUMAI EUROPOS VALSTYBIŲ TEISINĖSE SISTEMOSE	6
1.1. VISIŠKO NUOSTOLIŲ ATLYGINIMO PRINCIPŲ DEFINICIJOS PROBLEMA	6
1.2. VISIŠKO NUOSTOLIŲ ATLYGINIMO PRINCIPŲ FORMAVIMOSI PRIELAIIDOS.....	9
1.2.1. <i>Visiško nuostolių atlyginimo principo istorinės ištakos</i>	9
1.2.2. <i>Visiško nuostolių atlyginimo principo filosofinis pagrindimas</i>	12
1.3. VISIŠKO NUOSTOLIŲ ATLYGINIMO PRINCIPŲ TEISINIO REGULIAVIMO IR TAIKYMO YPATUMAI LIETUVOJE.....	14
1.4. VISIŠKO NUOSTOLIŲ ATLYGINIMO PRINCIPŲ TEISINIO REGULIAVIMO IR TAIKYMO YPATUMAI EUROPOS VALSTYBĖSE	18
2. IŠIMTYS IŠ VISIŠKO NUOSTOLIŲ ATLYGINIMO PRINCIPŲ	21
2.1. OBJEKTYVIOS PRIGIMTIES FAKTORIAI, SĄLYGOJANTYS IŠIMČIŲ IŠ VISIŠKO NUOSTOLIŲ ATLYGINIMO PRINCIPŲ TAIKYMĄ	22
2.1.1. <i>Neturtinės žalos įvertinimas</i>	22
2.1.2. <i>Būsimos žalos įvertinimas</i>	27
2.1.3. <i>Prarastos galimybės įvertinimas</i>	32
2.2. SUBJEKTYVIOS PRIGIMTIES FAKTORIAI, SĄLYGOJANTYS IŠIMČIŲ IŠ VISIŠKO NUOSTOLIŲ ATLYGINIMO PRINCIPŲ TAIKYMĄ	35
2.2.1. <i>Atsakomybės prigimtis</i>	39
2.2.1.1. <i>Civilinė atsakomybė už kaltais veiksmais padarytą žalą</i>	40
2.2.1.2. <i>Civilinė atsakomybė be kaltės</i>	43
2.2.2. <i>Šalių turtinė padėtis</i>	45
2.2.2.1. <i>Žalą padariusio asmens turtinė padėtis</i>	46
2.2.2.2. <i>Žalą patyrusio asmens turtinė padėtis</i>	50
2.2.3. <i>Šalių tarpusavio santykiai</i>	53
3. NUOSTOLIŲ ATLYGINIMO DYDŽIO MAŽINIMAS, ATSIŽVELGIANT Į ŽALĄ PATYRUSIO ASMENS ATLIKTUS VEIKSMUS	56
IŠVADOS	59
PASIŪLYMAI	61
LITERATŪROS SĄRAŠAS	62
SANTRAUKA	69
SUMMARY	70

IVADAS

Nei vienas žmogus neturi pasipelnyti

iš to, ką jis padarė bloga.

R. Krossas

Ypatingai spartus civilinės apyvartos bei socialinių santykių vystymasis, globalizacijos, socializacijos bei kiti pažangūs evoliuciniai procesai, individo siekis naudotis gyvenimo teikiamomis galimybėmis ir daugybė kitų veiksnių lemia tai, jog grėsmė patirti didesnę ar mažesnę žalą kasdieninėje situacijoje iš esmės yra neišvengiama. Viena efektyviausių teisinių priemonių, nukreiptų į individo teisėtų interesų apsaugą tokiais atvejais, – civilinės atsakomybės institutas, kurio pagrindinis tikslas – kompensuoti nukentėjusiajam padarytą žalą. Vertinant šio tikslo įgyvendinimą, neabejotinai svarbu atsižvelgti ir, suprantama, praktiškai taikyti vieną pagrindinių civilinės atsakomybės principų – visiško nuostolių atlyginimo principą (lot. *compensation lucri et damni*), kuriuo remiantis galima ieškoti atspirties taško, atsakant į klausimą, ar asmens teisėti interesai ir pagrįsti lūkesčiai buvo tinkamai apginti individo teisių pažeidimo atveju.

Temos aktualumas. Visiško nuostolių atlyginimo principas ypatingai reikšmingas ne tik teoriniu, bet ir praktiniu lygmeniu. Pavieniai individai, verslo subjektai ir net visa visuomenė beveik kasdien patiria didesnę ar mažesnę žalą, todėl labai svarbu tiksliai įvertinti patirtų nuostolių dydį bei juos tinkamai atlyginti, kad nukentėjusi šalis būtų gražinama į tokią padėtį, kurioje ji būtų buvusi, priešingai šaliai neatlikus teisę pažeidžiančių veiksmų (lot. *restitutio in integrum*). Pažymėtina, jog gyvenime susiklostančios žalos atlyginimo situacijos yra kur kas sudėtingesnės už „vadovėlines tiesas“, todėl, jas sprendžiant, reikalingas kur kas gilesnis visiško nuostolių atlyginimo principo pagrindimas, paremtas ne tik šį principą įtvirtinančių teisės normų aiškinimu ir taikymu, tačiau taip pat ir normų sukūrimo priešistore, principo filosofiniu pagrindimu, jo taikymo laikmečiu ir, galų gale, kiekvienos individualios situacijos teisingu išsprendimu. Šiuo metu klostantis ypatingai sudėtingiems teisiniams santykiams, natūralu, jog klausimus, susijusius su žalos atlyginimu, sprendžia ne tik kiekvienos valstybės teismai, tačiau ir pačios šalys, tarpusavyje derėdamosi ir siekdamos kompromiso. Dėl šių priežasčių, autorės manymu, nekvestionuotina ir akivaizdu, jog visiško nuostolių atlyginimo principas tampa vienu iš pagrindinių ir teismo, ir šalių atsvaros taškų, leidžiančiu daryti pagrįstas išvadas dėl teisingo žalos atlyginimo.

Darbo problema. Teisės doktrinoje gana dažnai lakoniškais teiginiais nurodoma, jog visiško nuostolių atlyginimo principo reikšmė – žalos tikslus įvertinimas, kad nukentėjusiajam būtų

atlyginta tiek, kiek jis iš tiesų prarado, įvardijami bei trumpai aptariami pagrindai, kuriais remiantis galima sumažinti nuostolių atlyginimo dydį. Nors teisės mokslininkai H. Koziolas, H. Rogersas, C. van Damas, W. Gervenai analizavo tam tikrus visiško nuostolių atlyginimo principo ypatumus, visgi akcentuotina, jog šio principo gilesnei analizei, jo įgyvendinimo riboms, galimybei jį taikyti atskirose teisinėse situacijose skiriamas labai menkas dėmesys. Teisės doktrinoje pasigendama nuoseklios bei visapusiškos kriterijų, suteikiančių teismui diskrecijos teisę sumažinti nuostolių atlyginimo dydį, analizės ir taikymo galimybės pagrindimo konkrečioje situacijoje.

Darbo objektas. Akivaizdu, jog visiško nuostolių atlyginimo principas paprastai taikytinas tarp šalių susiklosčius civilinės atsakomybės teisiniams santykiams, t. y. kilus tiek sutartinei, tiek deliktinei civilinei atsakomybei. Kilus sutartinei civilinei atsakomybei, paprastai kreiptinas dėmesys į šalių sudaryta sutartimi prisiimtas teises ir pareigas bei iš tokių pareigų nevykdymo kilusius nuostolius, kuriuos, pažymėtina, šalys sutartimi gali būti aptarusios ir tokiu būdu galimai nustačiusios ribotą atsakomybę. Dėl šios priežasties, autorės nuomone, nėra tikslinga analizuoti šalių laisva valia nustatomos civilinės atsakomybės apimties bei jos taikymo vienai iš šalių pažeidus sutartinius santykius. Autorės įsitikinimu, kur kas įdomiau ir reikšmingiau atlikti visiško nuostolių atlyginimo principo analizę, vertinant tarp šalių susiklosčius deliktinės civilinės atsakomybės teisinius santykius. Todėl šio darbo objektas – visiško nuostolių atlyginimo principo analizė deliktinės civilinės atsakomybės teisinių santykių kontekste.

Darbo tikslas. Darbe, remiantis Lietuvos bei užsienio teisės doktrinos, teismų praktikos ir teisės normų analize, siekiama išanalizuoti visiško nuostolių atlyginimo principo (*restitutio in integrum*) ir jo išimčių taikymą deliktinėje prievolėje.

Darbo uždaviniai. Siekiant nustatyti tikslo, būtina išspęsti šiuos uždavinius:

1. atsižvelgiant į visiško nuostolių atlyginimo principo istorinę raidą bei šio principo filosofinį pagrindimą, nustatyti nagrinėjamo principo susiformavimo prielaidas;
2. įvardinti visiško nuostolių atlyginimo principo tikslą deliktinės civilinės atsakomybės teisiniuose santykiuose;
3. įvertinti visiško nuostolių atlyginimo principo taikymo galimybę, egzistuojant objektyvios prigimties faktoriams;
4. įvardyti subjektyvios prigimties faktorius, lemiančius nuostolių atlyginimo dydžio mažinimą, bei atskleisti jų turinį;
5. išanalizuoti žalą patyrusio asmens atliekamus veiksmus, sąlygojančius nuostolių atlyginimo dydžio mažinimą, ir įvertinti jų santykį su visiško nuostolių atlyginimo principu.

Tyrimo hipotezė: nors visiško nuostolių atlyginimo principo tikslas nukreiptas į žalą patyrusio asmens pažeistų teisių tinkamą apgynimą, tačiau egzistuojantys objektyvios ir subjektyvios prigimties faktoriai sąlygoja skirtingą principo vietą deliktinėje prievolėje: egzistuojant objektyvios prigimties faktoriams, visiško nuostolių atlyginimo principas laikytinas siekiamybe; konstatavus subjektyvios prigimties faktorių egzistavimą, – pateisinamas visiško nuostolių atlyginimo principo sąmoningas netaikymas visa apimtimi.

Tyrimo metodai. Magistro baigiamojo darbo tikslą padės pasiekti kompleksiskai taikytini tiek teoriniai, tiek empiriniai mokslinio tyrimo metodai. **Istorinis metodas** bus naudojamas atskleidžiant visiško nuostolių atlyginimo principo susiformavimo ištakas. **Genetinio metodo** taikymas suteiks galimybę, išsiaiškinus principo atsiradimo ir vystymosi aplinkybes, nustatyti jo dabartinį turinį. **Abstrakcijos metodas** bus taikomas išskiriant visiško nuostolių atlyginimo principo taikymo pagrindinį tikslą. Naudojant **analizės metodą**, bus tiriami Lietuvos Respublikos, tarptautiniai ir pasirinktų valstybių teisės aktai, Lietuvos Aukščiausiojo teismo ir pasirinktų valstybių teismų sprendimai, nutartys bei nutarimai. Remiantis **lingvistiniu metodu**, bus aiškinama teisės normose, susijusiose su visiško nuostolių atlyginimo principu, vartojamų žodžių bei žodžių junginių reikšmė. Vadovaujantis **lyginamuoju metodu**, bus gretinami Lietuvos Respublikos ir pasirinktų valstybių visiško nuostolių atlyginimo principo reguliavimo ir šio principo įgyvendinimo ypatumai. Šis metodas taip pat padės atskleisti skirtingų jurisdikcijų panašumus ir skirtumus, siekiant išskirti problemas, kylančias dėl visiško nuostolių atlyginimo principo reguliavimo ir išimčių iš šio principo taikymo teismų praktikoje. **Apibendrinimo metodas** padės susisteminti visą analizuotą medžiagą, patikrinti iškeltą hipotezę ir pateikti galutines išvadas bei pasiūlymus.

1. VISIŠKO NUOSTOLIŲ ATLYGINIMO PRINCIPŲ REGULIAVIMO IR TAIKymo YPATUMAI EUROPOS VALSTYBIŲ TEISINĖSE SISTEMOSE

1.1. Visiško nuostolių atlyginimo principo definicijos problema

Darbe nagrinėjamas principas paprastai tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje įvardijamas trejopai: visiško nuostolių atlyginimo principas, visiško žalos atlyginimo principas, visiško nuostolių (žalos) atlyginimo principas¹. Nors visos trys principo pavadinimo definicijos atitinka to paties principo turinį, t. y. nukentėjusios šalies grąžinimą į tokią turtinę padėtį, kurioje ji būtų buvusi, priešingai šaliai neatlikus teisę pažeidžiančių veiksmų (*status quo ante* padėties atkūrimas), atkreiptinas dėmesys į nagrinėjamo principo pavadinime vartojamas žalos ir nuostolių sąvokas bei jų, kaip sinonimų, vartojimo pagrįstumą².

Pažymėtina, jog dabartinės lietuvių kalbos žodyne nuostolis įvardijamas kaip (1) materialinė žala, (2) praradimas, netekimas³; tuo tarpu žala apibrėžiama kaip nuostolis, eibė⁴. Kadangi nagrinėjamos sąvokos iš esmės laikomos tapačiomis⁵, atrodytų, jog esminio skirtumo, kaip nagrinėjamas principas bus pavadintas, nėra. Visgi, atsižvelgiant į tai, jog darbe atliekama principo analizė būtent *civilinės teisės kontekste*, privalu įvertinti, ar civilinėje teisėje žalos ir nuostolių sąvokos taip pat, kaip ir bendrinėje kalboje, laikytinos sinonimais⁶.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso⁷ (toliau – LR CK arba CK) 6.249 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, jog: „žala yra asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų

¹ Visiško nuostolių atlyginimo principas – Mikelėnas V. ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003. P. 346; LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje *D. M. v. R. O. ir Lietuvos ir Rusijos draudimo UAB „Baltik garant“*, Nr. 3K-3-475/2004. Visiško žalos atlyginimo principas – Mikelėnienė D., Mikelėnas V. Neturtinės žalos kompensavimas // *Justitia*, 1998, Nr. 2, P. 23; LAT CBS teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje *G. A. V. v. Kauno apskrities viršininko administracija, Kauno rajono savivaldybė*, Nr. 3K-3-189/2010. Visiško nuostolių (žalos) atlyginimo principas – LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „If draudimas“ v. V. J.*, Nr. 3K-3-116/2005.

² Nuodugnai nesigilindami į kitas principo pavadinime įtvirtintas sąvokas, pažymime, jog, remiantis dabartinės lietuvių kalbos žodynu, žodis „visiškas“ aiškinamas kaip visas, visuotinis; „atlyginimas“ traktuojamas kaip atsisteisimas už nuostolius, išlaidas, žalą ir pan.; „principas“ įvardijamas kaip teorijos, mokslo sistemos, politikos ir kt. pagrindinis pradinis teiginys (žr. Keinys S. ir kt. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000. P. 51, 611, 940).

³ Keinys S. ir kt. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000. P. 445.

⁴ Ten pat. P. 949.

⁵ Nagrinėjamos sąvokos laikomos sinonimais taip pat ir sinonimų žodyne (žr. Lyberis A. *Sinonimų žodynas*. Antrasis pataisytas leidimas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2002. P. 291, 570).

⁶ Teisės teorijoje viena iš kalbinio aiškinimo taisyklių išskiriama specialiosios kalbos pirmumo taisyklė, pagal kurią, esant bendrinės ir specialios žodžio reikšmės nesutapimui, pirmenybė teiktina specialiai žodžio reikšmei (žr. Vaišvila A. *Teisės teorija. Trečiasis, pataisytas ir papildytas leidimas*. Vilnius: Justitia, 2009. P. 375).

⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74–2262.

veiksmų. Piniginė žalos išraiška yra *nuostoliai*“. Vadovaujantis cituota teisės norma, tampa akivaizdu, jog analizuojamos dvi sąvokos – *žala* ir *nuostoliai* – Lietuvos Respublikos civilinėje teisėje nėra laikytinos sinonimais: žala įvardintina kaip nukentėjusiojo turtinio ar kitokio intereso pažeidimas, o nuostolis – pažeidimo įvertinimas pinigais⁸. Dėl šios priežasties, autorės nuomone, sąvokoms nesant sinonimais, jų tapatinti negalima – nagrinėjamo principo pavadinime vartojamos sąvokos privalo atitikti joms suteiktą reikšmę.

Pažymėtina, jog Europos deliktų teisės principuose (toliau – PETL), atspindinčiuose pažangiausias kontinentinės Europos teisės sistemų tendencijas, *žalos* ir *nuostolių* sąvokos taip pat nelaikomos sinonimais. PETL 2:101 straipsnyje⁹ teigiama, jog *žala* laikytinas turtinio ar neturtinio teisiškai saugomo intereso pažeidimas; tuo tarpu 10:101 straipsnyje¹⁰ nurodoma, jog *nuostoliai* – *tai pinigine kompensacija* nukentėjusiajam, skirta atkurti pastarojo padėtį tokią, kokia ji būtų buvusi neatlikus neteisėtų veiksmų. PETL 10:104 straipsnyje¹¹ taip pat teigiama, jog vietoj *nuostolių atlyginimo* nukentėjusioji šalis turi teisę iš kitos šalies reikalauti *restitucijos natūra*, kiek tai yra įmanoma neapsunkinant žalą padariusio asmens padėties. Vadovaujantis minėtais straipsniais, akivaizdu, jog PETL kūrėjai *žalos* ir *nuostolių* sąvokas skiria.

Analizuojamos dvi sąvokos – *žala* ir *nuostoliai* – vertinamos skirtingai taip pat ir bendrųjų pagrindų sistemos projekte (angl. *Draft Common Frame of Reference*, sutr. *DCFR*)¹²: VI knygos 6:101 straipsnio 1 dalyje teigiama, jog reparacija skirta atkurti asmens, patyrusio *žalą*, padėtį, kurioje jis būtų buvęs, jei *žala* nebūtų kilusi, o to paties straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, jog reparacija galima *pinigine išraiška (kompensacija)* ar kitu tinkamu būdu, atsižvelgiant į žalos rūšį, jos apimtį ir kitas byloje nustatytas reikšmingas aplinkybes¹³. Atsižvelgiant į tai, jog tiek PETL, tiek DCFR *žalos* ir *nuostolių* sąvokos skiriamos, autorės nuomone, anksčiau formuluota išvada, jog sąvokoms nesant sinonimais, nėra jokio pagrindo jas tapatinti, sustiprinama. Dar daugiau, autorės įsitikinimu,

⁸ Mikelėnas V. ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003. P. 341–342.

⁹ Art. 2:201: Damage requires material or immaterial harm to a legally protected interest (*European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law (PETL). Text and Commentary*. Vienna: Springer-Verlag, 2005. P. 2).

¹⁰ Art. 10:101: Damages are a money payment to compensate the victim, that is to say, to restore him, so far as money can, to the position he would have been in if the wrong complained of had not been committed (*European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law (PETL). Text and Commentary*. Vienna: Springer-Verlag, 2005. P. 8).

¹¹ Art. 10:104: Instead of damages, restoration in kind can be claimed by the injured party as far as it is possible and not too burdensome to the other party (*European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law (PETL). Text and Commentary*. Vienna: Springer-Verlag, 2005. P. 8).

¹² *Draft Common Frame of Reference* [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-05-10].

<http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcfr_outline_edition_en.pdf>.

¹³ Art. 6:101 (1): Reparation is to reinstate the person suffering the legally relevant damage in the position that person would have been in had the legally relevant damage not occurred; (2) Reparation may be in money (compensation) or otherwise, as is most appropriate, having regard to the kind and extent of damage suffered and all the other circumstances of the case.

vadovaujantis tokia pozicija, nekvestionuotinu tampa teiginys, jog anksčiau minėta *nagrinėjamo principo pavadinimo formuluotė – visiško nuostolių (žalos) atlyginimo principas – laikytina netaisyklinga ir nevertotina.*

Sprendžiant klausimą, kuri iš kitų dviejų nagrinėjamo principo definicijų, t. y. visiško *nuostolių* atlyginimo principas ar visiško *žalos* atlyginimo principas, yra teoriškai taisyklinga, autorė atkreipia dėmesį į kelis reikšmingus aspektus¹⁴.

Pirma, vadovaujantis loginiu bei lingvistiniu aiškinimo metodais, teigtina, jog asmeniui padarytą žalą privalu atlyginti, remiantis visiško *žalos* atlyginimo principu, kadangi *žala*, vadovaujantis analizuotomis teisės normomis, laikytina platesne sąvoka nei *nuostoliai*. Manytina, jog principo definicija – visiško *žalos* atlyginimo principas – apima ne tik žalos atlyginimą natūra, tačiau taip pat ir žalos įvertinimą bei atlyginimą adekvačia žalai pinigų suma. Taigi, remiantis tokia pozicija, darytina išvada, jog būtų tiksliau vartoti visiško *žalos* atlyginimo principo pavadinimą¹⁵.

Antra, teisės doktrinoje¹⁶ sutinkama nuomonė, jog *nuostolių* samprata vartojama tarp šalių susiklosčius sutartinės civilinės atsakomybės teisiniams santykiams, o *žalos* sąvoka – kilus deliktinei civilinei atsakomybei. Todėl, vadovaujantis tokia logika, atitinkamai pagal susiklosčiusių teisinių santykių prigimtį, turėtų būti naudojamos skirtingos nagrinėjamo principo formuluotės: visiško *nuostolių* atlyginimo principas – *sutartinėje civilinėje atsakomybėje*, tuo tarpu visiško *žalos* atlyginimo principas – *deliktinėje civilinėje atsakomybėje*. Autorės nuomone, tokia pozicija kritikuotina, kadangi, vartojant skirtingas to paties principo definicijas, teisės doktrinoje galima tam tikra painiava, ypač atsižvelgiant į tai, kad pamatinių sąvokų – *žalos* ir *nuostolių* – išskyrimas LR CK bendrosiose civilinės atsakomybės normose nėra toleruojamas: tiek sutartinėje, tiek deliktinėje atsakomybėje pripažintini bendrai civilinėje atsakomybėje vartotini sąvokų apibrėžimai. Vadovaujantis šia pozicija, autorės nuomone, iš esmės negalimas kilusios problemos tinkamas išsprendimas.

¹⁴ Pažymėtina, jog Lietuvoje visiško *nuostolių* atlyginimo principas įtvirtintas CK 6.251 straipsnio 1 dalyje, kurioje teigiama, jog padaryti *nuostoliai* privalo būti atlyginti visiškai. Tuo tarpu CK 6.263 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, jog *žala*, padarytą asmeniui, turtui, o įstatymų numatytais atvejais – ir neturtinę žalą privalo visiškai atlyginti atsakingas asmuo. Ši teisės norma suponuoja mintį, jog joje įtvirtintas visiško *žalos* atlyginimo principas. Kaip matyti, įstatymų leidėjo pozicija nenuosekli, neleidžianti padaryti vienareikšmių išvadų dėl Lietuvoje įtvirtinto teisinio reguliavimo nagrinėjamo klausimu.

¹⁵ Pastebėtina, jog 1964 m. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 483 straipsnio 1 dalyje taip pat buvo teigiama, jog *žala*, padarytą fizinio asmens asmenybei ar turtui, taip pat *žala*, padarytą organizacijai, turi atlyginti ją padariusis asmuo pilnutinai, išskyrus Lietuvos Respublikos įstatymų numatytus atvejus. Vadovaujantis minėtu straipsniu, teigtina, jog būtent visiško *žalos* atlyginimo principo pavadinimo formuluotė buvo naudojama iki pat 2001 m. liepos 1 d. (naujojo LR CK įsigaliojimo) (žr. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1964, Nr. 19–138).

¹⁶ Staskonis V. ir kt. *Civilinė teisė. Antrasis pataisytas leidimas*. Kaunas: Vija, 1998. P. 426–427.

Trečia, užsienio valstybių teisės doktrinoje¹⁷ nagrinėjamas principas įvardijamas kaip visiškos reparacijos principas (angl. *the principle of full reparation*), kuris, atsižvelgiant į tarp šalių susiklosčiusius santykius, gali būti traktuojamas, kaip 1) žalos atlyginimas natūra (angl. *restitution in kind*) arba 2) kompensacija (angl. *compensation*) – piniginis atlyginimas už asmens patirtą žalą. Autorės nuomone, toks sprendimo variantas, vertinant nagrinėjamo principo pavadinimą, laikytinas ganėtinai pagrįstu, tačiau, atsižvelgiant į tai, jog Lietuvoje „išišknijęs“ visiško nuostolių atlyginimo principo (visiško žalos atlyginimo principo) pavadinimas, radikalus principo pavadinimo pakeitimas, manytina, galimai sąlygotų tam tikrus nesusipratimus tiek teismų praktikoje, tiek teisės doktrinoje. Dėl šios priežasties, autorės įsitikinimu, analizuojamo principo pavadinimo keitimas į visiškos reparacijos principo pavadinimą, laikytinas netikslingu.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, manytina, jog visiško žalos atlyginimo principo pavadinimas laikytinas kur kas tikslesniu nei visiško *nuostolių* atlyginimo principo definicija. Visgi autorė, atsižvelgdama į tai, kad bendrojoje civilinės atsakomybės normoje – LR CK 6.251 straipsnio 1 dalyje – įtvirtintas būtent visiško *nuostolių* atlyginimo principas, bei į tai, jog šis darbas rengiamas Lietuvos Respublikoje, vadovaudamasi įstatymų leidėjo išreikšta valia, šiame darbe laikosi LR CK įtvirtintos terminijos ir vartoja visiško *nuostolių* atlyginimo principo pavadinimo formulotę.

1.2. Visiško nuostolių atlyginimo principo formavimosi prielaidos

Bet kurio reiškinio analizė ir suvokimas nėra išsamūs be jo teorinių prielaidų, istorinių ištakų ir filosofinio pagrindimo. Kiekvienas teisės principas bei vėlesnės jo modifikacijos neabejotinai yra savo laikmečio bei tradicijų produktai, sąlygojami konkrečių tuometinės visuomenės poreikių. Siekdami atskleisti visiško nuostolių atlyginimo principo esmę, neišvengsime būtinybės gilintis į istorinius veiksnius bei filosofinius samprotavimus, lėmusius visiško nuostolių atlyginimo principo susiformavimą. Nepretenduodami į nuoseklią bei išsamią istorinių bei filosofinių visiško nuostolių atlyginimo principo susiformavimo prielaidų analizę, toliau trumpai aptarsime tik tam tikras šio principo ištakas romėnų teisėje ir pabandydysime pažvelgti į šio principo galimą filosofinį pagrindimą.

1.2.1. Visiško nuostolių atlyginimo principo istorinės ištakos

¹⁷ Gerven W. ir kt. *Tort Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000. P. 770.

Nors manoma, kad klasikinė sutarčių teisė susiformavo tik XVIII–XIX a., tačiau jos ištakomis pripažįstamos romėnų ir kanonų teisė¹⁸. Romėnų teisė unikali tuo, kad ši teisės sistema įstengė peraugti ne tik ją sukūrusią valstybę, savąją epochą, bet, atgimusi viduramžiais, tęsia savo egzistenciją šiandieniniame civilizuotame pasaulyje. M. Jonaitis savo disertacijoje nurodo, jog: „<...> šimtmečius trunkanti romėnų teisės įtaka vėlesnių epochų privatinės teisės raidai nulemta ne vien Romos valstybės ekspansyvumo ar jos autoriteto <...>. Esminės priežastys glūdi kokybinėse romėnų teisės tradicijose <...>“¹⁹. Su šia pozicija sunku nesutikti. Būtent dėl šios priežasties, analizuojant visiško nuostolių atlyginimo principą, kaip matysime vėliau, plačiai taikomą šiuolaikinėse teisinėse sistemose, autorės nuomone, privalu, netgi būtina, pažvelgti į romėnų teisės paliktus pėdsakus.

Nors romėnų teisėje nebuvo suformuluota *nuostolių* samprata²⁰ ir, akivaizdu, negalėjo būti žinomas visiško nuostolių atlyginimo principas, visgi tam tikrų šio principo apraiškų bei užuomazgų galima išvelgti. Jau romėnai suprato tai, kad asmuo, padaręs kitam asmeniui žalą, privalo ją atlyginti. Klasikinėje romėnų teisėje žala paprastai atsirasdavo dėl sutarties neįvykdymo arba kitų neteisėtų skolininko veiksmų, vadinamų bendru deliktų vardu²¹. Romėnai suprato ir tai, jog žala privalo būti atlyginama tam tikru būdu, todėl neatsitiktinai išskyrė atsakomybės formas, kurios, kaip matysime, laikui bėgant švelnėjo.

Pirmoji romėnų išskirta atsakomybės forma – *asmeninė*. Ryškus to pavyzdys gali būti tai, kad teisė buvo dar nedaug tenužengusi nuo *keršto papročio*, kuriuo remdamasis žalą patyręs asmuo turėjo teisę netgi nužudyti žalą padariusį asmenį. Tai reiškia, jog padarius žalą kitam asmeniui, kaltasis asmuo atsakydavo ne materialiomis vertybėmis, tačiau savo kūnu. Visgi visuomenei supratęs keršto papročio pragaištingumą, ilgainiui atsirado kerštą ribojantis, besiremiantis lygaus atlygio principu, *taliono paprotys* (lot. *talio* – atpildas), t. y. asmuo, patyręs žalą, turėjo teisę padaryti tokio paties dydžio žalą ją padariusiam asmeniui. Tokia atsakomybės forma leidžia daryti pagrįstą išvadą, jog jau romėnai suprato, kad *neteisėta veika ir tokios veikos atoveiksmis (atsakomybės apimtis pažeidėjo atžvilgiu) privalo būti vienas kitam proporcingi*. Visgi, kaip matyti,

¹⁸ Mikelėnas V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996. P. 31.

¹⁹ Išsamiau žr.: Jonaitis M. *Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei*. Daktaro disertacija. Vilnius, 2005. P. 27–28.

²⁰ Van Zyl D H. *History and Principles of Roman Private Law*. Durban: Butterworths, 1983. P. 275.

²¹ Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. *Romėnų teisė. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas*. Vilnius: Justitia, 2007. P. 229. Atsižvelgiant į nurodytą romėnų teisėje vartotą terminologiją, toliau bus kalbama apie žalos atlyginimą pagal sutarčių teisę ir deliktų teisę, t. y. pagal prievolių teisę apskritai. Nors romėnų teisės šaltiniuose nerandama išsamaus prievolės (obligation) apibrėžimo, tačiau geriausiai prievolės esmė atskleidžiama Justiniano Institucijose: „Obligatio est iuris vinculum, quo necessitate adstringimur alicuius solvendae rei secundum nostrae civitatis iura“ (prievolė yra teisiniai pančiai, kuriais mes pagal savo valstybės įstatymus priverčiame ką nors įvykdyti).

nors ir nustačius šiek tiek švelnesnę atsakomybės formą, žalą padaręs asmuo tam tikrais atvejais už kitam asmeniui padarytą žalą privalėjo atsakyti ir savo kūnu (fizine bausme). Taliono principą keitė naujas – *kompozicijos* – principas (lot. *compositio* – susitarimas), pagal kurį už asmeniui padarytą žalą buvo privaloma sumokėti materialinę kompensaciją²². Ją privalėjo sumokėti žalą padaręs asmuo ar jo giminaičiai²³. Ši taisyklė įtvirtinta dar IV a. pr. Kr. Petelijaus įstatyme²⁴. Akivaizdu, jog ši, trečioji, dar romėnų teisėje susiformavusi atsakomybės forma savo esme yra artimiausia šiai dienai šiuolaikinėse civilizuotose valstybėse taikomai civilinės teisės kompensacinei paskirčiai.

Vertinant visas tris romėnų teisėje išskirtas atsakomybės formas, pastebėtina, jog, laikui bėgant, romėnai suprato, kad asmens padaryta žala privalo būti atlyginama tokio dydžio, kokią ją patyrė nukentėjęs asmuo ir ji atlygintina ne bet kokia forma, o materialine kompensacija. Tai reiškia, jog *visiško nuostolių atlyginimo principas, jo konkrečiai neįvardijant, savo esme jau romėnų laikais darė gana svarią įtaką tarp šalių susiklostantiems civilinės atsakomybės teisiniams santykiams*. Kaip matysime, tolesnė romėnų teisės analizė šią išvadą dar labiau sustiprins.

Romėnų teisėje į asmens patirtą žalą buvo įtraukiami du elementai: pozityvūs nuostoliai (*damnum emergens*), t. y. kreditoriaus turėtos išlaidos, jo turto netekimas arba sužalojimas, ir negauta nauda (*lucrum cessans*), t. y. kreditoriaus negautos pajamos, kurias jis būtų gavęs, skolininkui įvykdžius prievolę. Iš Gajaus institucijų matyti, kad žalos atlyginimo dydis kartais būdavo nustatomas pagal sužalotų ir panašių daiktų rinkos vertę, tačiau visgi dažniausiai, ypač klasikinėje teisėje, nuostolių dydis būdavo įvertinamas remiantis *kreditoriaus interesu*. Vadovaujantis terminu „*interesse*“ („būti tarp“), romėnų teisėje buvo įvertinama išivaizduojama kreditoriaus turto padėtis, kokia būtų buvusi, skolininkui neatlikus neteisėtų veiksmų, ir reali padėtis, kurią sąlygojo teisės pažeidimas. Remiantis tokia logika, iš skolininko buvo priteisiamas susidariusios padėties, įvertinus ją pinigais, skirtumas²⁵. Pažymėtina, jog, nagrinėjant individualias bylas dėl nuostolių atlyginimo, nuostolių dydį privalėjo tiksliai nustatyti teisėjas, atsižvelgdamas į visas reikšmingas bylos aplinkybes, o griežtų taisyklių, kuriomis būtų vadovaujamas, iš esmės nebuvo. Dėl šios priežasties formuluoti tam tikras bendras išvadas ganėtinai pavojinga. Vis dėlto romėnų teisėje buvo laikomasi nuostatos, jog nukentėjusiajam asmeniui privalo būti kompensuoti

²² Pradedant taikyti kompozicijos principą, nukentėjusiajam asmeniui padaryta žala pirmiausia buvo atlyginama galvijais, vėliau – konkrečia pinigų suma, dėl kurios dydžio, atsižvelgdamas į konkrečios bylos aplinkybes, sprendavo teisėjas (Plačiau žr. Zimmermann R. *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Oxford: Oxford University Press, 1996. P. 914).

²³ Zimmermann R. *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Oxford: Oxford University Press, 1996. P. 914.

²⁴ Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. *Romėnų teisė. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas*. Vilnius: Justitia, 2007. P. 229.

²⁵ Ten pat. P. 229–230.

visi nukentėjusiojo patirti *nuostoliai*²⁶, o tikslas buvo nukreipiamas į pinigų sumos sumokėjimą (*condemnatio pecuniaria*)²⁷.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, darytina išvada, jog *romėnai, palaipsniui žengdami nuo asmeninės atsakomybės formos – keršto papročio, prie kur kas švelnesnės atsakomybės formos, paremtos materialinės kompensacijos atlyginimu – kompozicijos principo, bei pinigų sumos dydį pradėję vertinti pagal tai, kokia kreditoriaus padėtis būtų buvusi, neįvykdžius teisės pažeidimo, sudarė gana reikšmingas prielaidas visiško nuostolių atlyginimo principui formuotis.*

Visgi pateikta išvada neleidžia kur kas giliau pažvelgti į nagrinėjamo principo filosofinį pagrindimą, t. y. atsakyti į klausimą – *kodėl* asmuo, padaręs kitam asmeniui žalą, privalo ją atlyginti? Į šį klausimą padeda atsakyti garsaus antikos filosofo Aristotelio išreikštos mintys.

1.2.2. Visiško nuostolių atlyginimo principo filosofinis pagrindimas

Nuo pat antikos iki šių laikų nuostata „*atiduoti kiekvienam savo*“ laikytina esminiu teisingumo sampratos elementu²⁸. Dar IV a. pr. Kr. garsus antikos filosofas Aristotelis išžvelgė, kad dėl tam tikrų aplinkybių besiskiriantis socialinis elgesys reikalauja skirtingų, atitinkančių jį teisingumo kriterijų²⁹. Siekdamas pagrįsti šį teiginį, Aristotelis teisingumo distinkcijoje išskėlė teisingo paskirstymo bei kompensacijos mato klausimą ir dėl šios priežasties suskirstė teisingumą į tris rūšis³⁰, tokiu būdu nurodydamas labai svarbų teisingumo momentą, jog įvairios socialinio elgesio formos reikalauja jas atitinkančios teisingumo sampratos.

Atsižvelgdami į tai, jog tik viena iš Aristotelio išskirtų teisingumo rūšių laikytina pagrindžiančia visiško nuostolių atlyginimo principą, atliksime tik šios teisingumo rūšies gilesnę

²⁶ Zimmermann R. *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Oxford: Oxford University Press, 1996. P. 824–827.

²⁷ Van Zyl D H. *History and Principles of Roman Private Law*. Durban: Butterworths, 1983. P. 275.

²⁸ Baublys L. *Antikinė teisingumo samprata ir jos įtaka vakarų teisės tradicijai*. Vilnius: MRU, 2005. P. 37–38.

²⁹ Baublys L. Aristotelio teisingumo distinkcija šiuolaikiniame teisiniame diskurse // *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 8 (86), P. 86.

³⁰ *Pirma*, Aristotelis analizavo įstatyminį teisingumą (*iustitia legalis*), teigdamas, jog: „<...> *visa, kas įstatymų leidėjų yra nustatyta, turi įstatymo galią, ir kiekvieną iš tų nuostatų vadiname teisingu. O įstatymai apima visą gyvenimą <...>*“ (išsamiau žr.: Aristotelis. *Nikomacho etika. Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1990. P. 146). Įstatyminis teisingumas, anot Aristotelio, reikalauja paklusti bendro elgesio taisyklėms (dorovinėms, religinėms, teisinėms, politinėms normoms). *Antroji* Aristotelio išskirta teisingumo rūšis – paskirstomasis teisingumas (*iustitia distributiva*), kuris pasireiškia dalijant garbę, pinigus arba kitas dalijamas vertybes. Aristotelio nuomone, norėdami teisingai padalyti visus šiuos dalykus, turime laikytis lygybės, bet ne paprastos, o proporcinės. Jo teigimu: „<...> *juk jeigu žmonės bus nelygūs, jie ir negaus po lygiai, – dėl to kyla ginčai ir vaidai, kai lygūs žmonės gauna nelygiai arba nelygūs – po lygiai <...>*“ (išsamiau žr.: Aristotelis. *Nikomacho etika. Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1990. P. 150). *Trečioji* Aristotelio išskirta teisingumo rūšis – mainų teisingumas (*iustitia commutativa*). Ši teisingumo rūšis bus aptariama darbe.

analizę. Tai – Aristotelio įvardintas mainų teisingumas (*iustitia commutativa*³¹). Nagrinėdamas mainų teisingumą, Aristotelis išreiškė įvairių individų ar jų grupių tarpusavio santykius, keliančius pusiausvyros per atsilyginimo lygiavertiškumą reikalavimą. Pažymėtina, jog Aristotelis atkreipė dėmesį į tai, jog: „<...> Viduryje tarp to, kas per daug ir kas per mažai, yra tai, kas lygu. Pelnas ir nuostolis³² yra priešingais atžvilgiais per daug ir per mažai: pelnas – tai per daug naudos ir per mažai nuostolio, o jo priešybė – nuostolis. Vidurys tarp jų yra tai, kas lygu, – jį vadiname teisingumu. Tad teisingumas kaip reguliuotojas yra ne kas kita kaip vidurys tarp nuostolio ir pelno <...>“³³. Tokia Aristotelio išreikšta pozicija leidžia daryti pagrįstą išvadą, jog, vertinant mainų teisingumą, išskirtinas pagrindinis principas – veika ir atoveiksmis turi atitikti vienas kitą. Dėl šios priežasties kiekvienas neteisėtas įsikišimas, dėl kurio viena iš šalių gauna pranašumą, turi būti išlygintas. *Minėtus Aristotelio samprotavimus vertinant visiško nuostolių atlyginimo principo kontekste, akivaizdu, jog vienam asmeniui padarius žalą, t. y. gavus pelną kito asmens sąskaita, žalą patyrusiam individui nuostoliai privalo būti atlyginti, kadangi, anot Aristotelio, tokiu būdu bus pasiektas vidurys tarp nuostolio ir pelno bei išlyginta tarp šalių įsivyravusi nelygybė.*

Paminėtina, jog Aristotelio mintis plėtoję žymieji mokslininkai *Ernest Weinrib* ir *Jules Coleman* išskyrė keturis esminius nagrinėjamos teisingumo rūšies bruožus: *pirma*, pabrėžė tai, jog mainų teisingumas apima pareigą „ištaisyti“ vieno individo kito asmens atžvilgiu padarytą teisės pažeidimą; *antra*, nukentėjęs asmuo privalo siekti jam padarytos žalos atlyginimo iš žalą padariusio asmens; *trečia*, pažeidėjas negali pakeisti išlaidų, susijusių su padarytos žalos atlyginimu, dydžio; *ketvirta*, pareiga atkurti iki teisės pažeidimo egzistavusią padėtį, t. y. kilusi atsakomybė, yra nauja šalis siejanti prievolė³⁴. Visi išskirti požymiai leidžia pagrįstai teigti, jog minėti autoriai, vadovaudamiesi Aristotelio išskirta mainų teisingumo distinkcija, atskleidė ne tik analizuojamo teisingumo turinį, tačiau, autorės suvokimu, ir visiško nuostolių atlyginimo principo esmę.

Visgi grįžtant prie Aristotelio dėstyto minčių, kyla kitas klausimas – koks yra kiekvieno išlyginimo matas, parodantis mainų lygybę, t. y. leidžiantis teigti, jog mainai įvykdyti teisingai? Remiantis Aristotelio mintimis, mainų teisingumo matas – poreikis, išreiškiamas pinigais: „<...>

³¹ *Iustitia commutativa* gali būti verčiama įvairiai – kaip savitarpio, išlyginamasis, atsilyginamasis teisingumas ir pan. Pažymėtina, jog kai kurie tyrinėtojai šią teisingumo rūšį įvardija kaip „pataisomąjį teisingumą“. Pvz., Jovaišas K. (žr. Jovaišas K. Atpildo teisingumas: problemos ir paradoksai // *Teisės problemos*. Vilnius: Teisės institutas, 2007, Nr. 2 (56), P. 58); Ernest Weinrib ir Jules Coleman anglų kalba nagrinėjama teisingumo rūšį taip pat įvardija „pataisomuoju teisingumu“ (angl. *Corrective Justice*) (žr. Lucy W. *Philosophy of Private Law*. Oxford, New York: University Press, 2007. P. 268–326).

³² „Nuostolis“ ir „pelnas“ – tai iš prekybos srities perimti to meto teisiniai terminai.

³³ Aristotelis. *Nikomacho etika*. Rinktiniai raštai. Vilnius: Mintis, 1990. P. 152.

³⁴ Plačiau žr. Lucy W. *Philosophy of Private Law*. Oxford, New York: University Press, 2007. P. 270.

pinigas yra tarsi laidas, kad, reikalui esant, visada bus galima pasikeisti <...>“³⁵. Aristotelio nurodytas išlyginimo matas, autorės įsitikinimu, laikytinas ganėtinai taikliu, atskleidžiančiu šiuo atveju itin reikšmingą civilinės atsakomybės kompensacinę paskirtį bei suvokimą, kad civilinė atsakomybė orientuota būtent į piniginę kompensaciją, o ne į žalą padariusio individo asmeni.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, darytina išvada, jog *filosofinis visiško nuostolių atlyginimo principo pagrindimas sietinas su Aristotelio atliktos mainų teisingumo (iustitia commutativa) distinkcijos esminiu postulatu – padarytos veikos ir jos atoveiksmio pusiausvyros paieška.*

1.3. Visiško nuostolių atlyginimo principo teisinio reguliavimo ir taikymo ypatumai Lietuvoje

Lietuvos Respublikoje visiško nuostolių³⁶ atlyginimo principo pamatiniu šaltiniu neabejotinai laikytina Lietuvos Respublikos Konstitucija³⁷ (toliau – Konstitucija), kurios 30 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, jog asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – LRKT), aiškindamas Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalies nuostatą, priimtuose nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, jog šioje dalyje įtvirtinta įstatymų leidėjo pareiga išleisti įstatymą ar įstatymus, nustatančius žalos atlyginimą asmeniui už jam padarytą materialinę ir moralinę žalą, kad įstatymuose turi būti užtikrintas realus pažeistų žmogaus teisių ir laisvių gynimas³⁸. Dar daugiau, LRKT yra pabrėžęs, jog: „<...> Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas asmeniui padarytos (ir atlygintinos) žalos skirstymas į materialinę ir moralinę lemia su atitinkamos rūšies žalos atlyginimu susijusių santykių teisinio reguliavimo ypatumus. Vienas iš šių ypatumų yra susijęs su padarytos žalos dydžio nustatymu (įvertinimu) ir atlyginimo už tą žalą forma. Atlyginant materialinę žalą visais atvejais yra įmanoma vadovautis visiško (adekvataus) žalos atlyginimo principu (*restitutio in integrum*), kai padarytos žalos dydis gali būti išreiškiamas piniginiu ekvivalentu ir ta žala gali būti atlyginama pinigais (tai nepaneigia galimybės materialinę žalą atlyginti ir kitu turtu ar dar kitaip); taigi už

³⁵ Aristotelis. Nikomacho etika. Rinkiniai raštai. Vilnius: Mintis, 1990. P. 155.

³⁶ Atsižvelgiant į tai, jog skirtingose teisinėse sistemose galimos skirtingos nuostolių rūšys, jų priteisimas žalą patyrusiam asmeniui, autorė darbe nuostolių rūšių neketina analizuoti, laikydama, jog atlyginami tokie nuostoliai, kokie pagal atskirų valstybių aktus gali būti priteistini žalą patyrusiam asmeniui.

³⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33–1014.

³⁸ Plačiau žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtai kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalies ir 4 straipsnio 1 dalies 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“; 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimą „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“; 2010 m. vasario 3 d. nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo (2004 m. kovo 5 d. redakcija) 11 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

materialius praradimus atlyginama materialiomis vertybėmis. Tuo tarpu moralinė žala yra dvasinė skriauda, kurią tik sąlygiškai galima įvertinti ir kompensuoti materialiai. Materialios (pirmiausia piniginės) kompensacijos už moralinę žalą paskirtis – sudaryti materialias prielaidas iš naujo sukurti tai, ko negalima sugrąžinti, kuo teisingiau atlyginti tai, ko žmogui neretai apskritai niekas – jokie pinigai, joks materialus turtas – negali atstoti <...>“³⁹. Kaip matyti, LRKT, priimdamas pastarąjį nutarimą, iš esmės akcentavo tai, jog, tarp šalių susiklosčius turtiniams santykiams, žalos atlyginimas, vadovaujantis visiško nuostolių atlyginimo principu, galimas visa apimtimi; tuo tarpu asmeniui patyrus neturtinę žalą, – visiško nuostolių atlyginimo principas veikia ribotai. Šie visiško nuostolių atlyginimo principo taikymo aspektai darbe bus analizuojami vėliau.

Grįžtant prie Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalies, matyti, jog ši teisės norma yra blanketinė, todėl natūralu, jog konkretesnio visiško nuostolių atlyginimo principo pagrindo būtina ieškoti kituose teisės aktuose. Lietuvoje visiško nuostolių atlyginimo principas taikytinas vadovaujantis LR CK 6.251 straipsnio 1 dalyje ir 6.263 straipsnio 2 dalyje įtvirtintomis teisės normomis⁴⁰. Bendrojoje civilinės atsakomybės normoje – LR CK 6.251 straipsnio 1 dalyje – teigiama, jog padaryti nuostoliai turi būti atlyginti visiškai, išskyrus atvejus, kai įstatymai ar sutartis nustato ribotą atsakomybę⁴¹, o deliktinės atsakomybės santykius reglamentuojančioje normoje – LR CK 6.263 straipsnio 2 dalyje – minima, jog žalą, padarytą asmeniui, turtui, o įstatymų numatytais atvejais – ir neturtinę žalą privalo visiškai atlyginti atsakingas asmuo.

Teisės doktrinoje, aiškinant visiško nuostolių atlyginimo principo turinį nurodoma, jog *nukentėjusysis neturi atsidurti nei geresnėje, nei blogesnėje padėtyje, kuri buvo iki jo teisių pažeidimo (deliktinės atsakomybės atveju)*⁴². Priešingu atveju, t. y. nukentėjusiajam atlyginus daugiau nei jam padaryta žalos, šis principas pažeidžiamas, nes civilinė atsakomybė tokiu atveju

³⁹ Plačiau žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimą „*Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai*“.

⁴⁰ Atsižvelgdami į tai, jog įstatymų leidėjo nenuoseklumo problema LR CK įtvirtinant analizuojamą principą jau aptarta šio darbo 1.1. skyriuje, prie nagrinėtos problemos nebegrįšime.

⁴¹ Atsižvelgiant į tai, jog darbo objektas – visiško nuostolių atlyginimo principo analizė *deliktinės civilinės atsakomybės teisinių santykių kontekste*, LR CK 6.251 str. 1 d. numatyta išimtis „*kai sutartis nustato ribotą atsakomybę*“ darbe analizuojama nebus. Tuo tarpu dėl minėtoje normoje įtvirtintos išimties, pagal kurią išskiriami atvejai, kai *įstatymai nustato ribotą atsakomybę*, paminėtina, jog civilinė atsakomybė gali būti ribojama įvairiais būdais. Pavyzdžiui, gali būti nustatytas maksimalus atlyginamas nuostolių dydis, gali būti nurodyta, kad atlyginami tik tiesioginiai nuostoliai, o negautos pajamos neatlyginamos ir pan. Ribota civilinė atsakomybė gali būti nustatyta tiek CK (pvz., CK 3.10 str.), tiek specialiuose įstatymuose arba tarptautinėse sutartyse (plačiau žr. Mikelėnas V. ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*). Vilnius: Justitia, 2003. P. 346–347).

⁴² Norkūnas A., Selelionytė-Drukeitinienė S. *Civilinės atsakomybės praktikumas. Mokomasis leidinys*. Vilnius: MRU, 2008. P. 43.

Kadangi darbe, atsižvelgiant į darbo objektą, nagrinėjamas visiško nuostolių atlyginimo principo turinys kilus deliktinei prievolei, autorė nenagrinės visiško nuostolių atlyginimo principo turinio sutartinės atsakomybės atveju.

atlieka ne tik kompensavimo, bet ir baudimo funkciją⁴³. Kadangi Lietuvos teisės doktrinoje, asmeniui taikant civilinę atsakomybę, baudimo funkcija nepripažįstama⁴⁴, darytina išvada, jog nukentėjusiajam asmeniui atlyginus daugiau nei jam padaryta žalos, tarp šalių susiklosto nauji – nepagrįsto praturtėjimo – teisiniai santykiai, lemiantys naujus tarp šalių kylančius teisminius procesus⁴⁵. Kita vertus, atlyginus nukentėjusiajam asmeniui mažiau nei jam padaryta žalos, analizuojamas principas taip pat būtų pažeistas, nes civilinė atsakomybė ne visiškai atliktų kompensavimo funkciją⁴⁶.

Pažymėtina, jog Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT), sprenddamas bylas dėl nuostolių atlyginimo, ne kartą yra pabrėžęs, jog: „<...> *vienas iš pagrindinių civilinės atsakomybės principų yra tas, jog padaryti nuostoliai turi būti atlyginti visiškai (išskyrus atvejus, kai įstatymų ar sutarties nustatyta ribota atsakomybė)* (CK 6.251 straipsnio 1 dalis, 6.263 straipsnio 2 dalis). Šis principas reiškia, kad kiekvienu atveju žala turi būti tiksliai įvertinta ir nukentėjusiajam atlyginta tiek, kiek jis iš tiesų prarado <...>”⁴⁷, bei atkreipęs dėmesį į tai, kad: „<...> *žala, padaryta asmens turtui, nesant įstatyme nustatytų ar leistų išimčių, turi būti atlyginama laikantis visiško nuostolių atlyginimo – restitutio in integrum – principo* (CK 6.251 straipsnis), kurio esmė ta, kad žalos atlyginimu turi būti siekiama ją patyrusį asmenį grąžinti į iki pažeidimo buvusią padėtį. Asmens teisė į turtinės ir neturtinės (materialinės ir moralinės) žalos atlyginimą yra garantuota Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalyje, ji turi būti įgyvendinama įstatymų nustatyta tvarka, nepažeidžiant bendrųjų teisinės valstybės principų, inter alia – teisingumo principo. Teisingas žalos atlyginimas reiškia ir tai, kad sprendžiant ginčus dėl žalos atlyginimo teismo turi būti nustatytas tikrasis žalos dydis; kai priteisiamas mažesnis už tikruosius nuostolius žalos atlyginimas, lieka iš dalies neapgintos nukentėjusio asmens teisės; kai priteisiamas žalos atlyginimas viršija tikruosius nuostolius, nukentėjęs asmuo nepagrįstai praturtėja skolininko sąskaita – abiem atvejais teisingumo principas yra pažeidžiamas <...>”⁴⁸.

Vadovaujantis cituota pastarąja LAT nutartimi, darytinos kelios išvados, pagrindžiančios visiško nuostolių atlyginimo principo taikymo ypatumus Lietuvos Respublikoje. *Pirma*, tinkamas

⁴³ Mikelėnas V. ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003. P. 346.

⁴⁴ Mikelėnas V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995. P. 27.

⁴⁵ Atsižvelgiant į ribotą darbo apimtį, nepagrįsto praturtėjimo teisiniai santykiai darbe aptariami nebus.

⁴⁶ Mikelėnas V. ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003. P. 346.

⁴⁷ Žr., pvz., LAT CBS teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje *G. A. V. v. Kauno apskrities viršininko administracija, Kauno rajono savivaldybė*, Nr. 3K-3-189/2010.

⁴⁸ LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje *V. B. v. V. R. N.*, Nr. 3K-3-166/2009. Taip pat žr., pvz., LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje *A. L. v. UAB „Artrio“*, Nr. 3K-3-216/2005 ir kt.

visiško nuostolių atlyginimo principo taikymas lemia šalių – tiek žalą padariusio, tiek ją patyrusio asmens – teisėtų interesų pusiausvyrą. Antra, nagrinėjamas principas privalo būti aiškinamas atsižvelgiant ne tik į šio principo paskirtį ir esmę, tačiau taip pat vertinant jo santykį su kitais teisės principais⁴⁹.

Paminėtina, jog Lietuvos teismų praktikoje kartais priimami sprendimai (nutartys), kuriuose visiško nuostolių atlyginimo principas *expressis verbis* neįvardijamas, tačiau iš esmės jo laikomasi ir jis yra taikomas. Pavyzdžiui, LAT nagrinėtoje byloje A. K. v. I. B.-K⁵⁰ ieškovas prašė priteisti iš atsakovės 28 000 litų nuostolių atlyginimo. Ieškovas nurodė, kad 2004 m. buvo nutraukta jo ir atsakovės santuoka ir jis įsipareigojo savo nepilnametei dukteriai kas mėnesį teikti išlaikymą po 1000 litų, tačiau 2007 m. buvo pripažinta, jog jis nėra biologinis vaiko tėvas. Ieškovo manymu, jis buvo apgautas atsakovės ir dėl to patyrė nuostolių. Pirmosios instancijos teismas ieškinį tenkino, apeliacinės instancijos – atmetė. LAT pirmosios instancijos teismo sprendimą paliko nepakeistą. LAT, be kita ko, konstatavo, jog dėl neteisėtų atsakovės veiksmų, t. y. kalto neveikimo, ieškovas patyrė 28 000 litų žalą, kuomet jis teikė išlaikymą ne savo vaikui, todėl dėl šios priežasties atsakovė turi atlyginti ieškovo patirtus nuostolius pagal civilinės deliktinės atsakomybės nuostatas. Akivaizdu, jog šioje byloje tiek pirmosios instancijos teismui, tiek LAT pripažinus, jog atsakovės atžvilgiu taikytina deliktinė atsakomybė, procesiniuose teismų sprendimuose (pirmosios instancijos teismo sprendime ir LAT nutartyje) neabejotinai buvo galima įvardinti visiško nuostolių atlyginimo principą ir, atskleidžiant šio principo turinį bei jo tikslą, jį tiesiogiai taikyti. Deja, priimtuose procesiniuose sprendimuose pozicija dėl visiško nuostolių atlyginimo principo taikymo liko neišdėstyta.

Reziumuojant visa tai, kas išdėstyta, darytina išvada, jog *Lietuvoje, taikant deliktinės civilinės atsakomybės teisės normas, paprastai yra taikomas ir visiško nuostolių atlyginimo principas (restitutio in integrum), kurio pagrindinis tikslas – asmens grąžinimas į iki pažeidimo egzistavusią padėtį.*

⁴⁹ Šis aspektas pabrėžiamas ir kitose LAT priimtose nutartyse. Pavyzdžiui, vienoje iš nutarčių akcentuota tai, jog: „<...> deliktinės civilinės atsakomybės institutas grindžiamas ne tik visiško žalos atlyginimo nuostata (CK 6.263 straipsnio 2 dalis), bet ir kitais šią nuostatą papildančiais principais. Vienas tokių principų – nuostata, kad niekas negali gauti naudos iš savo neteisėtų veiksmų <...>” (žr., pvz., LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2008 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus miesto vyriausiasis policijos komisariatas ir Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos v. P. S.*, Nr. 3K-7-496/2008).

⁵⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 10 d. nutartis civilinėje byloje A. K. v. I. B.-K., Nr. 3K-3-239/2009.

1.4. Visiško nuostolių atlyginimo principo teisinio reguliavimo ir taikymo ypatumai Europos valstybėse

Daugelyje Europos valstybių pripažįstama, jog visiško nuostolių atlyginimo principas yra vienas iš pagrindinių, sprendžiant civilinės atsakomybės klausimus⁵¹. Europos valstybėse, kaip ir Lietuvoje, remiantis visiško nuostolių atlyginimo principu, paprastai taikoma pagrindinė taisyklė – tiksliai įvertinama ir atlyginama nukentėjusiojo patirta žala. Autorė lyginamajai analizei pasirinko tris Europos valstybes – Didžiąją Britaniją, Prancūziją ir Vokietiją.

1880 m. Didžiosios Britanijos Lordų Rūmų narys *Blackburn* byloje *Livingstone v. Rawyards Coal Co*⁵² suformulavo vieną esminių taisyklių: „<...> nuostoliai – tai žalos tikslus įvertinimas pinigine išraiška, kuri sumokama žalą patyrusiam asmeniui, kad pastarasis būtų grąžintas į tokią padėtį, kuri būtų buvusi nepadarius jam žalos <...>“⁵³. Vadovaujantis precedente tapusia byla, neabejotinai galima teigti, jog nuo pat XIX a. iki šių dienų byloje suformuluota taisyklė Didžiojoje Britanijoje nėra pakitusi. 1933 m. nagrinėtoje byloje *Liesbosch Dredger v. Edison S.S. (Owners)*⁵⁴ tiesiogiai minimas visiško nuostolių atlyginimo principas, konstatuojant, jog: „<...> *restitutio in integrum* reiškia tai, jog nukentėjusiajam asmeniui privaloma sugrąžinti tiksliai įvertintą pinigų sumą, kuri nukentėjusiajam leistų grįžti į tokią pat poziciją lyg neteisėti veiksmai iš viso nebūtų buvę atlikti <...>“.

Prancūzijos civilinio kodekso 1382 straipsnyje⁵⁵ įtvirtinta bendroji nuostata, jog asmens atliktas veiksmas, sukėlęs žalą kitam asmeniui, įpareigoja kaltą asmenį ją kompensuoti. Remiantis cituota teisės norma, galima teigti, jog asmens atliktais neteisėtais veiksmais sukelta žala privalo būti atlyginta. Prancūzijos Kasacinis Teismas (pranc. *Cour de cassation*) visiško nuostolių

⁵¹ Išimtimi laikytina Austrija, kurioje nukentėjusiajam priteisiamos kompensacijos dydis priklauso nuo žalą padariusio asmens kaltės laipsnio (plačiau žr. Magnus U. *Unification of Tort Law: Damages*. The Hague: Kluwer Law International, 2001. P. 7).

⁵² *Livingstone v. Rawyards Coal Co*. Didžioji Britanija, Lordų Rūmai, 1880 m. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-06-21]. <<http://oxcheps.new.ox.ac.uk/new/casebook/cases/Cases%20Chapter%2013/Livingstone%20v%20The%20Rawyards%20Coal%20Company.doc>>.

⁵³ Didžiojoje Britanijoje nuostoliai skirstomi į bendruosius (angl. *general damages*) ir specialiuosius (angl. *special damages*); tiesioginius (angl. *direct damages*) ir netiesioginius (angl. *indirect losses*); turtinius (angl. *pecuniary loss*) ir neturtinius praradimus (angl. *non-pecuniary loss*) (Plačiau žr. Magnus U. *Unification of Tort Law: Damages*. The Hague: Kluwer Law International, 2001. P. 55.).

⁵⁴ *Liesbosch Dredger v. Edison S.S. (Owners)* [1933] AC 449 at 459. Cituota pagal: Gerven W. ir kt. *Tort Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000. P. 772.

⁵⁵ Le code civil des Français § 1382: Tout fait quelconque de l'homme, qui cause à autrui un dommage, oblige celui par la faute duquel il est arrivé à le réparer. Prancūzijos civilinis kodeksas (Le code civil des Français) [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-20]. <<http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070721>>.

§ 1382: Any act whatever of man, which causes damage to another, obliges the one by whose fault it occurred, to compensate it. Prancūzijos civilinio kodekso vertimas į anglų kalbą [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-20]. <http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_textA.htm>.

atlyginimo principo esmę atskleidę konstatuodamas, jog: „<...> *priteistos pinigų sumos tikslas – atkurti pusiausvyrą, kuri buvo pažeista asmeniui padarius žalą* <...>“⁵⁶. Atsižvelgiant į šią nuostatą, manytina, jog šiuo atveju turėta omenyje tai, jog, padarius žalą asmeniui, tarp individų, t. y. žalą padariusiojo ir ją patyrusiojo, išivyrauja nelygybė, kurią išlyginti galima tik vienu būdu – atlyginant nukentėjusiojo patirtą žalą, ją įvertinus konkrečia pinigų suma. Prancūzijos teisės doktrinoje, be kita ko, analizuojant visiško nuostolių atlyginimo principą, akcentuojamos itin svarbios šio principo taikymo taisyklės. *Pirma*, atkreipiamas dėmesys į tai, jog nuostoliai gali būti atlyginami už visų rūšių patirtus praradimus, apskaičiuojant jų dydį bylos nagrinėjimo dienai. *Antra*, minima tai, jog nukentėjusysis negali pelnytis iš jam padarytos žalos, t. y. negali reikalauti dvigubos jo patirtos žalos kompensacijos, kadangi, remiantis pačia vertinamo principo samprata, akivaizdu, jog nuostoliai privalo būti kompensuoti adekvačiai patirtos žalos dydžiui. Be to, išskirtas bruožas grindžiamas ir tuo, jog Prancūzijoje nuostolių atlyginimo paskirtis yra kompensacinė – baudiniai nuostoliai netoleruoti. *Trečia*, Prancūzijos mokslininkų vertinimu, nuostolių atlyginimas pinigais nėra vienintelis žalos atlyginimo būdas, kadangi teisėjas turi plačią diskrecijos teisę nuspręsti, jog patirta žala bus kompensuojama natūra, jei tokia galimybė objektyviai egzistuos ir konkrečiu atveju tenkins nukentėjusiojo interesus⁵⁷.

Vokietijoje visiško nuostolių atlyginimo principas kildinamas iš Vokietijos civilinio kodekso (vok. *Bürgerliches Gesetzbuch*, sutr. BGB) bendrosios 249 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos normos, kurioje teigiama, jog asmuo, kuris yra atsakingas už kilusius nuostolius, privalo atkurti tokią padėtį, kokia būtų buvusi, jei aplinkybės, sąlygojusios nuostolių atlyginimą, nebūtų įvykusios⁵⁸. Šis principas Vokietijos deliktų teisėje taip pat laikytinas vienu iš pagrindinių⁵⁹, tačiau, jį taikant, visgi atsižvelgiama, be kita ko, ir į ekonomiškumo kriterijų: vienoje iš Vokietijoje nagrinėtų bylų *Damaged Porsche*⁶⁰ konstatuota, jog nukentėjusysis privalo rinktis tokį gynybos būdą, kuris sukelia mažiausiai išlaidų žalą padariusiam asmeniui.

Nors *Didžiojoje Britanijoje, Prancūzijoje ir Vokietijoje neinvestuotinai pripažįstama, jog asmeniui padarius žalą, ją pilna apimtimi privalo atlyginti už tai atsakingas asmuo*, tačiau esminis

⁵⁶ Magnus U. *Unification of Tort Law: Damages*. The Hague: Kluwer Law International, 2001. P. 77.

⁵⁷ Ten pat. P. 78–79.

⁵⁸ BGB § 249 (1) Wer zum Schadensersatz verpflichtet ist, hat den Zustand herzustellen, der bestehen würde, wenn der zum Ersatz verpflichtende Umstand nicht eingetreten wäre. Vokietijos civilinis kodeksas (Bürgerliches Gesetzbuch) [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-20]. <<http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>>.

§ 249 (1) A person who is liable in damages must restore the position that would exist if the circumstance obliging him to pay damages had not occurred. Vokietijos civilinio kodekso vertimas į anglų kalbą [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-20]. <http://bundesrecht.juris.de/englisch_bgb/index.html>.

⁵⁹ Magnus U. *Unification of Tort Law: Damages*. The Hague: Kluwer Law International, 2001. P. 91.

⁶⁰ *Damaged Porsche* BGHZ 115, 364, NJW 1992, 302, JZ 1992, 480. Cituota pagal: Gerven W. ir kt. *Tort Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000. P. 786.

Europos valstybėse egzistuojantis skirtumas – skirtingo žalos kompensavimo būdo, t. y. žalos atlyginimo natūra⁶¹ ar nuostolių atlyginimo⁶², prioritetinis taikymas. Visgi akivaizdu, jog šis skirtumas jokiu būdu nepaneigia visiško nuostolių atlyginimo principo – netgi priešingai, visais įmanomais būdais saugo nukentėjusiojo interesus, kadangi valstybės, teikdamos prioritetą žalos atlyginimui natūra ar nuostolių atlyginimui, neabejotinai svarstė, kuris iš jų bus naudingesnis silpnesniajai, t. y. nukentėjusiai šaliai.

⁶¹ LR CK 6.281 straipsnyje įtvirtinta, jog (1) Priteisdamas žalos atlyginimą, teismas, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, įpareigoja atsakingą už žalą asmenį atlyginti ją natūra (pateikti tos pat rūšies ir kokybės daiktą, pataisyti sužalotą daiktą ir pan.) arba visiškai atlyginti padarytus nuostolius. (2) Jeigu teismo sprendimas atlyginti žalą natūra neįvykdomas per protingą laiką, tai kreditorius turi teisę reikalauti atlyginti žalą pinigais. Vertinant nurodytas teisės normas, akivaizdu, jog žalos atlyginimo būdas privalo būti parinktas atsižvelgiant į susiklosčiusios situacijos aplinkybes – paties nukentėjusiojo pasirinkimą, žalos pobūdį, žalą padariusio asmens galimybes atlyginti ją vienu ar kitu būdu ir pan. Todėl darytina išvada, jog Lietuvoje tam tikram žalos kompensavimo būdui nėra teiktinas griežtas prioritetas, nors, esant galimybei, teisės doktrinoje pripažįstama, jog kompensavimo funkciją labiausiai atitinka žalos atlyginimas natūra (žr. Mikelėnas V. ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003. P. 389–390).

Pažymėtina, jog Vokietijoje prioritetas taip pat teiktinas žalos atlyginimui natūra (žr. Magnus U. *Unification of Tort Law: Damages*. The Hague: Kluwer Law International, 2001. P. 91).

⁶² Prioritetas teikiamas Didžiojoje Britanijoje (žr. Magnus U. *Unification of Tort Law: Damages*. The Hague: Kluwer Law International, 2001. P. 55), Prancūzijoje (Ten pat. P. 78–79).

2. IŠIMTYS IŠ VISIŠKO NUOSTOLIŲ ATLYGINIMO PRINCIPŲ

Nors individui padarytos žalos atlyginimas neabejotinai vertintinas kaip esminė asmens teisių bei laisvių materialinė garantija⁶³, tačiau visiško nuostolių atlyginimo principo kartais neįmanoma įgyvendinti visa apimtimi dėl objektyvių ir (ar) subjektyvių priežasčių. Pavyzdžiui, kaip įvertinti asmeniui padarytą neturtinę žalą? Kaip apskaičiuoti būsimą žalą ar atlyginti už asmens prarastą galimybę? Ar tokiose situacijose visiško nuostolių atlyginimo principo tikslas gali būti pasiektas?

O kaip gi vertinti byloje nustatytas tokias aplinkybes: nukentėjusio ir (ar) žalą padariusio asmens turtinė padėtis yra itin bloga, šalių tarpusavio santykiai iki žalos padarymo buvo artimi, o kaltė pasireiškė tiesiog žalą padariusio asmens neatsargumu arba, priešingai, tyčia? Ar tokie faktoriai gali lemti ir ar lemia žalos atlyginimo dydį? Pripažinkime, jog pastarieji veiksniai laikytini itin subjektyviais: kiekvienas asmuo skirtingai vertina asmens gerą (blogą) turtinę padėtį, skirtingai traktuoja artimus žmonių santykius, todėl minėtų kriterijų taikymas žalos atlyginimo bylose itin reliatyvus ir sunkiai nuspėjamas. Ar įmanoma rasti tam tikrus bendrus ir visiems priimtinius rodiklius, leidžiančius daryti pagrįstas išvadas dėl atlygintinos žalos dydžio mažinimo? Akivaizdu, jog atsakymai į šiuos klausimus pakankamai sudėtingi, reikalaujantys ne tik išsamios analizės, tačiau taip pat ir detalaus pagrindimo.

Nors, susiklosčius sudėtingoms aplinkybėms, visuomet siekiama ieškoti pusiausvyros tarp žalą padariusio ir nukentėjusio asmens interesų, taip pat atsižvelgiama į teisingumo, protingumo bei sąžiningumo principus, tačiau kai kuriose bylose visgi neįmanoma nustatyti ir įvertinti apčiuopiamos individo patirtos žalos dydžio⁶⁴. Teismai tokiais atvejais elgiasi nevienareikšmiškai. Pavyzdžiui, Prancūzijos teismai nukentėjusiajam asmeniui gali priteisti simbolinį franką (angl. *franc symbolic*), Didžiosios Britanijos teismai – nominalius nuostolius (angl. *nominal damages*). Simbolinis atlyginimas tokiu atveju vertinamas tiesiog kaip nukentėjusios šalies pažeistų teisių ar teisėtų interesų pripažinimas⁶⁵. Tuo tarpu Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika šiuo klausimu pripažįsta, kad vien pažeidimo konstatavimas tam tikrais atvejais gali būti pakankamas žmogaus teisių gynimui⁶⁶.

⁶³ Birmontienė T., Jarašiūnas E. ir kt. *Lietuvos konstitucinė teisė. Antrasis leidimas*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. P. 348.

⁶⁴ Pvz., bylose dėl žinių paneigimo.

⁶⁵ Van Dam C. *European Tort Law*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2006. P. 302.

⁶⁶ Žr., pvz., Europos žmogaus teisių teismo 1991 m. gegužės 23 d. sprendimą byloje *Oberschlick v. Austrija* (Nr. 20834/92), 1992 m. balandžio 23 d. sprendimą byloje *Castells v. Ispanija* (Nr. 11798/85) ir kt.

Į visus iškeltus klausimus pabandysime atsakyti šio darbo antrajame skyriuje. Atsižvelgiant į tai, jog išimtis iš visiško nuostolių atlyginimo principo iš esmės lemia *objektyvios* ir *subjektyvios prigimties faktoriai*, autorės nuomone, šiuo atveju tikslinga minėtu pagrindu atlikti dvi skirtingas analizes.

2.1. Objektyvios prigimties faktoriai, sąlygojantys išimčių iš visiško nuostolių atlyginimo principo taikymą

Susiklosčius tam tikroms situacijoms, visiško nuostolių atlyginimo principo taikymas objektyviai tampa neįmanomas visa apimtimi – tai nepriklauso nei nuo asmens valios, nei nuo jo požiūrio. Iš esmės tokias susiklostančias situacijas lemia pažeistos vertybės specifika, dėl kurios asmens patirta žala itin sunkiai įvertinama. Atsižvelgdami į ribotą darbo apimtį bei nepretenduodami į išsamią visų objektyvios prigimties faktorių, t. y. objektyviai susiklostančių situacijų, lemiančių visiško nuostolių atlyginimo principo išimtis, analizę bei ištyrimą, panagrinėsime autorės pasirinktas kelias specifines situacijas: neturtinės žalos įvertinimą, būsimos žalos įvertinimą bei asmens prarastos galimybės piniginių įvertinimą, kurių pagrindu galėsime padaryti pagrįstas išvadas dėl visiško nuostolių atlyginimo principo taikymo apimties, egzistuojant objektyvios prigimties faktoriams.

2.1.1. Neturtinės žalos įvertinimas

Visų Europos jurisdikcijų šiuolaikinė teisė pripažįsta, jog asmeniui padaryta neturtinė žala privalo būti atlyginta⁶⁷. Lietuva – ne išimtis. Nors, vadovaujantis LR CK 6.250 straipsnio 2 dalimi, neturtinė žala atlyginama tik įstatymų numatytais atvejais, tačiau sutikime, jog tokia įstatymų leidėjo pozicija iš esmės pagrįsta: leidimas reikalauti neturtinės žalos atlyginimo visais atvejais ne tik sąlygotų asmenų piktnaudžiavimą jiems suteiktomis teisėmis, tačiau taip pat ir teismų darbo krūvio, nagrinėjant nepagrįstus ieškinius, padidėjimą.

Akivaizdu, jog neturtinę žalą, pasireiškiančią asmens patiriamais nepatogumais, dvasiniu sukrėtimu, emocine depresija ir kitais neigiamais išgyvenimais, įvertinti pinigais praktiškai neįmanoma, todėl grąžinti asmenį į tokią padėtį, kokia būtų buvusi neatlikus teisę pažeidžiančių veiksmų, ypač sunku. Dėl šios priežasties, vadovaujantis kompensacine neturtinės žalos

⁶⁷ Neturtinės žalos atlyginimo ypatumai skiriasi bipolinės ir singularinės tradicijos šalyse (žr. Cirtautienė S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas*. Vilnius: Justitia, 2008. P. 25–31).

atlyginimo funkcijos samprata, Europoje remiamasi idėja, jog neturtinės žalos atlyginimas suteikia galimybę nukentėjusiajam asmeniui įsigyti alternatyvų komfortą teikiančių dalykų, t. y. kompensacija už moralinius praradimus reiškia tam tikrą substituciją, kuria asmuo gali pakeisti tai, kas buvo prarasta (tokia pozicija vyrauja Ispanijoje, ja remiamasi Austrijos, Vokietijos, Italijos, Belgijos teismų praktikoje)⁶⁸. Vadinasi, galime teigti, jog Europos valstybėse pripažįstama, kad gautas neturtinės žalos atlyginimas ne suteikia galimybes nukentėjusįjį asmenį grąžinti į iki teisės pažeidimo buvusią padėtį, tačiau siekiama kito tikslo – suteikti asmeniui bent minimalią satisfakciją, leidžiančią jam prarastas galimybes pakeisti naujomis. Visgi keltinas klausimas – ar, vertinant neturtinės žalos atlyginimo dydį, visiško nuostolių atlyginimo principu apskritai nėra vadovaujama, ar šis principas visgi laikytinas tam tikra gaire, nustatant teisingo neturtinės žalos atlyginimo dydį?

Teisės doktrinoje⁶⁹ ir teismų praktikoje⁷⁰ pripažįstama, kad neturtinės žalos atlyginimo atveju visiško nuostolių atlyginimo principas (*restitutio in integrum*) objektyviai negali būti taikomas visa apimtimi, nes neturtinės žalos, kaip minėta anksčiau, neįmanoma tiksliai įvertinti pinigais. Tačiau šio principo nepritaikius visa apimtimi, privalu vadovautis kitu – teisingo žalos atlyginimo principu, kadangi būtent teismo pareiga yra nustatyti teisingą kompensaciją už patirtus neturtinio pobūdžio išgyvenimus, praradimus, parenkant tokią piniginę satisfakciją, kuri *kiek galima teisingiau* kompensuotų nukentėjusiojo neturtinėms vertybėms padarytą žalą⁷¹. Dėl šių priežasčių visiško nuostolių atlyginimo principas, atlyginant patirtą neturtinę žalą, vertintinas keliais aspektais: *viena vertus*, kaip neturtinės žalos atlyginimo galimybę pateisinantį principas; *kita vertus*, kaip neturtinės žalos atlyginimo taikymo ribas nustatantis principas, suponuojantis būtinybę nustatyti

⁶⁸ Gerwen W., Lever J., Larouche P., Bar C., Viney G. Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Tort Law – Scope of Protection. Oxford: Hart Publishing, 1998. P. 20. Cituota pagal: Cirtautienė S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas*. Vilnius: Justitia, 2008. P. 66. Pažymėtina, jog kompensacinis tikslas šiai dienai nėra vertintinas kaip vienintelis, kadangi jis negali paaiškinti neturtinės žalos atlyginimo galimybės tiems, kurie dėl fizinės ar psichinės negalios nebegali panaudoti pinigų kitiems dalykams, taip pat nepaaiškina galimybės paveldėti reikalavimo teisę į neturtinės žalos atlyginimą (plačiau žr. Cirtautienė S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas*. Vilnius: Justitia, 2008. P. 67).

⁶⁹ Mikelėnienė D., Mikelėnas V. Neturtinės žalos kompensavimas // *Justitia*, 1998, Nr. 2, P. 23; Cirtautienė S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip neturtinių vertybių gynimo būdas // *Jurisprudencija*, 2005, Nr. 71(63), P. 8.

⁷⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje *N. Ž. v. specialios paskirties uždaroji akcinė bendrovė „Vilniaus troleibusai“*, akcinė draudimo bendrovė „Preventa“, Nr. 3K-3-371/2003; LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje *O. R., M. R., V. R., J. K., N. K. v. Viešosios įstaigos Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinikos*, Nr. 3K-3-16/2004; LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje *D. M. ir L. M. v. UAB „Ekstra žinios“*, Nr. 3K-3-26/2009; LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje *G. Š. v. uždaroji akcinė bendrovė „Yazaki Wiring Technologies Lietuva“*, Nr. 3K-3-174/2009 ir kt.

⁷¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje *K. R. v. Lietuvos Respublika*, Nr. 3K-3-604/2005.

aiškias ir lanksčias neturtinės žalos atlyginimo teisinio reguliavimo taisykles, leidžiančias kuo teisingiau atlyginti asmeniui padarytą žalą ir atkurti pažeistų interesų pusiausvyrą⁷².

Užsienio teisės doktrinoje išsakoma pozicija, jog: „<...> neturtinės žalos kompensavimui gali ir turi būti taikomas „žemesnio“ lygio principas – adekvatumo (atitikimo) principas, reiškiantis, kad jeigu kompensacijos dydis negali būti lygus žalos dydžiui, tai jis turi bent jį atitikti <...>“⁷³. Šiuo atveju turimas omenyje ne itin tikslus patirtos žalos apskaičiavimas, tačiau vadovaujamosi idėja, jog už didesnę neturtinę žalą priteisiama didesnė pinigine kompensacija, ir, priešingai, už mažesnę neturtinę žalą – priteisiama mažesnė. Autorės nuomone, ši pozicija iš esmės laikytina pagrįsta, kadangi, nesant galimybės tiksliai įvertinti asmens patirto skausmo, dvasinių išgyvenimų ir kitų veiksnių, sąlygojančių neturtinės žalos dydį, vertybių prioritetas išskaidymas laikytinas gana objektyviu rodikliu, padedančiu nukentėjusiems asmenims iš anksto orientuotis, kokio dydžio neturtinės žalos atlyginimo jis gali pagrįstai tikėtis.

Kitose Europos valstybėse, pavyzdžiui, Didžiojoje Britanijoje, iš dalies pripažįstama atlyginimo už neturtinių teisių pažeidimą baudinė funkcija, o tai reiškia, jog šioje šalyje išimtinių nuostolių (angl. *exemplary damages*) priteisimas remiasi ne nuostolių dydžiu, bet žalą padariusio asmens elgesiu⁷⁴. Vertinant tokią poziciją per visiško nuostolių atlyginimo principo prizmę, atrodytų, jog šio principo esmė iškreipiama, kadangi nukentėjusiai šaliai atlyginama jos patirta žala ne vertinant nukentėjusiojo asmens pažeistų teisių apimtį, tačiau kreipiant dėmesį į žalą padariusio asmens elgesį, padaryto pažeidimo kartotinumą⁷⁵. Tokiais atvejais, autorės nuomone, egzistuoja itin didelė tikimybė, jog žalą patyrusiam asmeniui bus atlyginama daugiau nei jis iš tiesų prarado, suteikiant nukentėjusiajam teisę nepagrįstai praturtėti žalą padariusio asmens sąskaita.

Vokietijos teisės pozicija nagrinėjamu klausimu iliustruotina *Monako princesės Karolinos* byla⁷⁶. Monako princesė Karolina reikalavo 100000 Vokietijos markių (51020 eurų) neturtinės žalos atlyginimo už tai, jog visuomenės informavimo priemonėmis buvo paskelbtas neva įvykęs (o iš tiesų fiktyvus) interviu su pačia princese, kuriame, be kita ko, buvo pateikiami klaidingi pareiškimai apie

⁷² Cirtautienė S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas*. Vilnius: Justitia, 2008. P. 66.

⁷³ Эрделевский, А.М. *Моральный вред и компенсация за страдания*. Научно-практическое пособие. Москва, 1998. P. 62. Cituota pagal: Volodko R. Teoriniai ir praktiniai neturtinės žalos instituto taikymo aspektai Lietuvos civilinėje teisėje. Daktaro disertacija. Vilnius, 2009. P. 201.

⁷⁴ Van Dam C. *European Tort Law*. Oxford, New York: University Press, 2006. P. 304.

⁷⁵ Žalą padaręs asmuo privalo kompensuoti konkretaus dydžio žalą, atsižvelgiant į tai, kelintą kartą pažeidimas atliktas. Apeliacinio teismo (angl. *Court of Appeal*) manymu, kompensacijos ribos pirmą kartą atlikus pažeidimą turėtų svyruoti nuo 5000,00 £ iki 50000,00 £. Tuo tarpu atlikus pakartotinius pažeidimus, teismo nuomone, kompensacija turėtų būti kur kas didesnė (žr., pvz., *Thompson v. MPC* [1998] QB 517. Cituota pagal: Van Dam C. *European Tort Law*. Oxford, New York: University Press, 2006. P. 304).

⁷⁶ BGHZ 128, 1, NJW 1995, 861, JZ 1995, 360. Cituota pagal: Gerven W. ir kt. *Tort Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000. P. 761–764.

princesės ketinimus vėl ištekėti bei skelbiamos jos privataus gyvenimo fotografijos. Pirmosios instancijos teismas princesei priteisė 30000 Vokietijos markių (15300 eurų) neturtinei žalai atlyginti. Apeliacinės instancijos teismas sprendimą paliko nepakeistą. Vokietijos Aukščiausiasis Teismas pakeitė apeliacinės instancijos teismo sprendimą, princesei priteisdamas 180000 Vokietijos markių (92000 eurų), t. y. didesnę kompensaciją nei buvo iš tiesų reikalaujama. Savo sprendimą Vokietijos Aukščiausiasis Teismas motyvavo tuo, jog neturtinės žalos atlyginimas turi būti pakankamai didelis, siekiant atgrasinimo efekto ir tokiu būdu apsaugant nukentėjusį nuo sąmoningų asmens teisėtų interesų pažeidimų, kuriuos sukelia žalą padariusio asmens siekis gauti komercinę naudą. Be to, Aukščiausiasis Teismas atkreipė dėmesį ir į tai, jog nėra teisinga nukentėjusio patirtą žalą prilyginti tik pažeidėjo gautai turtinei naudai. Kaip vertintinas šis sprendimas visiško nuostolių atlyginimo principo aspektu? Autorės nuomone, gana kritiškai. Nors asmeniui patyrus neturtinę žalą praktiškai neįmanoma jo grąžinti į iki neteisėtų veiksmų atlikimo egzistavusią padėtį, tačiau turime pripažinti, jog tik pats asmuo nusprendžia, kokio dydžio pinigine kompensacija būtų tinkama jam atlyginti už patirtus subjektyvius išgyvenimus. Šiuo atveju teismas, priteisdamas asmeniui didesnę kompensaciją nei buvo prašyta, tarsį tampa vienos iš šalių (nagrinėjamu atveju ieškovo) advokatu, visiškai paneigdamas priešingos šalies teisėtus interesus. Vokietijos Aukščiausiojo Teismo sprendime nurodytas vienas iš motyvų – „žalos atlyginimas turi būti pakankamai didelis, siekiant atgrasinimo efekto“, autorės įsitikinimu, šiuo atveju negali būti taikomas, kadangi jis nesuderinamas ne tik su kompensacine civilinės atsakomybės funkcija (priešingai, tampa panašu į baudinių nuostolių atlyginimą), tačiau taip pat ir su visiško nuostolių atlyginimo principo tikslu – grąžinti nukentėjusį į padėtį, kurioje jis buvo iki teisės pažeidimo ir atlyginti jam nei per daug, nei per mažai, o būtent tiek, kiek iš tikrųjų buvo prarasta.

Atsižvelgiant į tai, jog klausimai, susiję su neturtinės žalos atlyginimu, ne kartą buvo eskaluojami ir Lietuvos teisės doktrinoje⁷⁷, autorės nuomone, įdomu ir reikšminga pažvelgti į Lietuvos teisės mokslininkų – dr. *Solveigos Cirtautienės* ir dr. *Renatos Volodko* – išdėstytas mintis, susijusias su neturtinės žalos atlyginimo nustatymo dydžiais ir pagrįstai atsakyti į klausimą: kuri išreikšta pozicija, atlyginant neturtinę žalą, leidžia labiau priartėti prie visiško nuostolių atlyginimo principo siekiamo tikslo?

Dr. S. Cirtautienė, remdamasi atlikta išsamia neturtinės žalos atlyginimo, kaip civilinių teisių gynimo būdo, analize, darydama išvadas ir nurodydama rekomendacijas, teigia, jog, siekiant

⁷⁷ Šiame darbe išskiriami du žymiausi moksliniai darbai, t. y. Cirtautienės S. disertacijos „Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas“ pagrindu išleista monografija – Cirtautienė S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas*. Vilnius: Justitia, 2008; Volodko R. *Teoriniai ir praktiniai neturtinės žalos instituto taikymo aspektai Lietuvos civilinėje teisėje*. Daktaro disertacija. Vilnius, 2009.

teisingos ir lygiateisės neturtinės žalos atlyginimo sistemos, esminiais neturtinės žalos kriterijais tampa teisės pažeidimo sukelti *neigiami padariniai nukentėjusiajam* ir kiti *objektyvūs* neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijai, o nukentėjusiojo ir žalą padariusio asmens asmeninės savybės, jų kaltės laipsnis, kiti *subjektyvūs kriterijai vertinami išimtiniais atvejais* laikantis lygiateisiškumo, proporcingumo ir visiško žalos atlyginimo principų⁷⁸. Be to, *dr. S. Cirtautienė* pabrėžia ir tai, jog, priteisiant neturtinės žalos atlyginimą, taip pat svarbu atsižvelgti į formuojama teismų praktika priteisiamus neturtinės žalos dydžius, taip pat ir į Lietuvos gyventojų pragyvenimo lygį, ekonomines galimybes, asmens teisių ir laisvių teisinės apsaugos poreikį ir remiantis geriausia Europos valstybių patirtimi⁷⁹. Kaip matyti, *dr. S. Cirtautienė*, vertindama aspektus, į kuriuos itin svarbu atsižvelgti atlyginant neturtinę žalą, iš esmės orientuojasi į gana objektyvius rodiklius, nors neatmeta ir subjektyvių neturtinės žalos atlyginimo kriterijų taikymo galimybes, pabrėždama tai, jog šie kriterijai taikytini tik išimtinėse situacijose, jei to reikia teisingumui konkrečioje situacijoje⁸⁰.

Tuo tarpu *dr. R. Volodko*, atlikdama nuodugnią teorinių ir praktinių neturtinės žalos instituto taikymo aspektų Lietuvos civilinėje teisėje analizę, priėjo prie išvados, jog: „<...> *įvertinus tiek nacionalinės, tiek užsienio teisės doktrinoje siūlomas, o taip pat jurisprudencijoje taikomas objektyvias, tiksliais matematiniais skaičiavimais, iš anksto žinomą rezultatą garantuojančiais mechanizmais ir principais (formulėmis) paremtas neturtinės žalos kompensacijos dydžio nustatymo metodikas, galima daryti išvadą, kad jos, vis dėlto, negali būti naudojamos dvasinių ir fizinių kančių atlyginimo sumai surasti <...>*“⁸¹. Vertinant šias pateiktas išvadas, pastebėtina, jog *dr. R. Volodko* pozicija, priešingai nei *dr. S. Cirtautienės* išsakytos idėjos, vertinant patirtos neturtinės žalos dydį, krypta link subjektyvių kriterijų, tokių kaip konkretaus asmens patirti išgyvenimai, žalą padariusio individo kaltės laipsnis, asmenybės bruožai bei charakteristikos ir kt. įvertinimo kiekvienu konkrečiu atveju.

Kaip minėjome anksčiau, vadovaudamiesi lakoniškai aptartomis mokslininkų pozicijomis, pabandydysime atsakyti į jau iškeltą klausimą: kuri išreikšta pozicija, nukentėjusiajam atlyginant neturtinę žalą, leidžia labiau priartėti prie visiško nuostolių atlyginimo principo siekiamo tikslo – gražinti asmenį į tokią padėtį lyg neteisėti veiksmai nebūtų atlikti? Atsakymas iš pirmo žvilgsnio tikriausiai atrodo ganėtinai aiškus – tik įvertinus konkrečioje situacijoje asmens patirtus subjektyvius išgyvenimus, galima bandyti įvertinti individo patirtą neturtinę žalą pinigine išraiška ir ją atlyginti.

⁷⁸ Cirtautienė S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas*. Vilnius: Justitia, 2008. P. 207.

⁷⁹ Ten pat. P. 213.

⁸⁰ Ten pat. P. 207.

⁸¹ Volodko R. *Teoriniai ir praktiniai neturtinės žalos instituto taikymo aspektai Lietuvos civilinėje teisėje*. Daktaro disertacija. Vilnius, 2009. P. 444.

Tačiau, ar vertinant vien subjektyvius asmens patiriamus išgyvenimus, neturtinės žalos atlyginimas netaptų palankia erdve piktnaudžiauti asmenims suteikiamomis teisėmis ir rasti „menamiems“ nukentėjusiesiems? Atsižvelgiant į tai, jog šiai dienai nėra sukurto jokio mechanizmo, leidžiančio „pamatuoti“ asmens patiriamų neigiamų išgyvenimų lygį, atrodytų, jog *dr. S. Cirtautienės* siūlytas objektyvių kriterijų nustatymas, kuriuo remiantis asmeniui būtų priteisiama tam tikra piniginė kompensacija, yra kur kas apčiuopiamesnis metodas, leidžiantis prognozuoti teismų priimamus sprendimus, taip pat užkertantis kelią asmenims piktnaudžiauti jiems suteiktomis teisėmis.

Taigi, reziumuojant tai, kas išdėstyta, manytume, jog *kiekvienoje situacijoje, siekiant teisingai įvertinti bei atlyginti asmens patirtą neturtinę žalą, reikia vertinti ne vien objektyvius ar vien subjektyvius veiksnius, lemiančius tam tikrą žalos atlyginimo dydį, tačiau reikia ieškoti šių kriterijų balanso, jų pusiausvyros. Nors pripažintina, kad tam tikros piniginės kompensacijos priteisimas asmens niekada negrąžins į iki žalos padarymo egzistavusių padėčių, tačiau visiško nuostolių atlyginimo principas neturtinės žalos atlyginimo byloje galėtų būti traktuojamas kaip tam tikra siekiamybė, gairė, pateisinanti žalos atlyginimo galimybę ir leidžianti kuo teisingiau įvertinti nukentėjusiojo patirtą žalą.*

2.1.2. Būsimos žalos įvertinimas

Sužalojus asmens sveikatą, neigiami padariniai nukentėjusįjį gali lydėti gana ilgą laiko tarpą, netgi visą gyvenimą, todėl labai dažnai asmens sužalojimo byloje keliami klausimai, susiję su būsimos žalos (angl. *future damage*) įvertinimu bei jos kompensavimu. Pagrindiniai ginčijami klausimai: būsimos žalos apskaičiavimo metodų taikymas; žalos atlyginimo perskaičiavimo galimybė ateityje, pasikeitus esminėms aplinkybėms (pvz., paaiškėjus, jog nukentėjusiajam padaryta žala kur kas didesnė nei buvo manyta nagrinėjant bylą)⁸²; žalos atlyginimo formos – visos žalos dydžio vienkartinė išmoka ar periodinių išmokų – prioritetas taikymas. Akivaizdu, jog visi šie klausimai glaudžiai susiję su visiško nuostolių atlyginimo principo taikymu, kadangi nuo atsakymo į pateiktus klausimus priklauso nagrinėjamo principo taikymo apimtis. Atlikę Didžiojoje Britanijoje, Vokietijoje, Prancūzijoje ir Lietuvoje įtvirtintų modelių analizę, pabandysime atsakyti į klausimą – kurios valstybės teisinė sistema labiausiai užtikrina visiško nuostolių atlyginimo principo įgyvendinimą sveikatos sužalojimo byloje, įvertinant nukentėjusiojo būsimą žalą?

⁸² Dviejų taisyklių konkurencija – kompensacija už patirtą žalą priteisiama vieną kartą ir visam laikui (angl. *once-and-for-all*) ar žalos atlyginimo perskaičiavimas, atsižvelgiant į nukentėjusiojo galimybes užsidirbti, infliaciją ir kitas reikšmingas aplinkybes.

Didžiojoje Britanijoje bylose *Brunsdan v. Humphrey*⁸³, *Lim Poh Choo v. Camden and Islington Area Health Authority*⁸⁴ laikomasi griežtos ir nuoseklios pozicijos, jog nukentėjusiojo patirta žala atlyginama vienkartinė išmoka, nesuteikiant galimybės jos perskaičiuoti ateityje⁸⁵. Ši pozicija iš esmės grindžiama keliais argumentais: *pirma*, viešuoju interesu, siekiant užkirsti kelią begaliniam bylinėjimuisi (lot. *interest republicae ut sit finis litium*); *antra*, dvigubos atsakomybės negalimumu už tą patį atliktą neteisėtą veiksma (lot. *nemo debet bis vexari pro una et eadem causa*). Visgi teisės doktrinoje sutinkama nuomonių, jog šie argumentai laikytini neįtikinamais. Oponentų manymu, žalos dydis priklauso nuo daugelio aplinkybių: *nukentėjusiojo nedarbingumo apimties, žalos įtakos nukentėjusiojo uždarbiui (pvz., paaukštinimo galimybei), bedarbystės rizikos, išlaidų nukentėjusiojo priežiūrai dydžio, infliacijos* ir pan., todėl tokių veiksmų tikslus įvertinimas pinigine išraiška, kuria kompensuoti nukentėjusiojo ateities praradimai, ganėtinai sudėtingas, ypatingai atsižvelgiant į tai, jog įvertinimas atliekamas vieną kartą ir visam laikui. Dar daugiau, nukentėjusiajam nesuteikiant galimybės ateityje kreiptis dėl kompensacijos perskaičiavimo, nukentėjusysis privalo įrodinėti galimai ateityje kilsiančius jo sveikatos (fizinės ar psichinės) pakitimus, kuriuos ne visada įmanoma numatyti iš anksto. Tai reiškia, jog ateityje kilus objektyviai ir iš anksto nenumatyta žalai, asmeniui bus užkirstas kelias reikalauti jos atlyginimo⁸⁶. Byloje *Wells v. Wells*⁸⁷ pabrėžiama, jog teismas negali tiksliai numatyti, kas įvyks ateityje, todėl, priimdamas sprendimą, jis remiasi tam tikromis prielaidomis, kurios daro svarią įtaką žalos įvertinimo tikslumui, pagrįstam tam tikrais aritmetiniais skaičiavimais⁸⁸. Visgi sutinkama su tuo, jog iš esmės priteista pinigų suma gali būti per maža arba per didelė, kadangi nukentėjusysis gali mirti netgi kitą dieną po žalos atlyginimo gavimo arba, priešingai, – gyventi kur kas ilgiau nei žmogaus gyvenimo trukmės vidurkis.

⁸³ *Brunsdan v. Humphrey* [1884] 14 QBD 14. Cituota pagal: Gerven W. ir kt. *Tort Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000. P. 818.

⁸⁴ *Lim Poh Choo v. Camden and Islington Area Health Authority* [1980] AC 174, HL. Cituota pagal: Gerven W. ir kt. *Tort Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000. P. 819.

⁸⁵ Abiem šalims susitarus, galimos periodinės išmokos (žr. Gerven W. ir kt. *Tort Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000. P. 823).

⁸⁶ Ten pat. P. 820–821.

⁸⁷ *Wells v. Wells* [1999] 1 AC 345, [1998] 3 WRL 329. Cituota pagal Gerven W. ir kt. *Tort Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000. P. 823.

⁸⁸ Taikomas daugiklio metodas (angl. *multiplier method*), kuriuo remiantis grynasis (neto) kasmetinis praradimas, įvertintas pinigais (dauginamasis), dauginamas iš metų skaičiaus, kuriais praradimas tęsis (daugiklis), atsižvelgiant į tai, jog konkreti žalos atlyginimo suma skirta kompensacijai už besitęsiančius praradimus. Be abejo, nustatant dauginamąjį, turimi omenyje ypatingi veiksniai: infliacijos rodiklis; paties nukentėjusiojo, kaip protingo investuotojo (angl. *prudent investor*), pastangos investuojant gautus pinigus į patikimas finansines priemones; suma, kurią asmuo būtų uždirbęs, tęsdamas darbą, kurį jis dirbo ir kt. (žr. plačiau Gerven W. ir kt. *Tort Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000. P. 825–829; Rogers H. *Winfield and Jolowicz on Tort*. London: Sweet & Maxwell, 2006. P. 970–975).

Vokietijoje, priešingai nei Didžiojoje Britanijoje, remiantis BGB 843 straipsnio 1 dalimi⁸⁹ (taip pat taikoma 844 straipsnio 2 dalis, 845 straipsnis), pirmenybė teikiama periodinėms išmokoms. Atsižvelgiant į tai, jog tam tikrais atvejais, esant pateisinamoms aplinkybėms, konkrečios pinigų sumos priteisimas nukentėjusiajam gali būti kur kas palankesnis, remiantis BGB 843 straipsnio 3 dalimi⁹⁰, nukentėjusysis gali reikalauti konkrečios pinigų sumos priteisimo. Tačiau, atsižvelgiant į išmokos formą, skirtingai vertintina perskaičiavimo galimybė ateityje: periodinių išmokų dydžio peržiūra galima kiekvienos iš šalių – tiek žalą padariusio, tiek ją patyrusio asmens – prašymu, atsižvelgiant į esminius aplinkybių pasikeitimus; tuo tarpu vienkartinės išmokos dydžio peržiūra negalima. Iš esmės tokia pozicija grindžiama keliais argumentais: *pirma*, periodinių išmokų dydis gali kisti, atsižvelgiant į kintančias esmines aplinkybes, tokias kaip *ekonomikos kilimas/smukimas, darbo užmokesčių dydžių pasikeitimas* ir kt.; *antra*, vienkartinės išmokos priteisimu siekiama apsaugoti žalą padariusį asmenį, kad jis galėtų būti įsitikinęs, jog vienkartinė išmoka priteisiama vieną kartą ir visam laikui⁹¹.

Remiantis Prancūzijos teise, nuostolių atlyginimo bylose reikalaujama įrodyti patirtų nuostolių tikrumą (angl. *certain*), tačiau šis reikalavimas netaikytinas asmens sužalojimo bylose, įvertinant nukentėjusiojo būsimą žalą⁹². Prancūzijos civiliniame kodekse nėra įtvirtintas kompensacijos būdas, kuriam turėtų būti teiktinas prioritetas, t. y. nuostolių atlyginimui sumokant vienkartinę išmoką ar priteisiant periodines žalos atlyginimo išmokas, – šis klausimas paliekamas teisėjo diskrecijai⁹³. Dėl šios priežasties išmokų dydžio peržiūra su tam tikromis išimtimis⁹⁴ ateityje galima abiem atvejais. Prancūzijoje, taip pat, kaip ir Didžiojoje Britanijoje bei Vokietijoje,

⁸⁹ BGB § 843 (1) Wird infolge einer Verletzung des Körpers oder der Gesundheit die Erwerbsfähigkeit des Verletzten aufgehoben oder gemindert oder tritt eine Vermehrung seiner Bedürfnisse ein, so ist dem Verletzten durch Entrichtung einer Geldrente Schadensersatz zu leisten. Vokietijos civilinis kodeksas (Bürgerliches Gesetzbuch) [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-09-22]. <<http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>>.

(1) If the earning capacity of the injured person is eliminated or reduced as the result of an injury to body or health or if his needs are increased, then the injured person is to be given damages by payment of an annuity. Vokietijos civilinio kodekso vertimas į anglų kalbą [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-09-22]. <http://bundesrecht.juris.de/englisch_bgb/index.html>.

⁹⁰ BGB § 843 (3) Statt der Rente kann der Verletzte eine Abfindung in Kapital verlangen, wenn ein wichtiger Grund vorliegt. Vokietijos civilinis kodeksas (Bürgerliches Gesetzbuch) [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-09-22]. <<http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>>.

(3) In lieu of the annuity, the injured person may demand a lump sum settlement if there is a compelling reason for doing so. Vokietijos civilinio kodekso vertimas į anglų kalbą [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-09-22]. <http://bundesrecht.juris.de/englisch_bgb/index.html>.

⁹¹ Gerven W. ir kt. *Tort Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000. P. 830–837. Šiuo atveju laikomasi taisyklės – vieną kartą ir visam laikui (angl. *once-and-for-all*).

⁹² Gerven W. ir kt. *Tort Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000. P. 837.

⁹³ *Sourdonnier v. Gallien* JCP 1975.II.17978. Cituota pagal: Gerven W. ir kt. *Tort Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000. P. 840–842).

⁹⁴ Pvz., pasikeitus nukentėjusiojo turinei padėčiai, remiantis Prancūzijoje suformuota teismų praktika, išmokų dydis negali būti perskaičiuojamas (žr. Gerven W. ir kt. *Tort Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000. P. 842–845).

sprendžiant klausimą dėl atlygintinos žalos dydžio, atsižvelgiama į tokius kriterijus, kaip *asmens netekto darbingumo lygis, uždarbių dydis valstybėje, ekonominiai rodikliai* ir kt.

Lietuvoje, vadovaujantis bendraja LR CK 6.288 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta taisykle, suluošinus nukentėjusįjį asmenį ar kitokiu būdu jam sužalojus sveikatą, padaryta žala atlyginama periodinėmis išmokomis arba visos žalos dydžio vienkartinė išmoka. LR CK 6.283 straipsnio 3 dalyje teigiama, jog, jeigu po sprendimo dėl žalos atlyginimo priėmimo nukentėjusio asmens sveikata pablogėja, jis turi teisę pareikšti ieškinį dėl papildomų išlaidų atlyginimo, *išskyrus atvejus*, kai žala buvo atlyginta konkrečia vienkartinė pinigų suma. Tenka apgailestauti, tačiau Lietuvos teismų praktikoje LR CK 6.283 straipsnio 3 dalyje įtvirtintos teisės normos taikymas ir aiškinimas nėra išplėtotas, todėl itin sunku spręsti, kaip ji būtų aiškinama konkrečioje situacijoje.

Tuo tarpu galime atkreipti dėmesį į tai, jog LAT pozicija, sprendžiant klausimus dėl žalos atlyginimo dydžio sveikatos sužalojimo bylose, taikant žalos apskaičiavimo metodus, nėra vienareikšmė. Nors teismų praktikoje paprastai atsižvelgiama į žalą patyrusio asmens gydymui išleistas pinigines lėšas ir žalą patyrusio asmens netekto darbingumo apimtį, tačiau diskusija kyla ir dėl šių klausimų. Pavyzdžiui, dar 2002 metais LAT civilinių bylų skyriaus plenarinė sesija byloje *D. S. ir A. S. v. E. S. , G. S. ir M. S.*⁹⁵ teigė, jog: „<...> *atsižvelgiant į bylos nagrinėjimo metu susidariusią padėtį darbo rinkoje realu, kad nepilnametis asmuo, neturintis specialybės, uždirbtų minimalią mėnesinę algą. <...> Dėl nurodytų aplinkybių plenarinė sesija konstatuoja, kad nepilnamečiui suėjus penkiolika metų ančiaus pagal CK 504 str. 2 ir 3 dalis yra garantuojamas žalos atlyginimas, susijęs su jo darbingumo netekimu ar sumažėjimu, remiantis minimalia mėnesine alga, kuri nustatoma Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu <...>*“. Tuo tarpu 2007 metais LAT byloje *V. V. v. R. V.*⁹⁶ konstatuota: „<...> *motyvas, kad ieškovas sužalojimo metu niekur nedirbo, neturėjo jokios specialybės ir kvalifikacijos, todėl žala priteistina nuo minimalaus darbo atlyginimo dydžio, prieštarauja teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principams (CK 1.5 straipsnis). Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į išdėstytas aplinkybes, žalą padariusio asmens kaltę, sunkias sužalojimo pasekmes, sprendžia, kad yra pakankamas pagrindas nagrinėjamoje byloje priteisti ieškovui iš atsakovo žalą, skaičiuojamą nuo vidutinio darbo užmokesčio <...>*“. Tokia prieštaringa teismų praktikos pozicija neleidžia daryti vienareikšmių išvadų dėl Lietuvoje taikytinų žalos, patirtos sužalojus asmens sveikatą, apskaičiavimo metodų.

⁹⁵ LAT CBS plenarinės sesijos 2002 m. rugsėjo 26 d. nutartis civilinėje byloje *D. S. ir A. S. v. E. S. , G. S. ir M. S.*, Nr. 3K-P-776/2002.

⁹⁶ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. balandžio 6 d. nutartis civilinėje byloje *V. V. v. R. V.*, Nr. 3K-3-87/2007.

Kaip matyti, LR CK įtvirtintas žalos atlyginimo modelis sveikatos sužalojimo bylose skiriasi nuo Didžiojoje Britanijoje, Vokietijoje ir Prancūzijoje egzistuojančių modelių – Lietuvoje žalos atlyginimo būdą renkasi nukentėjusysis, tačiau ieškinyje dėl papildomų išlaidų atlyginimo galimas tik esant periodinėms išmokoms. Analizuodami kitų valstybių praktiką taip pat pastebėjome, jog teismai, apskaičiuodami asmens patirtą žalą, atsižvelgia į kur kas platesnį susiklosčiusių ir galimai ateityje asmeniui kilsiančių neigiamų padarinių spektrą nei tai daroma Lietuvos teismų praktikoje⁹⁷.

Taigi, reziumuojant tai, kas išdėstyta, pabrėžtina, jog žalos atlyginimo klausimas asmens sveikatos sužalojimo bylose laikytinas pakankamai sudėtingu – žalos atlyginimo dydį lemia kintantys veiksniai. Dėl šios priežasties, autorės įsitikinimu, apie *visiško nuostolių atlyginimo principo įgyvendinimą minėtose bylose galime kalbėti tik reliatyviai*. Atsižvelgdami į tai, jog visiško nuostolių atlyginimo principo tikslas – žalą patyrusio asmens grąžinimas į iki pažeidimo buvusią padėtį, galime teigti, jog asmens *sveikatos sužalojimo atveju iš esmės neįmanoma atkurti tokios padėties, kuri egzistavo iki žalos padarymo momento*. Nors šiuolaikinės medicinos pagalba galimas asmens sutrikdytos sveikatos ženklus pagerėjimas ar netgi jos atstatymas, tačiau savaime suprantama ir neginčytina tai, jog asmens gyvenime įvykęs esminis jo sveikatos sutrikdymas gali ateityje sąlygoti tam tikrus iš anksto nenumatytus jo sveikatos pakitimus. Visgi negalime nesutikti su tuo, kad *žalą patyrusiam asmeniui atlygintina neturtinė žala ir tiesioginiai nuostoliai: gydymosi išlaidos, kompensacija, skirta sumažėjusiam darbingumui padengti, išlaidos, reikalingos nukentėjusiajam slaugyti, ir pan. traktuotini, kaip tam tikra kompensacija, leidžianti priartėti prie visiško nuostolių atlyginimo principo taikymo, nors ir ne pilna apimtimi*.

Grįždami prie anksčiau išsikelta klausimo, kokios gi valstybės teisinė sistema labiausiai užtikrina visiško nuostolių atlyginimo principo įgyvendinimą, atlyginant asmens sveikatai padarytą žalą, atkreipkime dėmesį į kelis aspektus.

Pirma, autorės įsitikinimu, visiško nuostolių atlyginimo principo įgyvendinimą užtikrina visų bylose susiklosčiusių aplinkybių nuoseklus ištyrimas, atsižvelgiant tiek į nukentėjusio asmens padėtį, jam kilusias bei ateityje galimai kilsiančias neigiamas pasekmes, tiek į visuomenėje egzistuojančius objektyvius veiksnius, tokius kaip pragyvenimo lygis, infliacijos rodikliai, ekonominiai veiksniai ir kt. *Antra*, nukentėjusiajam asmeniui turėtų būti suteikiama galimybė pasirinkti savo teisių gynimo būdą, t. y. reikalauti žalos atlyginimo periodinėmis išmokomis arba

⁹⁷ Suprantama, jog Lietuvoje nagrinėjamose bylose teismas neturi teisės išeiti už ieškinio ribų, išskyrus tam tikras išimtis, ir priteisti ieškovui daugiau nei jis prašė, kadangi būtų pažeidžiamas dispozityvumo principas. Galbūt ir dėl šios priežasties teismai yra ribojami vertinant kitas aplinkybes, dėl kurių ieškovas ieškinyje savo pozicijos nedėstė ir žalos atlyginimo neprašė.

visos žalos dydžio vienkartinė išmoka, atsižvelgiant į tai, kuris iš šių būdų geriau užtikrintų paties nukentėjusiojo asmens interesus. *Trečia*, visiško nuostolių atlyginimo principo įgyvendinimą kur kas labiau užtikrina asmeniui suteikiama galimybė kreiptis į teismą dėl priteistų išmokų (tiek vienkartinės išmokos, tiek periodinių išmokų) peržiūrėjimo, įvykus esminiams pasikeitimams. Atsižvelgdama į šiuos pastebėjimus, autorė daro išvadą, jog būtent *Prancūzijos teisinė sistema iš visų keturių analizuotų valstybių yra labiausiai užtikrinanti nukentėjusiojo asmens teisėtus interesus, pagrįstus lūkesčius bei labiausiai priartėjanti prie visiško nuostolių atlyginimo principo tinkamo įgyvendinimo, asmeniui atlyginant jo būsimą žalą.*

2.1.3. Prarastos galimybės įvertinimas

Prarastos galimybės doktrina (angl. *the doctrine of loss of a chance*) – novatoriška nuostolių atlyginimo teorija, veiksmingai reformuluojanti žalos sąvoką, įvardijant ją kaip prarastą galimybę, kuri paremta tikimybių teorija⁹⁸. Prarastos galimybės doktrinoje įprastinį priežastinį ryšį, kurį nustatant taikoma taisyklė „viskas arba nieko“ (angl. *all or nothing*), keičia tikėtinas priežastinis ryšys (angl. *probabilistic causation*)⁹⁹. Prarastos galimybės doktrinai priskiriamos specifinės rūšies bylos, kuriose egzistuoja tam tikra *tikrumo* (angl. *certain*) stoka, identifikuojant patirtą žalą ir jos sąlygojamų nuostolių dydį¹⁰⁰. Dėl šios priežasties ganėtinai sunku praktiškai taikyti visiško nuostolių atlyginimo principą ir nukentėjusįjį asmenį gražinti į iki žalos padarymo egzistavusią padėtį. Pavyzdžiui, *asmuo A ir asmuo B yra žvejai. Asmuo B savo valtimi kliudo asmens A tinklą ir tokiu būdu jį suardo. Akivaizdu, jog tinklo nesuardžius egzistuoję didelė tikimybė juo pagauti žuvis. Keltinas klausimas – ar dėl šios priežasties asmuo A gali reikalauti iš asmens B ne tik nuostolių atlyginimo dėl tinklo sunaikinimo, tačiau taip pat ir atlyginimo už žuvį, kuri galimai būtų pagauta tinklui esant užmestam?* Kitas pavyzdys – *asmuo kreipiasi į gydytoją. Gydytojas jokios ligos nedidagnostuoja. Asmuo po metų vėl kreipiasi į gydytoją – paaiškėja, jog asmuo serga vėžiu, tačiau gydymas iš esmės asmeniui jau nebepadeda ir asmuo miršta. Paaiškėja, jog laiku diagnozavus ligą ir paskyrus gydymą (ligą buvo įmanoma diagnozuoti asmeniui apsilankius pas gydytoją prieš metus), asmens išgyvenimo tikimybė būtų lygi 40 proc. Ar galima reikalauti 40 proc. asmens*

⁹⁸ Smith B. Loss of a Chance. 29 Victoria U. Wellington L. Rev. 225 (1999) [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-09-29]. <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/vuwlr29&div=25&g_sent=1&collection=journals#255>.

⁹⁹ Fischer D. A. Tort Recovery for Loss of a Chance. 36 Wake Forest L. Rev. 605 (2001) [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-09-29]. <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/wflr36&div=31&g_sent=1&collection=journals#617>.

¹⁰⁰ Townend S. Certainty and Loss of a Chance in the Assessment of Damages (Or The Uncertainty: Loss of Chance). Seminarai, 2005 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-09-29].

<http://www.keatingchambers.co.uk/resources/publications/2005/st_certainty_and_loss.aspx>.

patirtos žalos atlyginimo, remiantis prarastos galimybės doktrina? Atsakymai į šiuos klausimus priklauso nuo valstybės pozicijos pripažįstant prarastos galimybės doktriną ar ją atmetant.

Pažymėtina, jog viena pirmųjų valstybių, prabilusių apie prarastos galimybės doktrinos taikymo galimybę bei jos išplėtimą deliktiniuose santykiuose¹⁰¹ laikytina Australija. Australijos Aukščiausiasis Teismas *Sellars v. Adelaide Petroleum NL* byloje teigė, jog: „<...> nuostoliai už komercinės galimybės praradimą, pažeidžiant sutartį, ar įvykdant deliktą, privalo būti nustatomi teismo, jam įvertinant galimybių perspektyvas, jei jos būtų įvykdytos tinkamai <...>“¹⁰². Remiantis naujausia Australijos teismų formuojama praktika byloje *Tabet v. Gett*¹⁰³, galima pastebėti, jog Australijos Aukščiausiasis Teismas labai atsakingai taiko prarastos galimybės doktriną, įvertindamas minėtos doktrinos reliatyvumą. Visgi skirtingose Europos valstybėse prarastos galimybės doktrina vertinama įvairiai: Prancūzijoje ji pripažįstama, Vokietijoje, Didžiojoje Britanijoje ir Lietuvoje ji atmetama¹⁰⁴. Tuo tarpu PETL neišdėstyta vienareikšmė pozicija dėl prarastos galimybės doktrinos tiesioginio taikymo, tačiau, sistemiškai aiškinant principų 3:101, 3:103 (1) ir 3:106 straipsnius¹⁰⁵, darytina išvada, jog minėtą doktriną iš esmės leidžiama taikyti.

Kadangi dviejose skirtingose pozicijas palaikančiose valstybėse – Prancūzijoje ir Lietuvoje – nagrinėtos bylos susijusios su gydytojų aplaidumu, iš esmės sąlygojusiu asmens prarastas galimybes, galime įvertinti šių valstybių teismų priimtus sprendimus visiško nuostolių atlyginimo principo kontekste. Prancūzijos kasacinis teismas vienoje iš nagrinėtų bylų¹⁰⁶ nustatė, jog vyras, praėjęs kelioms dienoms po nesudėtingos apendicito operacijos, mirė nuo uremijos. Jo žmona

¹⁰¹ Prarastos galimybės doktrina ir jos santykis su visiško nuostolių atlyginimo principu, atsižvelgiant į darbo objektą, bus nagrinėjamas tik deliktinės civilinės atsakomybės teisinių santykių kontekste.

¹⁰² *Sellars v. Adelaide Petroleum NL* 120 ARL 16 (HCA). Cituota pagal: Smith B. Loss of a chance 29. Victoria U. Wellington L. Rev. 225 (1999) [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-09-29].

< http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/vuwlr29&div=25&g_sent=1&collection=journals>.

¹⁰³ *Tabet v. Gett*. [2010] HCA 12 (21 April 2010) [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-09-29]. <<http://www.austlii.edu.au/au/cases/cth/HCA/2010/12.html>>.

¹⁰⁴ Winiger B. ir kt. *Digest of European Tort Law, Vol. 1: Essential Cases on Natural Causation*. Vienna: Springer-Verlag, 2007. P. 589.

¹⁰⁵ *European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law (PETL). Text and Commentary*. Vienna: Springer-Verlag, 2005. P. 43–44 (Art. 3:101: an activity or conduct (hereafter: activity) is a cause of the victim's damage if, in the absence of the activity, the damage would not have occurred); 47–49 (Art. 3:103 (1): in case of multiple activities, where each of them alone would have been sufficient to cause the damage, but it remains uncertain which one in fact caused it, each activity is regarded as a cause to the extent corresponding to the likelihood that it may have caused the victim's damage); 56–59 (Art. 3:106: the victim has to bear his loss to the extent corresponding to the likelihood that it may have been caused by an activity, occurrence or other circumstance within his own sphere).

3:101: veiksmas ar elgesys (toliau – veiksmas) laikytinas nukentėjusio asmens žalos kilimo priežastimi, jei veiksmo nesant, žala nebūtų kilusi; 3:103 (1): veiksmų daugeto atveju, jeigu kiekvienas iš veiksmų potencialiai galėjo sukelti žalą, tačiau lieka neaišku, kuris iš jų žalą sukėlė, kiekvienas iš veiksmų laikomas žalos atsiradimo priežastimi pagal tikimybę, kad būtent šis veiksmas sukėlė nukentėjusiojo žalą; 3:106: nukentėjusysis turi prisiimti patirtą žalą ta apimtimi, kurią sąlygoja tikimybė, jog žalą sukėlė veiksmas, įvykis ar kitos aplinkybės priskirtinos nukentėjusio veiklos sričiai.

¹⁰⁶ 2nd Civil Chamber of the Cour de cassation, 18 March 1969. Bull. civ. II, no. 117. Cituota pagal: Winiger B. ir kt. *Digest of European Tort Law, Vol. 1: Essential Cases on Natural Causation*. Vienna: Springer-Verlag, 2007. P. 555.

kreipėsi į teismą dėl nuostolių atlyginimo. Kasacinis teismas pažymėjo, jog: „<...> *chirurgo neatsargumas pasireiškė priešoperacinio apžiūrėjimo, susijusio su numatyta operacija, nepakankamumu. Nors ir chirurgo kaltė nebuvo pagrindinė paciento mirties priežastis, tačiau laikytina, jog tai atėmė galimybę vyrui išgyventi <...>*“. Doktrina šiuo atveju nagrinėtoje byloje vadovautasi neutralizuojant abejonę dėl priežastinio ryšio egzistavimo tarp kaltės (priešoperacinio apžiūrėjimo nepakankamumo) ir žalos (paciento mirties). Prancūzijos kasacinis teismas sprendė, jog vietoj tikros žalos (paciento mirties) reikšminga tampa kitos rūšies žala, pasireiškianti „išgyvenimo galimybės stoka“, todėl, vadovaudamasis minėtu aiškinimu, teismas lengvino kompensacijos priteisimą ieškovei.

Tuo tarpu LAT nagrinėtoje byloje *O. R., M. R., V. R., J. K. ir N. K. v. Viešoji įstaiga Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinikos, Viešoji įstaiga Vilniaus infekcinė universitetinė ligoninė*¹⁰⁷, teismas nustatė, jog pacientė mirė nuo neaiškios kilmės bakterinio sepsio. Iš pradžių pacientė buvo gydyta vienoje ligoninėje, kurioje ligos diagnozė nebuvo nustatyta. Perkėlus pacientę į kitą ligoninę ir tik pablogėjus jos būklei, buvo atlikta širdies echoskopija ir nustatytas širdies abscesas. Ieškovų teigimu, pacientė mirė dėl pavėluotai diagnozuotos ligos ir ne laiku paskirto gydymo. Byloje atliktos ekspertizės išvadose nustatyta, jog pacientei diagnozuotą ligą nustačius laiku ir ėmusis savalaikio jos gydymo, ligos komplikacijų ir pacientės mirties tikriausiai būtų buvę galima išvengti. Visgi ekspertai negalėjo nei patvirtinti, nei paneigti teiginio, jog pacientė būtų išgyvenusi, jei liga būtų diagnozuota laiku. LAT civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija motyvuojamoje nutarties dalyje nurodydama ne vieną reikšmingą aspektą, susijusį su gydytojo kaltės nustatymu, ligoninių atsakomybe, ieškovų prašytos turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo dydžiu, nei žodžiu neužsiminė apie galimybę atlyginti žalą, įvertinus asmens prarastą galimybę išgyventi. Tokia LAT pozicija leidžia pagrįstai teigti, jog Lietuvoje nukentėjusieji gali prisiteisti kompensaciją, lygią įrodytų nuostolių sumai, tačiau jokia būdu ne vadovaudamiesi prarastos galimybės doktrina.

Autorės nuomone, susiklosčius situacijoms, kuriose sunku ar netgi neįmanoma nustatyti neabejotino priežastinio ryšio tarp subjekto atliktų veiksmų ir kilusios žalos egzistavimo (egzistuoja tik tam tikro laipsnio tikimybė), prarastos galimybės doktrina Lietuvoje galėtų būti taikoma. Autorės įsitikinimu, tokiu būdu būtų galima pasiekti pusiausvyrą tarp žalą padariusio ir nukentėjusio asmens interesų: tikėtino priežastinio ryšio nustatymas ir pagal jį nukentėjusiam asmeniui proporcingai

¹⁰⁷ LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje *O. R., M. R., V. R., J. K. ir N. K. v. Viešoji įstaiga Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinikos, Viešoji įstaiga Vilniaus infekcinė universitetinė ligoninė*, Nr. 3K-3-16/2004.

atlyginamos patirtos žalos dydis leistų apsaugoti ne tik žalą galimai patyrusio asmens teisėtus interesus, tačiau taip pat ir žalą galimai padariusio asmens teisėtus lūkesčius.

Atsižvelgdami į teisės doktrinoje ir teismų praktikoje išdėstytas idėjas, susijusias su prarastos galimybės teorija, bei prisimindami visiško nuostolių atlyginimo principo tikslą, galime formuluoti šią išvadą: *visiško nuostolių atlyginimo principo taikymas bylose, kuriose sprendžiami prarastos galimybės įvertinimo klausimai, praktiškai yra negalimas: prarastos galimybės doktrina iš esmės grindžiama tikimybių teorija, todėl sunku įsivaizduoti analizuojamose situacijose taikytino principo tikslą – asmens grąžinimą į tokią turtinę padėtį, kurioje jis būtų buvęs, priešingai šaliai neatlikus neteisėtų veiksmų. Visgi nuostolių atlyginimo principas turėtų būti vertinamas ne tik kaip žalos atlyginimo galimybę pateisinantis principas, tačiau taip pat kaip tam tikra siekiamybė, leidžianti priartėti prie visiško nuostolių atlyginimo principo bent minimalia apimtimi.*

2.2. Subjektyvios prigimties faktoriai, sąlygojantys išimčių iš visiško nuostolių atlyginimo principo taikymą

Ieškodami visiško nuostolių atlyginimo principo filosofinio pagrindimo, analizavome filosofo Aristotelio iškeltą mainų teisingumo (*iustitia commutativa*) koncepciją, siedami ją su nagrinėjamo principo turiniu bei jo esme. Atsigręždami į šią koncepciją, negalime nepastebėti vienos itin reikšmingos Aristotelio išreikštos minties: „<...> *juk nėra jokio skirtumo, ar geras žmogus apgavo blogą, ar blogas – gerą arba ar svetimoteriavo geras, ar blogas. Įstatymas atsižvelgia tik į padarytos žalos skirtumą, abu dalyvius laiko lygiais nepriklausomai nuo to, kad vienas nusikalto, o kitas nukentėjo, vienas padarė nuostolį, o kitas jį patyrė* <...>“¹⁰⁸. Šios mintys, anot R. Posnerio, analizavusio Aristotelio išskirtas teisingumo rūšis, reiškia ne ką kitą, kaip reikalavimą nekreipti dėmesio į aukos ir kaltininko užimamą padėtį visuomenėje: „<...> *jei, pavyzdžiui, vagis buvo ponas, o auka – elgeta, asmuo, priklausantis žemesnei klasei, šis skirtumas neturės reikšmės teisei ... viskas, kas teisei rūpi, yra prieš ją esančios dvi šalys, viena iš kurių nepagrįstai praturtėjo, o kita patyrė nepagrįstą nuostolį. Taigi, yra neteisybė, kurią reikia ištaisyti – nelygybė, kurią reikia išlyginti* <...>“¹⁰⁹.

Mainų teisingumo distinkcijos nuostatas būtų galima gana sėkmingai taikyti, siekiant pateisinti „atsitraukimą“ nuo išimtinai subjektyvių faktorių, pavyzdžiui, žalą padariusio ar ją patyrusio asmens turtinės padėties, asmeninių savybių, tarpusavio santykių, sąlygojančių nuostolių

¹⁰⁸ Aristotelis. *Nikomacho etika. Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1990. P. 151.

¹⁰⁹ Posner R. A. *Jurisprudencijos problemos*. Vilnius: Eugrimas, 2004. P. 264.

atlyginimo dydžio mažinimą, ir palaikyti ne tik šią doktriną nagrinėjančius teoretikus, tačiau taip pat ir šia linkme kryptančią teismų praktiką. Pastebėtina, jog Aristotelio iškeltą mainų teisingumo distinkciją analizuojantys mokslininkai tvirtina, jog nešališko teisingumo, t. y. teisingumo, kuris nepaiso asmenybių, kuris vertina tik asmens elgesį, bet ne patį asmenį, principas mažiau išsivysčiusiose visuomenėse turi daug silpnesnius pamatus negu pažangiose teisinėse bendruomenėse ir sistemose, kovojančiose už modernumą¹¹⁰.

Visgi teisinėje realybėje egzistuoja kontraversiška situacija: nors teismai deliktinės civilinės atsakomybės santykiuose dažnai taiko visiško nuostolių atlyginimo principą, tačiau tam tikrais atvejais, egzistuojant *subjektyvios prigimties faktoriams*, teismai, vadovaudamiesi diskrecijos teise arba atsakovo prašymu, nuostolių atlyginimo dydį mažina. Pavyzdžiui, DCFR VI knygos 6:202 straipsnyje¹¹¹ teigiama, jog tokiais atvejais, kai žala nesukelta tyčiais veiksmais, kai atsakomybės taikymas pilna apimtimi būtų laikomas neproporcingu asmens atsakingumo, sąlygojusio žalos kilimą, atžvilgiu arba kilusios žalos apimčiai arba priemonėms, kuriomis buvo siekta žalos išvengti, atsižvelgiant į teisingumo ir protingumo kriterijus, asmens atsakomybė gali būti švelninama iš dalies arba asmuo gali būti atleistas nuo atsakomybės visa apimtimi. Matyti, jog visiško nuostolių atlyginimo principas tokiais atvejais sąmoningai netaikytinas visa apimtimi, siekiant teisingai įvertinti susiklosčiusią situaciją bei rasti protingą ir pagrįstą, abiejų šalių interesus atitinkantį situacijos sprendimo variantą.

LR CK 6.251 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, jog *teismas, atsižvelgdamas į atsakomybės prigimtį, šalių turtinę padėtį ir jų tarpusavio santykius, gali sumažinti nuostolių atlyginimo dydį, jeigu dėl visiško nuostolių atlyginimo atsirastų nepriimtinių ir sunkių pasekmių*¹¹². Nors teisės doktrinoje pasigirsta mokslinių diskusijų dėl tokiu reglamentavimu galimai sukeliamos konstitucinio lygmens problemos, t. y. dviejų teisės principų – teisingo ir adekvataus žalos atlyginimo bei lygybės prieš įstatymą – konflikto, tačiau prieinama prie išvados, jog būtina taikyti ir kitą principą –

¹¹⁰ Ten pat. P. 268.

¹¹¹ Art. 6:202: Where it is fair and reasonable to do so, a person may be relieved of liability to compensate, either wholly or in part, if, where the damage is not caused intentionally, liability in full would be disproportionate to the accountability of the person causing the damage or the extent of the damage or the means to prevent it. (*Draft Common Frame of Reference* [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-10-05]. <http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcfr_outline_edition_en.pdf>).

¹¹² Toje pačioje dalyje įtvirtinta ir tai, jog *sumažintas nuostolių atlyginimas negali būti mažesnis už draudimo sumą, kuria skolininko civilinė atsakomybė buvo ar turėjo būti privalomai apdrausta*. Tokiu reglamentavimu iš esmės siekiama nustatyti teismo nuožiūros ribas, mažinant nuostolių atlyginimo dydį. Teisės aktuose yra įtvirtinami privalomi civilinės atsakomybės draudimo atvejai. Pvz., notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomasis draudimas įtvirtintas Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (*Valstybės žinios*. 1992, Nr. 28–810) 6⁽²⁾ straipsnyje; advokatų profesinės civilinės atsakomybės privalomasis draudimas įtvirtintas Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo (*Valstybės žinios*. 2004, Nr. 50–1632) 20 straipsnyje; antstolių civilinės atsakomybės draudimas įtvirtintas Lietuvos Respublikos antstolių įstatymo (*Valstybės žinios*. 2002, Nr. 53–2042) 17 straipsnyje ir t.t. Dėl ribotos darbo apimties draudimo santykiai, *inter alia* draudimo sumos dydžiai, darbe analizuojami nebus.

teisingumo¹¹³, į kurį irgi imperatyviai įpareigojama atsižvelgti sprendžiant bet kokį teisinį kazusą, ir kuris neleidžia, kad atskiri asmenys ar šeimos būtų pastumtos į nepakenčiamas gyvenimo sąlygas, o civilinės atsakomybės už jų padarytą žalą mechanizmas virstų konkretaus asmens nubaudimo mechanizmu¹¹⁴.

Analizuodami anksčiau minėtąją LR CK 6.251 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą teisės normą, suteikiančią teismui teisę sumažinti atlygintinų nuostolių dydį, turime pastebėti, jog ši teisės norma laikytina išimtimi iš bendrosios taisyklės, todėl ji turi būti taikoma labai atsargiai, išimtiniais atvejais, kai nustatomi jos taikymo pagrindai ir sąlygos. Pabrėžtina, jog LR CK 6.251 straipsnio 2 dalies normos taikymo klausimas gali iškilti tik tais atvejais, kai yra šios sąlygos: *pirma*, pagal įstatymo reikalavimus įrodyta patirtų nuostolių suma; *antra*, teismas sprendžia klausimą dėl įrodytos priteistinos nuostolių atlyginimo sumos mažinimo¹¹⁵. Nagrinėjama norma negali būti aiškinama plečiamai, suteikiant jai prioritetą prieš pagrindinės taisyklės – visiško nuostolių atlyginimo principo – taikymą. Dėl šių priežasčių svarbu ne tik tinkamai įvertinti LR CK 6.251 straipsnio 2 dalyje įtvirtintų kriterijų turinį, tačiau taip pat reikšminga išanalizuoti normos struktūrą. Atsižvelgdami į tai, jog trijų esminių subjektyvios prigimties faktorių – *atsakomybės prigimties, šalių turtinės padėties ir šalių tarpusavio santykių* – analizė bus atskirai atliekama vėliau, šiuo metu dėmesys telktinas į normos struktūrą bei subjektyvios prigimties faktorių tarpusavio sąsajas.

Į LR CK 6.251 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą teisės normos struktūrinį išdėstymą „*teismas, atsižvelgdamas į atsakomybės prigimtį, šalių turtinę padėtį ir jų tarpusavio santykius, gali sumažinti nuostolių atlyginimo dydį, jeigu dėl visiško nuostolių atlyginimo atsirastų nepriimtinių ir sunkių pasekmių*“ galime pažvelgti kiek kitaip, iš esmės sakinio dalis sukeisdami vietomis: *pirma* nurodant: „*jeigu dėl visiško nuostolių atlyginimo atsirastų nepriimtinių ir sunkių pasekmių*“, o vėliau minint: „*teismas, atsižvelgdamas į atsakomybės prigimtį, šalių turtinę padėtį ir jų tarpusavio santykius, gali sumažinti nuostolių atlyginimo dydį*“. Kaip matyti, normos esmė nepasikeičia, tačiau, autorės nuomone, ji tampa aiškesnė. Analizuodami LR CK 6.251 straipsnio 2 dalį, privalome pastebėti, jog minima teisės norma iš esmės skirstytina į tam tikras jos taikymo stadijas, kurių nuoseklus laikymasis padeda teisės normą taikyti teisingai.

¹¹³ Plačiau apie teisingumo principą žr. Mikelėnas V. ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001. P. 74–76. Teisingumo principo laikomasi ir Lietuvos teismų praktikoje, pvz., LAT BBS teisėjų kolegijos 2010 m. sausio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje *M. M. v. M. K.*, Nr. 2K-8/2010.

¹¹⁴ Volodko R. Turtinė padėtis kaip neturtinės žalos kompensacijos dydžio nustatymo kriterijus [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-10-08]. <http://www.ttvam.lt/uploads/documents/leidiniai_versl_teis_akt_t3/1305.pdf>.

¹¹⁵ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 10 d. nutartis civilinėje byloje *L. Š. ir A. Š. v. uždaroji akcinė draudimo bendrovė „Baltikums draudimas“*, Nr. 3K-3-539/2007.

Pirma, privaloma atsakyti į klausimą, ar dėl visiško nuostolių atlyginimo atsirastų nepriimtinių ir sunkių pasekmių. Suprantama, žodžių junginys „*nepriimtinos ir sunkios pasekmės*“ laikytinas vertinamuoju, todėl tokių pasekmių kilimo tikėtumas vertintinas atskirai kiekvienoje byloje, atsižvelgiant į atsakovo atžvilgiu susiklosčiusią faktinę situaciją ir, žinoma, į teisingumo, protingumo bei sąžiningumo principus. Pavyzdžiui, LAT nagrinėtoje byloje *uždaroji akcinė bendrovė „LITESKO“ v. viešoji įstaiga Biržų ligoninė, uždaroji akcinė bendrovė „Lenauda“*¹¹⁶, teismas konstatavo, jog: „<...> *VšĮ Biržų ligoninė yra pagrindinė Biržų rajono gydymo įstaiga. Akivaizdu, kad dėl pilnutinio nuostolių priteisimo VšĮ Biržų ligoninė patirtų nepriimtinas pasekmes. Papildomų lėšų iš savivaldybės biudžeto skyrimo VšĮ Biržų ligoninei atveju nepriimtinos pasekmės galimos visiems rajono gyventojams <...>*“. Reikšmingų aplinkybių, kurios pagrindžia „*nepriimtinas ir sunkias pasekmes*“ konkrečioje byloje nustatymas išpildo pirmąją normos taikymo sąlygą.

Antra, nuo atsakymo į aukščiau užduotą klausimą „*ar dėl visiško nuostolių atlyginimo atsirastų nepriimtinių ir sunkių pasekmių*“ priklauso tolesnis normos taikymas arba netaikymas: a) jeigu atsakymas į minėtą klausimą neigiamas, t. y. byloje nustatoma, jog nepriimtinių ir sunkių pasekmių dėl visiško nuostolių atlyginimo nekils, prie subjektyvios prigimties faktorių nepereinama – LR CK 6.251 straipsnio 2 dalies taikymas konkrečioje byloje turėtų būti atmestas; b) jei atsakymas yra teigiamas, t. y. byloje nustatoma, jog nepriimtinos ir sunkios pasekmės dėl visiško nuostolių atlyginimo kils, tuomet sprendžiamas klausimas dėl subjektyvios prigimties faktorių egzistavimo, jų taikymo ir nuostolių atlyginimo dydžio mažinimo.

Trečia, sprendžiant klausimą dėl subjektyvios prigimties faktorių egzistavimo ir jų taikymo, pastebėtina, jog normoje įtvirtinti faktoriai – *atsakomybės prigimtis, šalių turtinė padėtis, šalių tarpusavio santykiai* – jungiami jungtuku „*ir*“¹¹⁷. Akcentuotina, jog jungtimi „*ir*“ jungiami žodžiai privalo egzistuoti *in corpore*, visi kartu, nes, priešingu atveju, nesant bent vienos iš sudėtinių dalių, nebūtų galima kalbėti apie teiginio taikymo pagrįstumą. Taigi, nagrinėjamu atveju siekiant taikyti LR CK 6.251 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą teisės normą, be jau minėtos pirmos stadijos nustatymo, autorės nuomone, privaloma išanalizuoti *visų trijų* teisės normoje įtvirtintų subjektyvios prigimties faktorių – *atsakomybės prigimties, šalių turtinės padėties, šalių tarpusavio santykių* – turinį bei pagrįsti *visų* jų, kaip nuostolių atlyginimo dydžio mažinimo kriterijų, taikymą konkrečioje

¹¹⁶ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje *uždaroji akcinė bendrovė „LITESKO“ v. viešoji įstaiga Biržų ligoninė, uždaroji akcinė bendrovė „Lenauda“*, Nr. 3K-3-623/2005.

¹¹⁷ Tai konjunkcinis teiginys. Plačiau žr. Plečkaitis R. *Logikos pagrindai. 2-oji pataisyta laida*. Vilnius: Tyto alba, 2006. P. 40–46.

situacijoje. Pastebėtina, jog teismų praktikoje šios taisyklės ne visuomet laikomasi¹¹⁸. Netgi priešingai, teismai ne vienoje byloje priėjo prie išvados, jog LR CK 6.251 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas tik pavyzdinis sąrašas kriterijų, kuriais remiantis gali būti mažinamas nuostolių atlyginimo dydis¹¹⁹. Tokia pozicija, autorės nuomone, laikytina nepagrįsta, ji iškreipia pačios normos struktūrą ir jos esmę: anksčiau pripažinome, jog LR CK 6.251 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta teisės norma laikytina išimtimi iš bendrosios taisyklės, todėl, akivaizdu, jog ji ir joje įtvirtinti kriterijai negali būti aiškinami plečiamai.

Darydami prielaidą, jog atsakymas į klausimą „*ar dėl visiško nuostolių atlyginimo atsirastų nepriimtinių ir sunkių pasekmių*“ yra teigiamas, toliau atliksime kiekvieno iš subjektyvios prigimties faktorių – *atsakomybės prigimties, šalių turinės padėties, šalių tarpusavio santykių*, suteikiančių teismui teisę mažinti atlygintinų nuostolių dydį, analizę.

2.2.1. Atsakomybės prigimtis

Vienas iš nuostolių atlyginimo dydžio mažinimo kriterijų, įtvirtintų LR CK 6.251 straipsnio 2 dalyje, – *atsakomybės prigimtis*. Ši sąvoka taip pat vartojama kitame – LR CK 6.247 straipsnyje, kuriame apibrėžiama priežastinio ryšio samprata. *Atsakomybės prigimties* sąvokos apibrėžimo LR CK nepateikia, todėl jos atskleidimas reikalauja platesnės analizės.

Pažymėtina, jog PETL 3:201 straipsnyje¹²⁰, kuris apibrėžia priežastinio ryšio tarp neteisėtų veiksmų ir kilusios žalos sąlygą, nurodyti veiksniai, lemiantys nukentėjusiajam padarytos žalos atlyginimo apimtį. Vienas iš jų – atsakomybės pagrindas (angl. *the basis of liability*; 3:201 str. (c) punktas). PETL komentare, aiškinant minėtąjį punktą, nurodoma, jog nesvarbu, ar atsakomybė kyla už *kaltais veiksmais padarytą žalą* ar vadovaujamosi *atsakomybe be kaltės* (kitai vadinama *griežta*

¹¹⁸ Žr., pvz., LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. rugsėjo 15 d. nutartis civilinėje byloje *Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos Vilniaus regiono aplinkos apsaugos departamentas v. A. S.*, Nr. 3K-3-472/2004; LapT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 3 d. nutartis civilinėje byloje *likviduojamos žemės ūkio kooperatyvas „J.“ v. J. J.*, Nr. 2A-382/2009 ir kt.

¹¹⁹ Žr., pvz., LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje *uždaroji akcinė bendrovė „LITESKO“ v. viešoji įstaiga Biržų ligoninė, uždaroji akcinė bendrovė „Lenauda“*, Nr. 3K-3-623/2005; LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. gruodžio 14 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Eurovista“ ir Ko v. A. L. B.*, Nr. 3K-3-673/2005.

¹²⁰ Art. 3:201: Where an activity is a cause within the meaning of Section 1 of this Chapter, whether and to what extent damage may be attributed to a person depends on factors such as <...> c) the basis of liability (Article 1:101) (*European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law (PETL). Text and Commentary*. Vienna: Springer-Verlag, 2005. P. 4).

atsakomybe, angl. *strict liability*), žalą patyrusio asmens praradimai, remiantis pagrindine taisykle, privalo būti kompensuoti, tačiau, paminėtina, jog galima skirtinga kompensacijos apimtis¹²¹.

PETL 1:101 straipsnyje¹²², į kurį nukreipia 3:201 straipsnio (c) punktas, iš esmės įtvirtinama pagrindinė taisyklė, jog nukentėjusio asmens patirta žala privalo būti kompensuojama to asmens, kuriam žalos atlyginimo pareiga yra teisiškai priskiriama (1 punktas) (matyti, jog privaloma atsakyti už kaltais veiksmais padarytą žalą ir už žalą, kilusią iš atsakomybės be kaltės (2 punktas)). Taigi, PETL 3:201 straipsnio (c) punkte įtvirtinta *atsakomybės pagrindo* sąvoka, manytina, tiesiogiai sietina su LR CK 6.251 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta *atsakomybės prigimties* sąvoka – subjektyvios prigimties faktoriumi, kuriuo remiantis mažinamas nuostolių atlyginimo dydis. Dėl šios priežasties *atsakomybės prigimties* sąvoka turėtų būti suprantama, kaip *atsakomybės kilimo pagrindas* – *atsakomybė kyla be kaltės ar už kaltais veiksmais padarytą žalą*. Nors kai kurie autoriai, pavyzdžiui, H. Koziolas, mano, jog kaltais veiksmais padaryta žala ir žala, kylanti iš atsakomybės be kaltės, turėtų būti traktuojamos vienodai¹²³, tačiau darbe pabandydysime išskaidyti dviem skirtingais pagrindais kylančios žalos atvejus ir pažvelgti, ar abiem atvejais atsakomybės prigimties kriterijus, kaip pagrindas mažinti nuostolių atlyginimo dydį, vertintinas tapačiai.

2.2.1.1. Civilinė atsakomybė už kaltais veiksmais padarytą žalą

Vadovaujantis PETL 4:101 straipsniu¹²⁴, asmuo laikomas kaltu tyčia ar dėl neatsargumo pažeidęs privalomus elgesio standartus¹²⁵. Panagrinėkime pavyzdį: „*Ponas D įnirtingai ieško raktų savo kuprinėje ir pats to nesuvokdamas išmeta banano žievę šalia kabineto durų; po 15 minučių ponas P, pono D viršininkas, norėdamas aptarti D atliktus darbus, įeidamas į D kabinetą, paslysta ant žievės ir sunkiai susižeidžia*“¹²⁶. Kaip turėtų būti vertinami D atlikti neatsargūs veiksmai (banano žievės išmetimas)? Kokia apimtimi nagrinėjamu atveju turėtų būti taikomas visiško

¹²¹ *European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law (PETL). Text and Commentary*. Vienna: Springer-Verlag, 2005. P. 62.

¹²² Art 1:101: (1) A person to whom damage to another is legally attributable is liable to compensate that damage; (2) damage may be attributed in particular to the person (a) whose conduct constituting fault has caused it; or (b) whose abnormally dangerous activity has caused it; or (c) whose auxiliary has caused it within the scope of his functions.

1:101: (2) žala priskiriama šiems asmenims: a) asmuo, kaltas dėl žalos kilimo, b) asmuo, vykdęs neįprastai pavojingą veiklą, sąlygojusią žalos kilimą, c) asmuo, kurio pagalbininkas (angl. *auxiliary*) sukėlė žalą vykdydamas jam pavestas funkcijas.

¹²³ Spier J. ir kt. *The limits of liability*. The Hague: Kluwer Law International, 1996. P. 13.

¹²⁴ Art. 4:101: a person is liable on the basis of fault for intentional or negligent violation of the required standard of conduct.

¹²⁵ Privalomi elgesio standartai apibrėžti PETL 4:102 straipsnyje. Iš esmės jie siejami su apdairaus, rūpestingo, atidaus žmogaus (*bonus pater familias*) standartu.

¹²⁶ *European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law (PETL). Text and Commentary*. Vienna: Springer-Verlag, 2005. P. 73.

nuostolių atlyginimo principas – ar tokiu atveju būtų pagrindas mažinti nuostolių atlyginimo dydį, atsižvelgiant į *atsakomybės prigimtį* (kaltais veiksmais padarytą žalą)? Atsakymus į šiuos klausimus pateiksime vėliau.

LR CK 6.248 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, jog laikoma, kad asmuo kaltas, jeigu atsižvelgiant į prievolės esmę bei kitas aplinkybes jis nebuvo tiek rūpestingas ir apdairus, kiek atitinkamomis sąlygomis buvo būtina. Tame pačiame straipsnyje teigiama, jog skolininko kaltė preziumuojama, išskyrus įstatymų numatytus atvejus (1 dalis), ir ji (kaltė) gali pasireikšti tyčia arba neatsargumu (2 dalis). Nors teisės doktrinoje¹²⁷ pripažįstama, kad civilinei atsakomybei atsirasti kaltės forma paprastai reikšmės neturi, tačiau sutinkama su tuo, jog kaltės forma yra svarbi sprendžiant atsakomybės dydžio sumažinimo klausimus. Kaltės formos apibrėžiamos šitaip:

1) *tyčia* laikytinas toks elgesys, kuriuo aiškiai siekiama padaryti žalos kitam asmeniui ar turtui arba nors ir nesiekama, tačiau asmens elgesys sukėlė aiškiai numatomą grėsmę tokiai žalai atsirasti ir tas asmuo nesiėmė priemonių užkirsti kelią žalos atsiradimui;

2) *neatsargumu* laikytinas toks elgesys, kai žalos padaryti nesiekama, tačiau elgesys neatitinka normalių, įprastai reikalaujamų atidaus, rūpestingo asmens elgesio kriterijų. Teisės doktrinoje neatsargumas skirstomas į: a) *didelį*; b) *vidutinį*; c) *minimalų*. Atsižvelgiant į tai, jog šias rūšis sunku atskirti vieną nuo kitos, teismų praktikoje¹²⁸ sutinkamas šis skirstymas: a) *didelis neatsargumas* (elgesys, pasireiškiantis veiksmais, kurių asmuo, laikydamasis bent minimalių atsargumo ir dėmesingumo reikalavimų, nebūtų daręs. Tai ne specialus žalos darymas, kaip tyčios atveju, o dėmesingumo ir rūpestingumo ignoravimas); b) *paprastas neatsargumas* (nekonkrečių bendro pobūdžio nurodymų elgtis atsargiai ir rūpestingai nevykdymas).

Lietuvos teismų praktikoje pastebėtina sveikintina tendencija mažinti nuostolių atlyginimo dydį, atsižvelgiant į asmens kaltės formą – neatsargumą. Pavyzdžiui, LAT nagrinėtoje byloje *Vilniaus miesto vyriausiasis policijos komisariatas ir Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos v. P. S.*¹²⁹ teismas, atsižvelgdamas į byloje nustatytas reikšmingas aplinkybes, *inter alia* į tai, jog žalą padariusio asmens kaltės forma pasireiškė neatsargumu, mažino ieškovams priteistinų nuostolių dydį. Tuo tarpu Lietuvos apeliacinio teismo nagrinėtoje byloje *L. I. A. v. T. S.*¹³⁰ nustačius žalą padariusio asmens tyčinius veiksmus, teismas dėl šios priežasties nuostolių atlyginimo dydžio

¹²⁷ Norkūnas A., Selelionytė-Drukteinienė S. *Civilinės atsakomybės praktikumas. Mokomasis leidinys*. Vilnius: MRU, 2008. P. 61–62; Mikelėnas V. ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003. P. 339–340.

¹²⁸ Žr., pvz., LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje *L. Z., M. Z., V. Z., G. Z. v. VšĮ Marijampolės ligoninė*, Nr. 3K-7-255/2005.

¹²⁹ LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2008 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus miesto vyriausiojo policijos komisariatas ir Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos v. P. S.*, Nr. 3K-7-496/2008.

¹³⁰ LapT BBS teisėjų kolegijos 2010 m. sausio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje *L. I. A. v. T. S.*, Nr. 1A-48/2010.

mažinimo klausimo apskritai nesprenždė. Nors teismai bylose tiesiogiai nesieja kaltės formos su atsakomybės prigimtimi, tačiau akivaizdu, jog klausimai, susiję su skirtingų kaltės formų pasireiškimu, lemiančiu nuostolių atlyginimo dydžio mažinimą arba, priešingai, nemažinimą, yra sprendžiami. Esant aukščiau įvardintų kaltės formų diapazonui, galime daryti išvadą – *kuo švelnesnė kaltės forma, tuo platesnė teismo teisė nuostolių atlyginimo dydį mažinti, ir atvirkščiai*.

Pažymėtina, jog, vertinant asmuo yra kaltas ar ne, svarbu turėti omenyje, jog atidumo, atsargumo ir rūpestingumo standartai nėra vienodi, pavyzdžiui, gydytojui, advokatui, notarui, antstoliui ir kitiems profesinėje srityje paprastai veikiantiems asmenims, keliami daug didesni standartai, todėl net ir pati lengviausia jų kaltės forma – nepakankamas atidumas, klaida ir pan. gali sąlygoti kylančią civilinę atsakomybę¹³¹. Tokiais atvejais, t. y. konstatavus profesionalo kalte, teismai paprastai nuostolių atlyginimo dydžio mažinimo klausimo, vadovaudamiesi *atsakomybės prigimties* kriterijumi, nesprenždžia, o tai reiškia *jog profesionalas privalo atsakyti už ieškovo patirtus ir byloje įrodytus nuostolius, vadovaujantis visiško nuostolių atlyginimo principu*¹³². Tokia pozicija, autorės nuomone, laikytina ganėtinai pagrįsta – savo srities profesionalai privalo būti itin atidūs, atlikdami jiems pavestas ir paprastai su trečiųjų asmenų interesais susijusias pareigas.

Taigi, grįždami prie anksčiau minėto pavyzdžio apie numestą banano žievę, turėtume pastebėti, jog asmens D atlikti veiksmai turėtų būti pripažįstami kaltais, kadangi nei vienas protingas žmogus neišmeta banano žievių ant žemės ir paprastai rūpinasi tuo, jog niekas iš kuprinės neiškristų, kai paprasčiausiai ieškoma raktų. Šiuo atveju galėtume kalbėti apie asmens D civilinę atsakomybę, pasireiškusią neatsargumu, tačiau privalome atkreipti dėmesį į tai, jog, sprendžiant analizuojamą situaciją, turėtų būti atsižvelgiama ne tik į nurodytas aplinkybes, tačiau taip pat ir į kitus byloje nustatytus reikšmingus faktus, *inter alia* į pažeistos vertybės (asmens P sveikata) vietą vertybių skalėje. Nesuklysimė teigdami, jog asmens sveikata laikytina viena svarbiausių vertybių, kurios gynimui neabejotinai teiktinas prioritetas, todėl byloje sukonkretinus asmens D kaltės formą – neatsargumą, įvardinant jį kaip didelį ar kaip paprastą, neturėtų būti daromos skubotos išvados dėl nuostolių atlyginimo dydžio mažinimo, tinkamai nepasvėrus abiejų šalių – tiek žalą padariusiojo, tiek žalą patyrusiojo – teisėtų interesų ir nesuradus tarp jų teisingo balanso.

¹³¹ Žr., pvz., LAT CBS teisėjų kolegijos 1999 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje *L. Kazlauskienė v. D. Jungevičienė*, Nr. 3K-3-398/1999; LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje *A. Skučas v. G. Pakerytė*, Nr. 3K-7-645/2002 ir kt.

¹³² Žr., pvz., LAT CBS teisėjų kolegijos 2000 m. gruodžio 13 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Vileka“ v. AB bankas „Snoras“*, Nr. 3K-3-1345/2000; LAT CBS teisėjų kolegijos 2001 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje *L. M. Sandienė v. Kauno Raudonojo Kryžiaus ligoninė*, Nr. 3K-3-1140/2001.

2.2.1.2. Civilinė atsakomybė be kaltės

Minėta, vienas iš atsakomybės pagrindų – atsakomybė be kaltės (griežtoji atsakomybė). Griežtoji atsakomybė teisės doktrinoje¹³³ grindžiama skirtingomis teorijomis – rizikos teorija, „gilios kišenės“ doktrina, „veiklos“ ir „objekto“ teorija. Kilus atsakomybei be kaltės, skolininkui draudžiama remtis atsikirtimais dėl jo kaltės nebuvimo – atsakomybė iš esmės kyla už patį žalos padarymo faktą, tačiau skolininkas tam tikrais atvejais gali įrodinėti paties kreditoriaus kaltę, tokiu būdu siekdamas sumažinti savo paties atsakomybės apimtį¹³⁴. Griežtos atsakomybės normos įtvirtintos PETL 5 skyriuje, kuriame formuluojama pagrindinė taisyklė, jog asmuo, kuris vykdo neįprastai pavojingą veiklą, yra be kaltės atsakingas už žalą, būdingą atliekama veikla prisiimtai rizikai ir kylančią iš jos (5:101 str. 1 d.¹³⁵). Cituota norma iš esmės ribojama žalos atlyginimo apimtis bylose, kuriose sprendžiami griežtos atsakomybės klausimai. Pavyzdžiui, išskirkime du atvejus: „*Jeigu fejerverkai, kurie laikomi sandelyje, sprogs, žala sąlygojama tam tikros fejerverkų laikymu prisiimtos rizikos (nenumatyto sprogimo pavojaus ir galimos žalos, kylančios iš tokių sprogimų). Jeigu darbuotojas neatsargiai numeta fejerverkų dėžę ant praeivio ir jis dėl to yra sužeidžiamas, žala kyla ne dėl neįprastos rizikos, būdingos sprogimams, o dėl dėžės sunkumo*“¹³⁶. Atsakomybė, taikytina pirmuoju atveju, yra griežtoji; tuo tarpu antruoju atveju taikytina atsakomybė, sukelta asmens kaltais veiksmais. Atsižvelgiant į išskiriamus du skirtingus atsakomybės pagrindus, galimai nukentėjusiems asmenims priteistinos skirtingos kompensacijos. Pavyzdžiui, Vokietijoje atsakomybės be kaltės atvejais yra nustatoma pinigine riba, kuri gali būti atlyginama už vienu ar kitu deliktu sukeltą žalą, taip pat tam tikrais atvejais numatomos pareiškimui keliamos sąlygos ar ribojamas neturtinės (angl. *non-patrimonial*) žalos atlyginimas¹³⁷.

LR CK 6.248 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta bendroji norma, susijusi su civilinės atsakomybės be kaltės taikymu – civilinė atsakomybė be kaltės gali atsirasti tik įstatymų numatytais atvejais. Analizuojant Lietuvos teisę, išskirtini šie atsakomybės be kaltės atvejai:

1) įmonės (verslininko) atsakomybė už sutartinės prievolės neįvykdymą (CK 6.256 str. 4 d.);

¹³³ Norkūnas A., Selelionytė-Drukteinienė S. *Civilinės atsakomybės praktikumas. Mokomasis leidinys*. Vilnius: MRU, 2008. P. 105.

¹³⁴ Plačiau apie griežtą atsakomybę žr. Jones M. A. *Textbook on Torts. Eighth edition*. Oxford: Oxford University Press, 2002. P. 390–418.

¹³⁵ Art. 5:101 (1): a person who carries on an abnormally dangerous activity is strictly liable for damage characteristic to the risk presented by the activity and resulting from it (*European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law (PETL). Text and Commentary*. Vienna: Springer-Verlag, 2005. P. 5).

¹³⁶ *European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law (PETL). Text and Commentary*. Vienna: Springer-Verlag, 2005. P. 105–106.

¹³⁷ Plačiau žr. Spier J. ir kt. *The limits of liability*. The Hague: Kluwer Law International, 1996. P. 17–19.

- 2) statinių savininko (valdytojo) atsakomybė (CK 6.266 str.);
- 3) gyvūnų savininko (valdytojo) atsakomybė (CK 6.267 str.);
- 4) didesnio pavojaus šaltinio valdytojo atsakomybė (CK 6.270 str.);
- 5) valstybės atsakomybė¹³⁸ (CK 6.271 str., 6.272 str.);
- 6) gamintojo atsakomybė dėl netinkamos kokybės produktų (CK 6.295 str.);
- 7) paslaugų teikėjo atsakomybė dėl netinkamos kokybės paslaugų (CK 6.295 str.);
- 8) distributoriaus atsakomybė dėl paskirstytų netinkamos kokybės gaminių ar paslaugų (CK 6.806 str.);
- 9) saugotojo atsakomybė (CK 6.845 str.);
- 10) kiti atvejai pagal įstatymus arba tarptautines sutartis.

Atsižvelgiant į tai, jog griežta atsakomybė taikoma ribotai, t. y. tik įstatymų numatytais atvejais, viena iš atsakomybės sąlygų – *kaltė* – apskritai eliminuojama, bei įstatymuose imperatyviai gali būti numatyta atlygintinos žalos apimtis¹³⁹, darytina išvada, jog *atsakomybės prigimties faktorius tokiais atvejais taikomas kur kas siauresne apimtimi nei atsakomybėje, kurioje kaltė laikytina atsakomybės sąlyga: esant atsakomybei be kaltės, galimas pernelyg nutolusios žalos, nepriteisimas, konkrečios žalos rūšies eliminavimas ir kt.*

Taigi, apibendrinami atsakomybės prigimties faktorių, kaip pagrindą nuostolių atlyginimo dydžiui mažinti, galime daryti išvadą, jog atsakomybės prigimtis, esant kaltais veiksmais sukeltai žalai ar egzistuojant atsakomybei be kaltės, traktuotinas skirtingai. Taikant atsakomybę už kaltais veiksmais padarytą žalą, būtina atsižvelgti į kaltės formą, kuri laikytina tam tikru rodikliu, sprendžiant klausimą dėl nuostolių atlyginimo dydžio mažinimo galimybės – kuo švelnesnė kaltės forma, tuo platesnė teismo teisė nuostolių atlyginimo dydį mažinti, ir atvirkščiai. Tuo tarpu kilus griežtajai atsakomybei, analogiška taisykle vadovautis objektyviai neįmanoma, nes nėra jokio pagrindo kalbėti apie žalą padariusio asmens kaltę: galime kalbėti tik apie pasireiškusios žalos pernelyg didelį nutolinimą nuo asmens prisiimtos rizikos, vykdant tam tikros rūšies pavojingą veiklą; žalos apribojimą tam tikro dydžio pinigine suma; konkrečios žalos rūšies eliminavimą ir kt.

¹³⁸ LR CK 6.272 straipsnyje numatyti du skirtingi atvejai: *pirma*, valstybės civilinė atsakomybė už žalą, atsiradusią dėl neteisėto nuteisimo, neteisėto suėmimo kardomosios priemonės taikymo tvarka, neteisėto sulaikymo, neteisėto procesinės prievartos priemonių pritaikymo, neteisėto administracinės nuobaudos – arešto – paskyrimo, ir, *antra*, valstybės civilinė atsakomybė už žalą, atsiradusią dėl neteisėtų teisėjo ar teismo veiksmų nagrinėjant civilinę bylą. Šie du atvejai skiriasi tuo, jog *pirmu atveju* valstybės civilinė atsakomybė taikoma *be kaltės*, o *antruoju – jeigu yra teisėjo ar kito teismo pareigūno kaltė*.

¹³⁹ Nors, vadovaujantis LR CK, žalą padaręs asmuo iš esmės beveik visais atsakomybės be kaltės atvejais privalo atlyginti nukentėjusio individo įrodytų nuostolių dydį (išskyrus, pvz., CK 6.258 str. 4 d. įtvirtintą išimtį), tačiau, kaip matėme, kitose valstybėse, atsakomybės apimtis ribojama imperatyviomis įstatymų normomis.

2.2.2. Šalių turtinė padėtis

*H. Rogersas*¹⁴⁰, priešingai nei *H. Koziolas*¹⁴¹, kategoriškai nesutinka su asmens turtinės padėties, kaip nuostolių atlyginimo dydžio mažinimo kriterijaus, taikymu, tačiau šis faktorius daugelyje valstybių įtvirtintas ir plačiai taikomas teismų praktikoje. PETL 10:401 straipsnyje¹⁴² teigiama, jog mažinti žalos atlyginimo dydį priklausomai nuo *šalių turtinės padėties* galima tik išimtiniais atvejais, jei atsakovui tai būtų nepakeliama našta. Sprendžiant dėl tokios galimybės taikymo, privalu atsižvelgti į atsakomybės pagrindą, teisinio intereso gynimo apimtį ir padarytos žalos dydį¹⁴³. Nors ši norma taikytina itin atsargiai, tačiau galimybė atsižvelgti į šalių turtinę padėtį nekvestionuotina.

Minėta, LR CK 6.251 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, jog teismas, atsižvelgdamas į atsakomybės prigimtį, *šalių turtinę padėtį* ir jų tarpusavio santykius, gali sumažinti nuostolių atlyginimo dydį, jeigu dėl visiško nuostolių atlyginimo atsirastų nepriimtinių ir sunkių pasekmių. Ši norma laikytina bendrąja, todėl ji taikytina visais nuostolių atlyginimo atvejais – esant tiek sutartinei, tiek deliktinei atsakomybei¹⁴⁴. Į *žalą padariusio asmens sunkių turtinę padėtį* (išskyrus atvejus, kai žala padaryta tyčia) taip pat galima atsižvelgti vadovaujantis LR CK 6.282 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta teisės norma. Ši teisės norma taikytina kartu su LR CK 6.251 straipsnio 2 dalimi, jeigu nustatomi visi pagrindai LR CK 6.251 straipsnio 2 dalies normos taikymui. LR CK 6.251 straipsnio 2 dalies normoje įtvirtintų pagrindų nesant, LR CK 6.282 straipsnio 3 dalis taikytina atskirai. Iš cituotų teisės normų aiškiai matyti dviejų deliktinio santykio subjektų – *žalą padariusiojo ir ją patyrusiojo* – atskirtis ir leidimas tam tikrais atvejais teisiškai vertinti tik vienos iš jų turtinę padėtį¹⁴⁵. Atsižvelgiant į šį skirstymą, darbe atskirai nagrinėtini asmenų turtinės padėties kriterijai: *pirma*, žalą padariusio asmens turtinė padėtis, ir, *antra*, žalą patyrusio asmens turtinė padėtis.

¹⁴⁰ Šiai pozicijai taip pat pritaria Italijos profesoriai Francesco Busnelli, Giovanni Comandé (žr. *European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law (PETL). Text and Commentary*. Vienna: Springer-Verlag, 2005. P. 180).

¹⁴¹ Spier J. ir kt. *The limits of liability*. The Hague: Kluwer Law International, 1996. P. 14.

¹⁴² 10:401 str.: in an exceptional case, if in light of the financial situation of the parties full compensation would be an oppressive burden to the defendant, damages may be reduced. In deciding whether to do so, the basis of liability (Article 1:101), the scope of protection of the interest (Article 2:102) and the magnitude of the damage have to be taken into account in particular (*European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law (PETL). Text and Commentary*. Vienna: Springer-Verlag, 2005. P. 10).

¹⁴³ Pažymėtina, jog iš esmės analogiškos taisyklės įtvirtintos ir kitų valstybių teisinėse sistemose, pvz., Danijoje, Suomijoje, Lenkijoje, Švedijoje ir kt. (žr. *European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law (PETL). Text and Commentary*. Vienna: Springer-Verlag, 2005. P. 179).

¹⁴⁴ Mikelėnas V. ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003. P. 347.

¹⁴⁵ Paminėtina, jog teismai, nustatydami *neturtinės žalos* dydį, taip pat vertina *žalą padariusio asmens turtinę padėtį* (LR CK 6.250 str. 2 d.), tačiau šio kriterijaus vertinimas dėl neturtinės žalos atlyginimo specifikos darbe nagrinėjamas nebus. Darbe analizuojamos tik bendrosios teisės normos, kurios suteikia teismui teisę mažinti nuostolių atlyginimo dydį.

2.2.2.1. Žalą padariusio asmens turtinė padėtis

LR CK 6.251 straipsnio 2 dalyje ir 6.282 straipsnio 3 dalyje įtvirtintos teisės normos taikytinos žalą padariusio asmens atžvilgiu, vertinant jo turtinę padėtį bei turtinės padėties įtaką nuostolių atlyginimo dydžiui sumažinti. Nors nuostolių atlyginimo dydžio mažinimas laikytinas išimtimi iš bendrojo visiško nuostolių atlyginimo principo taikymo, tačiau, analizuojant Lietuvos teismų praktiką, pastebėtina aiški tendencija gana plačiai vadovautis žalą padariusio asmens turtine padėtimi, kaip vienu iš kriterijų, leidžiančiu mažinti nuostolių atlyginimo dydį.

LR CK neatskleidžia žalą padariusio asmens turtinės padėties įvertinimo bei taikymo kriterijų, todėl šis klausimas paliekamas spręsti teismų praktikai. Paminėtina, jog LAT nagrinėtoje byloje *UAB „If draudimas“ v. V. J.*¹⁴⁶ gana išsamiai išanalizuota žalą padariusio asmens turtinės padėties, kaip nuostolių atlyginimo dydžio mažinimo kriterijaus, sąvoka, konstatuojant, jog: „<...> žalą padariusio asmens sunkios turtinės padėties sąvoka yra vertinamoji, todėl teismui apie tai paliekama spręsti pagal nustatytas faktines bylos aplinkybes. Be to, pagal CK 1.5 straipsnio 3 dalį, sprendžiant teismo diskrecijai priskirtus klausimus, taigi ir taikant CK 6.282 straipsnio 3 dalį, būtina vadovautis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo kriterijais. <...> CK 6.282 straipsnio 3 dalis negali būti taikoma, jeigu žalą padariusiam asmeniui būtų sudaryta galimybė nevykdyti savo deliktinės prievolės, nors tokios prievolės įvykdymas yra įmanomas. Dėl to ši teisės norma negali būti taikoma tada, kai atsakingas už padarytą žalą asmuo neįrodo, kad objektyviai jam nėra galimybių atlyginti padarytą žalą. Sprendžiant apie tokios galimybės turėjimą ar neturėjimą, teismui būtina išsiaiškinti, ar aplinkybės, dėl kurių daroma išvada apie žalą padariusio asmens sunkią padėtį, yra pastovaus ir ilgalaikio pobūdžio. Tai reiškia, kad turi būti įvertinama ne tik žalą padariusio asmens turtinė padėtis, egzistuojanti bylos nagrinėjimo metu, bet ir šio asmens sveikatos būklę, šeimine ir socialinę padėtį apibūdinančios bei kitos reikšmingos aplinkybės, kurios gali daryti įtaką jo turtinei padėčiai tiek bylos nagrinėjimo metu, tiek ateityje. <...> CK 6.282 straipsnio 3 dalyje, taip pat šios CK normos komentare nėra numatyta, kiek laiko turi trukti sunki žalą padariusio asmens padėtis, tačiau tai nevaržo konkrečią teisinę situaciją nagrinėjančio teismo kompetencijos bei prerogatyvos tinkamai išsiaiškinti ir taikyti ginčo santykiui CK 6.282 straipsnio 3

¹⁴⁶ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „If draudimas“ v. V. J.*, Nr. 3K-3-116/2005.

*dalyje numatytą galimybę sumažinti žalos atlyginimą <...>*¹⁴⁷. Vadovaujantis tokia LAT pozicija, galima teigti, jog, vertinant asmens turtinę padėtį, kaip vieną iš nuostolių atlyginimo dydžio mažinimo kriterijų, privalu atsižvelgti ne tik į bylos nagrinėjimo metu egzistuojančią objektyvią atsakovo finansinę situaciją, tačiau taip pat privalu įvertinti ir kitus bylai reikšmingus ir su nagrinėjamu kriterijumi susijusius veiksnius.

Atsižvelgiant į tai, jog žalą padariusio asmens turtinės padėties sąvoka laikytina vertinamąja, Lietuvos teismų praktikoje pasitaiko situacijų, kai teismų pozicijos šiuo klausimu kardinaliai skiriasi, t. y. teismai, nagrinėdami tą pačią bylą, prieina prie skirtingų išvadų. Pavyzdžiui, du kartus LAT nagrinėtoje byloje *J. B. W., A. U. W. ir R. B. v. A. P.* teismai skirtingai vertino atsakovės turtinę padėtį, todėl klausimas dėl nuostolių atlyginimo dydžio mažinimo/nemažinimo spęstas nevienareikšmiai: nagrinėjant bylą „pirmajame rate“ pirmosios instancijos teismas priteistinos žalos dydį mažino netgi 50 proc., apeliacinės instancijos teismas pirmosios instancijos teismo sprendimą paliko nepakeistą, LAT bylą perdavė iš naujo nagrinėti apeliacinės instancijos teismui¹⁴⁸. Nagrinėjant bylą „antrajame rate“ apeliacinės instancijos teismas pirmosios instancijos teismo sprendimą pakeitė ir ieškinį tenkino visiškai, nenustatydamas jokių pagrindų visiško nuostolių atlyginimo principo išimčiai taikyti ir, be kita ko, nurodydamas, jog: „<...> *turtinė atsakovės padėtis negali būti lemiamas kriterijus žalos dydžiui nustatyti ar mažinti <...>*“. LAT su pastarąja apeliacinės instancijos teismo pozicija sutiko¹⁴⁹. Remiantis tokia teismų nevienareikšme praktika, kyla pagrįsta abejonė, ar apskritai egzistuoja objektyvūs požymiai, kuriais remiantis būtų įmanoma teigti, jog nuostolių atlyginimo dydis gali būti mažinamas, atsižvelgiant į žalą padariusio asmens turtinę padėtį. Juk kiekvienos bylos faktinės aplinkybės nagrinėjamo kriterijaus atžvilgiu laikytinos itin individualiomis, todėl vienoje byloje, sprendžiant nuostolių atlyginimo dydžio klausimą, egzistuojantis faktorius gali būti pripažintinas reikšmingu ar netgi lemtingu, o kitoje tas pats kriterijus – visiškai bereikšmiu. Dėl šių priežasčių galima išskirti tik bendras teismų praktikoje formuojamas gaires.

¹⁴⁷ Šioje konkrečioje byloje nustatytos aplinkybės: *pirma*, atsakovas yra 22 m. amžiaus trečiojo kurso studentas, nuo 2000 m. studijuojantis Vytauto Didžiojo universiteto dieninio skyriaus Ekonomikos ir vadybos fakultete; *antra*, atsakovas bylos nagrinėjimo metu neturėjo kilnojamojo ir nekilnojamojo turto bei savarankiškų pajamų; *trečia*, byloje nepateikta įrodymų, patvirtinančių, kad atsakovas būtų nedarbingas dėl sveikatos, priešingai, nustatyta, kad atsakovas 2004 m. rugsėjo 17 d. UAB „Senukų prekybos centras“ vadovui adresavo prašymą atleisti jį iš darbo nuo spalio 1 d. paties prašymu (teisėjų kolegija sprendė, jog šis dokumentas patvirtina ne tik tai, kad atsakovas yra darbingas asmuo, bet ir tai, kad jis yra dirbęs studijų aukštojoje mokykloje metu). Dėl nustatytų aplinkybių viseto, LAT teisėjų kolegija sutiko su apeliacinės instancijos teismo išvada, kad atsakovas yra jauno amžiaus ir darbingas asmuo, todėl ieškovui padaryta žalą gali atlyginti visiškai.

¹⁴⁸ LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 16 d. nutartis civilinėje byloje *J. B. W., A. U. W. ir R. B. v. A. P.*, Nr. 3K-3-327/2008.

¹⁴⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje *J. B. W., A. U. W. ir R. B. v. A. P.*, Nr. 3K-3-378/2009.

Paminėtina, jog teismas, vertindamas asmens turtinę būklę, privalo atsižvelgti į tai, koks gi asmuo – *fizinis ar juridinis* – atsako už nukentėjusiai šaliai kilusius nuostolius. Teisės doktrinoje sutinkama nuomonė, jog teismas gali sumažinti atlygintinos žalos dydį, atsižvelgdamas tik į žalą padariusio *fizinio* asmens sunkią turtinę padėtį¹⁵⁰. Nors tokia pozicija kritikuotina dėl galimo subjektų lygiateisiškumo principo pažeidimo, tačiau kai kurių teoretikų nuomone, ji turėtų būti grindžiama kad ir tuo, jog juridinio asmens turtas visuomet yra atskirtas nuo jo dalyvių turto, todėl net ir nemokumo atveju, pastarajam subankrutavus, yra įmanomas „gyvenimas nuo nulio“, o tuo tarpu kalbant apie fizinį asmenį, bent jau Lietuvoje, nėra įmanomas jo bankrotas, todėl didelių piniginių sumų priteisimas iš sunkiai besiverčiančio ir jokių turtinių perspektyvų neturinčio asmens nepakeliamos naštos pavidalu paženklintų visą jo, o galbūt ir jo įpėdinių, gyvenimą bei leistų prabilti apie savotišką nubaudimo funkcijos tokiose situacijose pergalę prieš auklėjamąjį ir kompensacinį civilinės atsakomybės poveikį¹⁵¹. Visgi teismų praktikos tendencijos rodo, jog, sprendžiant klausimą dėl nuostolių atlyginimo dydžio mažinimo galimybės, vertinama tiek *fizinio*, tiek *juridinio* asmens turtinė padėtis¹⁵². Vertinant fizinio asmens turtinę padėtį, minėta, atsižvelgiama ne tik į bylos nagrinėjimo metu egzistuojančią turtinę padėtį, tačiau taip pat ir į žalą padariusio asmens ateities perspektyvas, jo sveikatos būklę ir kitas reikšmingas aplinkybes. Tuo tarpu vertinant juridinio asmens turtinę padėtį, teismai atsižvelgia į galimas skirtingas juridinių asmenų rūšis, t. y. į tai, ar juridinis asmuo yra *privatus*, ar *viešas*. Paminėtina, jog šis išskyrimas reikšmingas dėl juridinių asmenų siekiamų tikslų¹⁵³: privatus asmuo siekia pelno, o viešasis – ne, viešieji juridiniai asmenys finansuojami iš valstybės biudžeto ir jiems skiriamos lėšos turi būti naudojamos jos tikslams – viešųjų interesų tenkinimui – įgyvendinti¹⁵⁴. LAT nagrinėtoje byloje *B. V.–F. v. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, UAB „Fodio“, Lietuvos Respublikos kultūros ministerija*¹⁵⁵ konstatuota, jog: „<...> vis dėlto tai, kad vienas iš žalą padariusių juridinių asmenų yra įmonė ar įstaiga, finansuojama iš valstybės biudžeto, savaime (nepaisant jos turtinės padėties) negali būti pagrindas žymiai sumažinti atlygintinos žalos dydį. Tokia išvada turi būti

¹⁵⁰ Mikelėnas V. ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003. P. 390.

¹⁵¹ Volodko R. Turtinė padėtis kaip neturtinės žalos kompensacijos dydžio nustatymo kriterijus [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-10-16]. <http://www.ttvam.lt/uploads/documents/leidiniai_versl_teis_akt_t3/1305.pdf>.

¹⁵² LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje *B. V.–F. v. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, UAB „Fodio“, Lietuvos Respublikos kultūros ministerija*, Nr. 3K-3-353/2007.

¹⁵³ Plačiau apie juridinių asmenų skirstymą žr. Mizaras V. ir kt. *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009. P. 226–229; Mikelėnas V. ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002. P. 96–99.

¹⁵⁴ LapT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. birželio 10 d. nutartis civilinėje byloje *Č. B. ir V. B. v. Viešoji įstaiga „Kauno medicinos universiteto klinika“*, Nr. 2A-231/2005.

¹⁵⁵ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje *B. V.–F. v. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, UAB „Fodio“, Lietuvos Respublikos kultūros ministerija*, Nr. 3K-3-353/2007.

padaryta byloje surinktais įrodymais apie turtinę padėtį <...>“ . Negana to, LAT ne kartą yra akcentavęs, jog tuo atveju, kai nagrinėjama byla ne prieš valstybę, o prieš viešąją įstaigą, savarankiškai atsakančią už savo prievoles, tai didesnę reikšmę turi tiesioginio skolininko turtinė padėtis, o ne apibendrinti krašto ekonominės padėties duomenys¹⁵⁶. Atsižvelgiant į tokią teismų formuojamą poziciją, darytina išvada, jog atsakomybės subjekto statusas laikytinas itin reikšmingu, bylose sprendžiant kazusą – mažinti ar ne nukentėjusiajam priteistinų nuostolių dydį dėl žalą padariusio asmens sunkios turtinės padėties.

Teismui nusprendus, jog byloje egzistuoja pagrindas mažinti atlygintinų nuostolių dydį dėl žalą padariusio asmens sunkios turtinės padėties, sprendžiamas klausimas dėl nuostolių atlyginimo dydžio mažinimo. Suprantama, klausimo išsprendimas priklauso nuo byloje nustatytų faktinių aplinkybių, todėl bendrų taisyklių dėl mažinimo dydžio pagrįstumo pateikti neįmanoma. Teismai tokiais atvejais paprastai yra linkę vadovautis teisingumo, protingumo, sąžiningumo principais ir kiekvieną atvejį vertinti atskirai. Visgi atkreiptinas dėmesys į tai, jog *visiškai atleisti* žalą padariusį asmenį nuo civilinės atsakomybės nagrinėjamu pagrindu *negalima*. Tokia pozicija Lietuvos teismų praktikoje suformuluota precedente tapusioje minėtoje byloje *B. V.–F. v. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, UAB „Fodio“, Lietuvos Respublikos kultūros ministerija*¹⁵⁷. Ši formuojama teismų praktika sveikintina, kadangi žalą padariusio asmens atleidimas nuo civilinės atsakomybės, remiantis sunkia jo turtine padėtimi, leistų prabilti ne apie visiško nuostolių atlyginimo principo taikymą ribota apimtimi, o apie šio principo paneigimą ir jo netaikymą. Tai reikštų, jog nukentėjusiojo asmens interesų sąskaita būtų saugomi ir ginami žalą padariusio asmens interesai. Tokia situacija teisėje iš esmės neleistina, vadovaujantis ne tik civilinėje atsakomybėje taikytiniais teisės principais, kompensacine civilinės atsakomybės paskirtimi, tačiau taip pat ir bendraisiais civilinių teisių įgyvendinimo – teisingumo, protingumo ir sąžiningumo – principais.

Akcentuotina, jog, vadovaujantis LR CK 6.282 straipsnio 3 dalimi, atlygintinos žalos dydis *negali būti mažinamas*, atsižvelgiant į žalą padariusio asmens sunkią turtinę padėtį, *kai žala padaryta tyčia*. Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinis teismas byloje *L. I. A. v. T. S.*¹⁵⁸ konstatavo, jog: „<...> *neturtinės žalos atlyginimo atveju, ją padariusio asmens turtinė padėtis yra vertinama atsižvelgiant į LR CK 6.282 str. 3 d., suteikiančia teismui teisę sumažinti atlygintinos žalos dydį, atsižvelgiant į žalą padariusio asmens sunkią turtinę padėtį, išskyrus atvejus, kai žala padaryta*

¹⁵⁶ Žr., pvz., LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje *L. Z., M. Z., V. Z., G. Z. v. VšĮ Marijampolės ligoninė*, Nr. 3K-7-255/2005; LAT CBS teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje *I. J., M. Č. ir J. Č. v. viešoji įstaiga Vilniaus miesto universitetinė ligoninė*, Nr. 3K-3-59/2010 ir kt.

¹⁵⁷ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje *B. V.–F. v. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, UAB „Fodio“, Lietuvos Respublikos kultūros ministerija*, Nr. 3K-3-353/2007.

¹⁵⁸ LapT BBS teisėjų kolegijos 2010 m. sausio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje *L. I. A. v. T. S.*, Nr. 1A–48/2010.

tyčia. Kaip matyti iš bylos medžiagos, atsakovas T. S. savo nusikalstamais tyčiniais veiksmais, dėl savanaudiškų paskatų nužudė N. T., todėl remdamasis LR CK 6.282 str. 3 d., teismas negali sumažinti atlygintinos žalos dydžio, atsižvelgdamas į žalą padariusio asmens sunkią turtinę padėtį <...>“. Tenka apgailestauti, bet teismai ne visada nuosekliai laikosi minėtosios taisyklės. Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinis teismas byloje P. B. v. E. D., D. V.¹⁵⁹ nustatė, jog E. D. ir D. V. veikė kartu, turėdami tyčią (nors ir netiesioginę) nužudyti D. B., ir patys, kaip bendravykdytojai, tiesiogiai dalyvavo atimant gyvybę D. B. Teismas, sprenddamas klausimą dėl neturtinės žalos dydžio priteisimo nukentėjusiajam P. B., nurodė, jog: „<...> pagal CK 6.282 str. 3 d. teismas gali sumažinti atlygintinos žalos dydį, atsižvelgdamas į žalą padariusio asmens sunkią turtinę padėtį, išskyrus atvejus, kai žala padaryta tyčia. Kauno apygardos teismas iš nuteistųjų E. D. ir D. V. solidariai priteisė nukentėjusiajam P. B. 350 000 Lt neturtinei žalai atlyginti. <...> Teisėjų kolegijos nuomone, pirmosios instancijos teismas iš nuteistųjų priteisė nukentėjusiajam neturtinę žalą aiškiai per didelę, kuri savo dydžiu yra neteisinga. Atsižvelgiant į nuteistųjų šeimines padėtį ir gaunamas pajamas (abu išlaiko nepilnamečius vaikus, D. V. iki suėmimo nedirbo), į realią galimybę ją atlyginti, toks priteistos neturtinės žalos dydis neatitinka formuojamos teismų praktikos ir valstybės bendros ekonominės situacijos. Todėl iš nuteistųjų priteistos neturtinės žalos dydis mažinamas <...>“. Taigi, darytina išvada, jog teismai ne visada laikosi LR CK 6.282 straipsnio 3 dalyje įtvirtintos teisės normos, tokiu būdu ją pažeisdami.

Apibendrinant darytina išvada, jog žalą padariusio asmens turtinę padėtį, kaip nuostolių atlyginimo dydžio mažinimo kriterijus, privalo būti vertinama itin atsargiai, kompleksiskai atsižvelgiant į visas reikšmingas aplinkybes, kurios gali daryti įtaką asmens turtinei padėčiai tiek bylos nagrinėjimo metu, tiek ateityje. Pavyzdžiui, žalą padariusio asmens prigimtis – fizinis ar juridinis; žalą padariusio asmens objektyvios galimybės atlyginti padarytą žalą pilna apimtimi; kaltės forma; fizinio asmens sveikatos būklė, šeiminių ir socialinių padėtis; juridinio asmens rūšis – viešas ar privatus ir kt.

2.2.2.2. Žalą patyrusio asmens turtinę padėtį

Lingvistiškai aiškinant LR CK 6.251 straipsnio 2 dalį, matyti, jog įstatymų leidėjas, nustatydamas kriterijus, kuriais remiantis galima sumažinti nuostolių atlyginimo dydį, įvardijo *šalių* turtinę padėtį. Ar tai reiškia, jog, sprendžiant klausimą dėl nuostolių atlyginimo dydžio mažinimo,

¹⁵⁹ LapT BBS teisėjų kolegijos 2007 m. balandžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje P. B. v. E. D., D. V., Nr. 1A-106-2007.

atsižvelgiama ne tik į žalą padariusio asmens turtinę padėtį, tačiau taip pat ir į žalą patyrusio asmens finansinę situaciją? Ar nukentėjusiojo gera finansinė padėtis yra pagrindas jam priteisti mažiau nei nukentėjusiajam, kurio turtinė padėtis yra sunki?

Pripažinkime, jog žalą patyrę individai ir jų finansinė padėtis gali būti itin skirtinga – pradedant nuo „vos galą su galu“ suduriančio asmens, baigiant itin stambiais verslininkais ar sėkmingai veikiančiomis monopolinėmis įmonėmis. Atsižvelgiant į tai, jog Lietuvos teismų praktikoje dėmesys paprastai koncentruojamas į žalą padariusio asmens turtinę padėtį, o ne į nukentėjusio asmens finansinę situaciją, galima rasti vos keletą pavyzdžių, kai teismai, sprenddami bylą dėl nuostolių atlyginimo, jų dydį sumažino, atsižvelgdami į pakankamai gerą ir stabilią žalą patyrusio asmens turtinę padėtį. Pavyzdžiui, byloje *S. A. R., A. I. R. ir kt. v UAB „Ergo Lietuva“, M. K.*¹⁶⁰ teismas, nustatydamas neturtinės žalos atlyginimo dydį, *inter alia* atsižvelgė ir į tai, kad ieškovai, kurių artimas žmogus žuvo eismo įvykio metu, yra Šveicarijos piliečiai, žuvusiojo pajamos per mėnesį sudarė daugiau kaip 22000 Lt, ieškovės (mirusiojo sutuoktinės) bendra gaunamų išmokų mirus sutuoktiniui suma sudaro apie 19000 Lt per mėnesį, o tai rodo gerą turtinę padėtį ir tolesnį finansinį aprūpinimą. Teismas pažymėjo, kad tokie aspektai, kaip šalies ekonominio gyvenimo rodikliai, bendras pragyvenimo lygis, vidutinės gyventojų pajamos ir pan., turi būti vertinami kompleksiskai su kitomis svarbiomis konkrečioje situacijoje aplinkybėmis – nagrinėjamos bylos atveju – su teisingumo, sąžiningumo ir protingumo kriterijais, taip pat atsakovės – Lietuvos pilietės – turtine padėtimi, kuri yra žymiai prastesnė nei ieškovų, ir tuo, jog apskritai ieškovų bei atsakovės šalių bendro pragyvenimo lygiai ženkliai skiriasi, todėl ieškovų reikalavimų patenkinimas visa apimtimi (priteisimas kiekvienam po 120000 Lt) šią konkrečią situaciją apibūdinančių aplinkybių kontekste yra negalimas, nors iš ieškovų pusės, lyginant jų pajamas su prašomu priteisti neturtinės žalos dydžiu, būtent tokio dydžio kompensacija atrodytų adekvati ir teisinga.

Manytume, jog tokia formuojama teismų praktika turėtų būti vertinama itin atsargiai, nesudarant precedento esminiu nuostolių atlyginimo dydžio mažinimo kriterijumi laikyti nukentėjusiojo geros turtinės padėties. Autorės nuomone, sprendžiant klausimą dėl nuostolių atlyginimo dydžio mažinimo, turėtų būti atsižvelgiama tiek į žalą padariusio asmens turtinę padėtį, tiek į žalą patyrusio asmens finansinę situaciją, lyginant jų finansines galimybes ir ieškant balanso tarp abiejų šalių teisėtų interesų pusiausvyros. Pavyzdžiui, PETL komentare pateikiamas pavyzdys: *„Bedarbių poros keturiolikos metų sūnus D dalyvauja mokyklos organizuotose slidinėjimo*

¹⁶⁰ Vilniaus apygardos teismo 2006 m. gegužės 25 d. sprendimas civilinėje byloje *S. A. R., A. I. R. ir kt. v UAB „Ergo Lietuva“, M. K.*, Nr. 2-636-34/06. Cituota pagal: Volodko R. Turtinė padėtis kaip neturtinės žalos kompensacijos dydžio nustatymo kriterijus [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-10-16]. <http://www.ttvam.lt/uploads/documents/leidiniai_versl_akt_t3/1305.pdf>.

varžybose. Vieną rytą berniukas slidėmis čiuožia nuo itin stataus šlaito, sekdamas savo mokytoją ir kitus mokinius. Berniukas užčiuožia ant stipriai suledėjusio krašto, praranda kontrolę ir susiduria su multibilijonieriumi roko žvaigžde P, stovėjusiu ant neaukštos kalvos šalia čiuožimo tako krašto. Stiprių smūgiu sumušamas P veidas ir jis negali dalyvauti iškilmingame koncerte, turėjusiame vykti ateinančią naktį. P dalyvavimo koncerte numatytas honoraras lygus 2 milijonams eurų¹⁶¹. Iš tiesų šioje situacijoje visiško nuostolių atlyginimo principo veikimas būtų nepakeliama našta berniukui D (jo tėvams), lyginant žalą padariusio asmens finansinę situaciją su roko žvaigždės P turtine padėtimi. Dėl šios priežasties, vertinant atlygintinos žalos dydį, be kitų reikšmingų aplinkybių, tokių kaip mažas D kaltės laipsnis, susiklosčiusi faktinė situacija, turėtų būti atsižvelgiama į *abiejų šalių* turtinę padėtį. Autorės nuomone, nagrinėjamas subjektyvios prigimties faktorius galėtų būti vertinamas tik tada, kai žalą padariusio asmens padėtis yra sunki, o žalą patyrusio asmens padėtis išties laikytina itin gera. Visgi teisės doktrinoje sutinkama pozicija, kad tokiais atvejais į deliktinę situaciją įsiveltų taip vadinamas „atsitiktinumo“ elementas, kadangi identišką pažeidimą padarę ir identišką skausmą suteikę asmenys būtų priversti „sumokėti“ už savo poelgius nevienodai, t. y. priklausomai nuo atsitiktinio dalyko – aukos piniginės storio¹⁶². Nors tokia pozicija skamba ganėtinai pagrįstai, tačiau, autorės nuomone, *prioritetas turėtų būti teikiamas kiekvienos situacijos teisingam išsprendimui, siekiant optimaliai apsaugoti tiek nukentėjusiojo, tiek žalą padariusio asmens pagrįstus interesus.*

Taigi, apibendrinami šalių turtinės padėties faktorių, kaip nuostolių atlyginimo dydžio mažinimo kriterijų, galime daryti išvadą, jog šalių turtinė padėtis suprantama kaip, pirma, žalą padariusio asmens turtinė padėtis; antra, žalą patyrusio asmens turtinė padėtis. Pirmuoju atveju, vertinant žalą padariusio asmens turtinę padėtį, kompleksiskai atsižvelgtina į visas reikšmingas aplinkybes, kurios gali daryti įtaką asmens turtinei padėčiai tiek bylos nagrinėjimo metu, tiek ateityje. Antruoju atveju, vertinant žalą patyrusio asmens turtinę padėtį, atsižvelgtina į itin gerą nukentėjusio asmens finansinę situaciją, tačiau ši aplinkybė vertintina itin atsargiai ir tik tada, kai to reikalauja teisingas susiklosčiusios situacijos išsprendimas.

¹⁶¹ *European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law (PETL). Text and Commentary.* Vienna: Springer-Verlag, 2005. P. 181.

¹⁶² Volodko R. Turtinė padėtis kaip neturtinės žalos kompensacijos dydžio nustatymo kriterijus [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-10-17]. <http://www.ttvam.lt/uploads/documents/leidiniai_versl_teis_akt_t3/1305.pdf>.

2.2.3. Šalių tarpusavio santykiai

Paskutinis LR CK 6.251 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas kriterijus, kuriuo remiamasi, sprendžiant klausimą dėl nuostolių atlyginimo dydžio sumažinimo, – *šalių tarpusavio santykiai*. Lingvistiškai analizuojant minėtą žodžių junginį, atskirai analizuotini visi trys žodžiai: *šalis*, *tarpusavis* ir *santykis*. Suprantama, jog sąvoka *šalis* šiuo atveju reiškia priešingus interesus turinčius individus – žalą padariusį asmenį ir žalą patyrusį asmenį. *Tarpusavis* dabartinės lietuvių kalbos žodyne apibrėžiamas kaip *abipusiškumas, savitarpis*¹⁶³, o *santykis* įvardijamas kaip *daiktų, reiškinių tarpusavio ryšys, būtinas jiems egzistuoti*¹⁶⁴. Vadinasi, *šalių tarpusavio santykiai* turėtų būti suvokiami, kaip *žalą padariusio asmens ir žalą patyrusio asmens savitarpio ryšiai*. Kokie šalių savitarpio ryšiai pripažintini teisiškai reikšmingais LR CK 6.251 straipsnio 2 dalies prasme?

Lietuvos doktrinoje šiuo klausimu svarstymų nėra, teismų praktikoje taip pat sunku rasti nagrinėjamo kriterijaus platesnį išaiškinimą, apibrėžiantį *šalių tarpusavio santykių* sampratą bei jos taikymo galimybes. Dažniausiai, jei teismai mano esant reikalinga šį kriterijų taikyti, jis deklaratyviai paminimas, nurodant kelias šalis siejančias aplinkybes, ir nuostolių atlyginimo dydis, *inter alia* atsižvelgiant į kitus egzistuojančius reikšmingus faktus, mažinamas teismo nuožiūra. Pavyzdžiui, jau anksčiau analizuotoje LAT byloje *B. V.–F. v. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, UAB „Fodio“, Lietuvos Respublikos kultūros ministerija*¹⁶⁵ konstatuota, jog: „<...> apeliacinės instancijos teismas sumažindamas solidarčiai iš atsakovo priteistinos atlygintinos žalos dydį konstatavo ginčo kūrinio sudarymo aplinkybes, naudojimąsi atsakovo (Muziejaus) sukauptomis priemonėmis, atsakovo (Muziejaus) ir ieškovės (autorės) bendradarbiavimu kūrinio išleidimo metu ir panašiai. Teisėjų kolegijos nuomone, tai laikytina svariomis teisiškai reikšmingomis aplinkybėmis, sprendžiant dėl atlygintinos žalos dydžio ir pagrindų jai mažinti <...>“.

Vertinant šioje byloje teismo padarytas išvadas, o taip pat ir tolesnio aptariamo faktoriaus plėtojimo bei vystymo Lietuvos teismų praktikoje galimybes, negalime nepastebėti, jog byloje vertinti šalių tarpusavio santykiai, susiklostę *iki* žalos padarymo momento. Tačiau, ar taikant nagrinėjamą subjektyvios prigimties faktorių atsižvelgiama tik į *iki* žalos padarymo momento tarp šalių susiklosčiusius santykius, ar jis taikomas ir tada, kai tam tikri santykiai tarp šalių susiklosto jau

¹⁶³ Keinys S. ir kt. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000. P. 833.

¹⁶⁴ Ten pat. P. 675.

¹⁶⁵ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje *B. V.–F. v. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, UAB „Fodio“, Lietuvos Respublikos kultūros ministerija*, Nr. 3K-3-353/2007.

po žalos padarymo momento? Kokie šalių tarpusavio santykiai traktuotini teisiškai reikšmingais, leidžiančiais spręsti klausimą dėl nuostolių atlyginimo dydžio mažinimo?

Paminėtina, jog teismas, spręsdamas konkrečią bylą, privalo atsižvelgti į visas reikšmingas aplinkybes, *inter alia* į šalių tarpusavio santykius. Nagrinėjant šio žodžių junginio turinį, jau buvo pasitelktas lingvistinio aiškinimo metodas, tačiau ne mažiau reikšmingu laikytinas ir kitas – loginio aiškinimo – metodas, kuriuo remdamiesi galime teigti, jog nagrinėjamas subjektyvios prigimties faktorius taikytinas tik tada, kai šalių tarpusavio santykiai apibūdinami kaip geri, artimi, pasireiškiantys bendradarbiavimu ir (ar) tarpusavio supratimu. Minėjome anksčiau, jog tokiems santykiams susiklosčiusi *iki* žalos kilimo momento, nagrinėjamas faktorius turėtų būti taikomas, sprendžiant klausimą dėl nuostolių atlyginimo dydžio mažinimo. Jeigu teigtume priešingai, paneigtume nuostolių atlyginimo dydžio mažinimo faktoriaus nustatymo tikslą: šalims esant nepažįstamoms ar joms nesutariant, būtų visiškai neprotinga kalbėti apie nuostolių atlyginimo dydžio *mažinimo* galimybę, vadovaujantis šalių tarpusavio santykiais.

Kita vertus, atsakant į anksčiau iškeltą klausimą, ar nagrinėjamas kriterijus taikytinas tik *iki* žalos padarymo ar taip pat ir *po* žalos padarymo momento susiklosčiusiems santykiams, galime panagrinėti dvi hipotetines situacijas: *pirmoji* – *asmuo neatsargiais veiksmais padaro žalą kitam asmeniui, tačiau žalą padaręs asmuo po žalos kilimo momento nukentėjusiojo nuoširdžiai atsiprašo, su juo bendrauja, siūlo kompensaciją už patirtą žalą. Nukentėjęs asmuo taip pat nevengia palaikyti ryšius su žalą padariusiu asmeniu, priima jam teikiamą pagalbą. Šalims nepavyksta susitarti dėl atlygintinų nuostolių už patirtą žalą dydžio. Žalą patyręs asmuo kreipiasi į teismą. Antroji* – *asmuo neatsargiais veiksmais padaro žalą kitam asmeniui, tačiau žalą padaręs asmuo po žalos kilimo momento nukentėjusiojo nuoširdžiai atsiprašo, siūlo kompensaciją už patirtą žalą. Žalą patyręs asmuo kategoriškai atsisako priimti bet kokią žalą padariusio asmens siūlomą pagalbą, atsisako su žalą padariusiu asmeniu bendrauti, jį ignoruoja, iš anksto ketindamas bylinėtis teismuose ir prisiteisti jo pageidaujamo dydžio kompensaciją.*

Paminėtina, jog civilinio proceso teisėje iš esmės dominuoja dispozityvumo principas, reiškiantis tai, kad šalys laisvai disponuoja joms priklausančiomis teisėmis (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso¹⁶⁶ 13 str.). Žalą patyręs asmuo *turi teisę* kreiptis į teismą, kad būtų apginta pažeista jo teisė, bet tokia teisė asmens neįpareigoja, asmeniui paliekama pasirinkimo galimybė – kreiptis į teismą ar ne. Jei asmenys iki žalos kilimo momento gerai sutarė, labai tikėtina, jog žalą sukėlęs asmuo bandys su nukentėjusiu asmeniu tartis taikiai, siūlyti jam kompensaciją už patirtą

¹⁶⁶ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36–1340.

žalą, ieškoti abiem šalims priimtino situacijos sprendimo varianto. Tokia tikimybė išlieka netgi tada, kai šalys iki žalos padarymo momento nebuvo pažįstamos (analizuojamos hipotetinės situacijos). Tačiau, ar nukentėjusio asmens iš anksto reiškiamas priešiškas ir kuo įmanoma didesnės kompensacijos siekimas gali teismui sutrukdyti taikyti nagrinėjamą kriterijų, jei žalą padaręs asmuo visais įmanomais būdais bandė padėti nukentėjusiajam, nors jis pagalbos nepriėmė? Manytume, jog ne: šalis siejė tarpusavio santykiai (tiek susiklostę *iki*, tiek *po* žalos kilimo momento) privalo būti laikomi teisiškai reikšmingais LR CK 6.251 straipsnio 2 dalies prasme – to reikalauja teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principai.

Lietuvos teismų praktika konkrečiau atsakymo į klausimą – ar *po* žalos kilimo tarp šalių susiklostę santykiai laikytini teisiškai reikšmingais LR CK 6.251 straipsnio 2 dalies prasme, nepateikia. Atlikus Lietuvos teismų praktikos analizę, matyti, jog teismai iš esmės atsižvelgia į žalą padariusio asmens elgesį *po* žalos kilimo, ši elgesį vertina kaip teisiškai reikšmingą ir, vadovaudamiesi šiuo argumentu bei kitomis reikšmingomis byloje nustatytomis aplinkybėmis, yra linkę mažinti nuostolių atlyginimo dydį¹⁶⁷. Tačiau sietinumas su LR CK 6.251 straipsnio 2 dalyje įtvirtintu subjektyvios prigimties faktoriumi *šalių tarpusavio santykiai* nutartyse, deja, nėra konstatuojamas. Manytume, jog nagrinėjamo faktoriaus *expressis verbis* neįvardijamas nutartyse, nėra pakankamas pagrindas teigti, jog teismai omenyje turėjo ne šalių tarpusavio santykius, o ką kita, kadangi žalą padariusio asmens pastangos suteikti pagalbą nukentėjusiam asmeniui neabejotinai laikytinos svarbiomis ir traktuotinomis kaip šalių tarpusavio santykiai.

Apibendrinant galima teigti, jog šalių tarpusavio santykiai LR CK 6.251 straipsnio 2 dalies prasme turėtų būti aiškintini, kaip šalis siejė ryšiai, susiklostę iki žalos padarymo momento ar po žalos kilimo ir pasireiškę abiejų šalių bendradarbiavimu arba bent vienos iš šalių (dažniausiai žalą padariusio asmens) geranorišku palankumu kitos šalies atžvilgiu.

¹⁶⁷ Žr., pvz., LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje *J. J., K. J., R. G. ir kt. atstovas Lietuvos autorių teisių gynimo asociacijos agentūra (LATGA-A) v. UAB „Mūsų gairės“*, Nr. 3K-3-273/2003; LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje *A. S., M. V. ir V. J. v. A. J., S. K., J. K., S. D., E. V. ir kt.*, Nr. 3K-3-142/2006.

3. NUOSTOLIŲ ATLYGINIMO DYDŽIO MAŽINIMAS, ATSIŽVELGIANT Į ŽALĄ PATYRUSIO ASMENS ATLIKTUS VEIKSMUS

Teisės doktrinoje¹⁶⁸ formuluojamos dvi pagrindinės taisyklės, susijusios su nuostolių atlyginimo dydžio mažinimo galimybėmis, atsižvelgiant į nukentėjusios šalies atliekamus veiksmus: *pirmoji* – civilinės teisės pažeidėjas privalo atlyginti iš delikto kylančią žalą asmeniui, kuris ją patyrė, *išskyrus atvejus*, kai žalą patyręs asmuo, žinodamas kylantį žalos pavojų, tyčia ar nerūpestingai neapsaugojo savo paties interesų: iš esmės atsižvelgiama į nukentėjusiojo kaltės laipsnį, kuris sąlygojo žalos kilimą ar jos padidėjimą, ir tuomet sprendžiami atsakomybės apimtys pasidalijimo klausimai tarp skolininko ir kreditoriaus¹⁶⁹ (žalą patyrusio asmens prisidėjimas prie žalos atsiradimo ar jos padidėjimo (angl. *contributory negligence*)); *antroji* – žalą patyręs asmuo negali reikalauti nuostolių atlyginimo už žalą, kurios jis galėjo išvengti, imdamasis protingų pastangų po žalos kilimo momento (nuostolių sumažinimo doktrina (angl. *the mitigation of damages doctrine*)). Minėtų dviejų taisyklių skirties riba – žalos kilimo momentas: pagal *pirmąją taisyklę* asmuo privalo pats saugoti savo interesus *iki* žalos kilimo, pagal *antrąją* – asmuo turi veikti protingai *po* žalos kilimo momento. Remiantis tiek pirmąja, tiek antrąja taisykle, žalą patyrusio asmens kompensacija tam tikra apimtimi gali būti sumažinta. Tačiau, ar tai reiškia, jog abiem minėtais atvejais taikoma išimtis iš visiško nuostolių atlyginimo principo?

LR CK 6.282 straipsnio 1 dalyje teigiama, jog, kai paties nukentėjusio asmens didelis neatsargumas padėjo žalai atsirasti arba jai padidėti, tai atsižvelgiant į nukentėjusio asmens kaltės dydį (o kai yra žalos padariusio asmens kaltės, – ir į jo kaltės dydį) žalos atlyginimas, jeigu įstatymai nenustato ko kita, gali būti sumažintas arba reikalavimas atlyginti žalą gali būti atmestas¹⁷⁰. Minėtoje normoje įtvirtinti žalą patyrusio asmens veiksmai *iki* žalos kilimo momento, todėl teigtina, jog LR CK 6.282 straipsnio 1 dalis įtvirtina žalą patyrusio asmens prisidėjimo prie žalos atsiradimo ar jos padidėjimo taisyklę. Paminėtina, jog Lietuvos teismų praktikoje ši teisės norma kartais

¹⁶⁸ Mitigation of Damages (Property Damage). California Civil Jury Instructions [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-20]. <<http://www.justia.com/trials-litigation/docs/caci/3900/3931.html>>.

¹⁶⁹ Plačiau žr. McBeide N. J., Bagshaw Roderick. *Tort Law. Second editon*. Harlow: Pearson Longman, 2005. P. 609.

¹⁷⁰ Atsižvelgdami į ribotą darbo apimtį bei į tai, jog darbe iš esmės svarbūs aspektai, susiję su visiško nuostolių atlyginimo principu, į nuoseklų 6.282 str. 1 d. aiškinimą ir taikymą teismų praktikoje nesigilinsime. 6.282 str. 1 d. įtvirtinta teisės norma bus nagrinėjama tik tiek, kiek tai reikalinga pagrindinėms taisyklėms, susijusioms su visiško nuostolių atlyginimo principo taikymu, suformuluoti. Plačiau 6.282 str. 1 d. aiškinimo ir taikymo klausimu žr. Mikelėnas V. ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003. P. 391–392. Taip pat žr. Lapt CBS teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 10 d. nutartis civilinėje byloje *J. Z. v. uždaroji akcinė bendrovė „Klaipėdos jūrų krovinių kompanija“*, Nr. 2A-256/2009; Lapt CBS teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 11 d. nutartis civilinėje byloje *T. D. v. uždaroji akcinė bendrovė „Rokmelsta“*, akcinė bendrovė „Lietuvos draudimas“, Nr. 2A-624/2009 ir kt.

aiškinama, kaip įtvirtinanti nuostolių sumažinimo doktriną. Pavyzdžiui, LAT nagrinėtoje byloje *UAB „Naujapilė“ v. Lietuvos Respublika*¹⁷¹ konstatuota, jog: „<...> visiško nuostolių atlyginimo principas turi būti derinamas su vadinamąja nuostolių mažinimo doktrina. Pagal CK 6.282 straipsnio 1 dalį tuo atveju, kai paties nukentėjusio asmens didelis neatsargumas padėjo žalai atsirasti arba jai padidėti, tai atsižvelgiant į nukentėjusio asmens kaltės dydį (o kai yra žalos padariusio asmens kaltės – ir į jo kaltės dydį) žalos atlyginimas, jeigu įstatymai nenustato ko kita, gali būti sumažintas arba reikalavimas atlyginti žalą gali būti atmestas <...>“¹⁷². Tokie teismų praktikoje sutinkami teiginiai, autorės nuomone, laikytini klaidingais. Cituotoje byloje LAT, vadovaudamasis LR CK 6.282 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta teisės norma, dėstė savo poziciją dėl ieškovo galimai atliktų kaltų veiksmų *iki* žalos kilimo¹⁷³, todėl akivaizdu, jog turėjo būti vadovaujamas ne nuostolių sumažinimo doktrina, o žalą patyrusio asmens prisidėjimo prie žalos atsiradimo ar jos padidėjimo taisykle.

Kitoje LAT nagrinėtoje byloje *L. V. v. UAB „Girteka“*¹⁷⁴, kurioje taip pat buvo taikyta LR CK 6.282 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta teisės norma, teismas *expressis verbis* nekonstatavo, jog šios normos pagrindu turėtų būti taikytina nuostolių sumažinimo doktrina. Priešingai, LAT savo poziciją grindė paties nukentėjusio asmens prisidėjimu prie žalos atsiradimo ir iš esmės sprendė žalą patyrusio asmens kaltės dydžio klausimus, siekdamas nustatyti teisingą nuostolių atlyginimo dydį¹⁷⁵. Toks normos aiškinimas laikytinas teisingu ir pagrįstu.

Taigi, vertinant žalą patyrusio asmens prisidėjimą prie žalos atsiradimo ar jos padidėjimo, svarbu nustatyti, kokia apimtimi prie žalos kilimo ar jos padidėjimo prisidėjo pats nukentėjusysis, kokia kaltės forma pasireiškė jo veikimas. Tai įvertinus, galima pagrįstai spręsti klausimą dėl nukentėjusiojo kaltės dydžio ir atitinkamai jam atlygintinų nuostolių dydžio mažinimo.

Trumpai aptariant nuostolių sumažinimo doktrinos esmę ir šios doktrinos santykį su visiško nuostolių atlyginimo principu, panagrinėkime pavyzdį: „2006 m. asmuo A nusiperka naudotą automobilį už 33000,00 Lt. 2010 m. asmens A automobilis susiduria su asmens B automobiliu dėl

¹⁷¹ LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 7 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Naujapilė“ v. Lietuvos Respublika*, Nr. 3K-7-183/2006.

¹⁷² LR CK 6.282 str. 1 d., kaip nuostolių mažinimo doktrinos pagrindas, minima taip pat ir kitose LAT nutartyse, žr., pvz., LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje *V. G. v. Lietuvos valstybė*, Nr. 3K-3-364/2008 ir kt.

¹⁷³ Byloje spręstas klausimas, ar bendrovė, kurios vardu V. G. skolinosi iš fizinių asmenų pinigus užsienio valiuta, dėl savo nerūpestingumo, neatidumo ar aplaidumo sudarė prielaidas civilinių santykių partneriams ja nepasitikėti, kreiptis gynybos į teisėsaugos institucijas, o šioms pradėti baudžiamąjį persekiojimą, imtis priemonių galimiems civiliniams ieškiniams užtikrinti.

¹⁷⁴ LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje *L. V. v. UAB „Girteka“*, Nr. 3K-3-90/2008.

¹⁷⁵ Minėtoje byloje teismas konstatavo, jog dėl žalos atsiradimo yra 33,33 proc. ieškovo kaltės, todėl šiuo dydžiu nuostolių atlyginimas buvo sumažintas.

asmens B kaltės. Asmens A automobilio remonto išlaidos kainuoja 19200,00 Lt; tuo tarpu asmens A automobilio rinkos kaina 2010 m. įvertinama 8000,00–8500,00 Lt“. Kokio dydžio nuostolių atlyginimo asmuo A gali reikalauti iš asmens B: remonto išlaidų (19200,00 Lt) ar automobilio rinkos kainos (8000,00–8500,00 Lt) atlyginimo?

Iš esmės analogiška situacija spęsta Didžiojoje Britanijoje nagrinėtoje byloje *Darbishire v. Warran*¹⁷⁶, kurioje konstatuota, jog: „<...> ieškovas neturi pareigos taikyti metodą, kuris pasireiškia pigiausiomis sąnaudomis atsakovo atžvilgiu: jeigu ieškovas pageidauja taikyti tokį metodą, kuriuo pagrindžiamas didesnis žalos atlyginimo dydis, ieškovas yra laisvas tai daryti ir taip elgdamasis jis nesukelia teisės pažeidimo atsakovo ar kito asmens teisių atžvilgiu. Tikroji reikšmė yra ta, jog ieškovui nesuteikiama teisė kaltinti atsakovą padarius didesnius nuostolius nei egzistuojantys protingi poreikiai atlyginant patirtus praradimus. Taigi, ieškovas turi teisę būti toks ekstravagantiškas, kiek jis mano esant tinkama, tačiau ne atsakovo sąskaita <...>. Siekiant teisingai įvertinti patirtų nuostolių dydį tiek ieškovo, tiek atsakovo atžvilgiu privalu svarstyti, ar ieškovo pasirinkta veiksmų eiga vertintina kaip ekonomiška ar kaip neekonomiška <...>. Šis klausimas privalo būti sprendžiamas iš komercine veikla užsiimančio asmens pozicijos <...>“. Šioje byloje atskleista nuostolių mažinimo doktrina, pagal kurią atlyginami tik tie nuostoliai, kurių protingas ieškovas dėl atlikto teisės pažeidimo galėtų tikėtis¹⁷⁷. Matyti, jog nuostolių sumažinimo doktrina taikytina jau kilus žalai, todėl, sprendžiant patirtos žalos dydžio klausimus, privalu atsižvelgti ne tik į tai, ką nukentėjęs asmuo padarė, kokiomis priemonėmis jis siekė sumažinti jam kilusią žalą, tačiau taip pat privalu taikyti civilinių teisių įgyvendinimo – teisingumo, protingumo bei sąžiningumo – principus.

Taigi, apibendrinant tai, kas išdėstyta, teigtina, jog žalą patyrusio asmens prisidėjimo prie žalos atsiradimo ar jos padidėjimo taisyklė neprieštarauja visiško nuostolių atlyginimo principui, kadangi asmeniui visiškai atlyginami jo patirti nuostoliai, kilę dėl nuo jo nepriklausančių aplinkybių. Analogiška išvada darytina taip pat ir dėl nuostolių sumažinimo doktrinos: atsakomybės paskirčiai esant kompensacinei, ydinga vadovautis didesnę žalą pagrindžiančiu metodu, siekiant prisiteisti iš atsakovo daugiau nei būtų galima protingai tikėtis. Jeigu analizuotos dvi taisyklės nebūtų taikomos, būtų galima prieiti iki absurdiškų situaciją, kai nukentėjusiajam būtų atlyginama daugiau nei jam priklauso, tokiu būdu peržengiant ir paneigiant visiško nuostolių atlyginimo principo taikymo ribas.

¹⁷⁶ *Darbishire v. Warran* [1963] 1 WRL 1067, [1963] 3 A11 ER 310. Cituota pagal: Gerven W. ir kt. *Tort Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000. P. 711.

¹⁷⁷ Gerven W. ir kt. *Tort Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000. P. 773.

IŠVADOS

1. Romėnai, palaipsniui žengdami nuo asmeninės atsakomybės formos – *keršto papročio* – prie kur kas švelnesnės atsakomybės formos, paremtos materialinės kompensacijos atlyginimu, – *kompozicijos principo*, sudarė gana reikšmingas prielaidas visiško nuostolių atlyginimo principo (*compensation lucri et damni*) kompensaciniam aspektui, mūsų dienomis suprantamam kaip žalos atlyginimas natūra ar nuostolių atlyginimas, atsiskleisti. Garsaus antikos filosofo Aristotelio atlikta mainų teisingumo (*iustitia commutativa*) distinkcija, išreiškianti įvairių individų ar jų grupių tarpusavio santykius, keliančius pusiausvyros per atsilyginimo lygiavertiškumą reikalavimą, laikytina sudariusi prielaidas esminei visiško nuostolių atlyginimo principo tinkamo įgyvendinimo sąlygai – nukentėjusiojo patirtos žalos tikslaus dydžio įvertinimui – susiformuoti.
2. Skirtingose Europos valstybėse visiško nuostolių atlyginimo principo (*restitutio in integrum*) tikslas deliktinės civilinės atsakomybės teisiniuose santykiuose apibrėžiamas įvairiai: *žalą patyrusio asmens grąžinimas į iki pažeidimo buvusią padėtį; žalos tikslus įvertinimas ir atlyginimas nukentėjusiajam tiek, kiek jis iš tiesų prarado; nukentėjusiojo neatsidūrimas nei geresnėje, nei blogesnėje padėtyje, kuri buvo iki jo teisių pažeidimo; pusiausvyros, kuri buvo pažeista asmeniui padarius žalą, atkūrimas*. Pripažintina, jog skirtingais žodžiais formuluojamo tikslo esmė išlieka ta pati – svarbu tinkamai apginti nukentėjusio asmens pažeistas teises, atlyginant neteisėtais veiksmais jam sukeltą žalą.
3. Egzistuojant *objektyvios prigimties faktoriams*, t. y. objektyviai susiklostančioms situacijoms, kurias lemia pažeistos neturtinės vertybės specifika (pavyzdžiui, asmens sveikata, prarasta galimybė ir kt.), nustatyti tikslų nuostolių atlyginimo dydį ir grąžinti žalą patyrusį asmenį į iki teisės pažeidimo egzistavusią padėtį (*status quo ante* padėties atkūrimas) praktiškai neįmanoma: neturtinės vertybės pažeidimo apimtis tikslia pinigine išraiška objektyviai negali būti įvertinta. Visiško nuostolių atlyginimo principas (*restitutio in integrum*) tokiose situacijose traktuotinas, *pirma*, kaip žalos atlyginimo galimybę pateisinantis principas; *antra*, kaip tam tikra siekiamybė, gairė, padedanti kuo teisingiau įvertinti nukentėjusiojo patirtą žalą.

4. Nepriimtinos ir sunkios pasekmės, kylančios dėl visiško nuostolių atlyginimo, bei civilinių teisių įgyvendinimo – teisingumo, protingumo, sąžiningumo – principai konkrečioje situacijoje gali reikalauti, jog, egzistuojant *subjektyvios prigimties faktoriams*, sąmoningai būtų netaikomas visiško nuostolių atlyginimo principas pilna apimtimi. Subjektyvios prigimties faktoriais laikytina *atsakomybės prigimtis*, *šalių turtinė padėtis* ir *šalių tarpusavio santykiai*. *Atsakomybės prigimtis* aiškintina kaip atsakomybės kilimo pagrindas: atsakomybė taikytina be kaltės ar už kaltais veiksmais padarytą žalą; *šalių turtinė padėtis* suponuoja atsižvelgimą į žalą padariusio bei žalą patyrusio asmens finansinę situaciją; *šalių tarpusavio santykiais* vertintini šalis siejė ryšiai, susiklostę iki žalos padarymo momento ar po žalos kilimo ir pasireiškę abiejų šalių bendradarbiavimu arba bent vienos iš šalių (dažniausiai žalą padariusio asmens) geranorišku palankumu kitos šalies atžvilgiu.
5. Žalą patyrusio asmens atliekami veiksmai, sąlygojantys nuostolių atlyginimo dydžio mažinimą, skirstytini į du atvejus: *pirma*, nukentėjusysis iki žalos kilimo atlieka tokius veiksmus, kurie sąlygoja žalos kilimą ar jos padidėjimą (vertinamas žalą patyrusio asmens kaltės laipsnis) – taikytina nukentėjusiojo *prisidėjimo prie žalos atsiradimo ar jos padidėjimo taisyklė*; *antra*, po žalos kilimo nukentėjusysis nesiima protingų pastangų žalos padidėjimui išvengti (vertinamas žalą patyrusio asmens atliktų veiksmų pagrįstumas) – taikytina *nuostolių sumažinimo doktrina*. Nei *prisidėjimo prie žalos atsiradimo ar jos padidėjimo taisyklė*, nei *nuostolių sumažinimo doktrina* neprieštaruoja visiško nuostolių atlyginimo principui (*restitutio in integrum*), kadangi nukentėjusiajam visiškai atlyginami jo patirti nuostoliai, kilę dėl nuo jo nepriklausančių aplinkybių.

Apibendrinant pateiktas išvadas, galima teigti, jog magistro baigiamojo darbo pradžioje iškelta hipotezė *pasitvirtino*: iš tiesų pripažintina, jog visiško nuostolių atlyginimo tikslas nukreiptas į žalą patyrusio asmens pažeistų teisių tinkamą apgynimą bei sutiktina su tuo, jog egzistuojantys objektyvios ir subjektyvios prigimties faktoriai sąlygoja skirtingą principo vietą deliktinėje prievolėje: egzistuojant objektyvios prigimties faktoriams, visiško nuostolių atlyginimo principas laikytinas siekiamybe; konstatavus subjektyvios prigimties faktorių egzistavimą, – pateisinamas visiško nuostolių atlyginimo principo sąmoningas netaikymas visa apimtimi.

PASIŪLYMAI

Kadangi šio mokslinio tiriamojo darbo objektas yra visiško nuostolių atlyginimo principo analizė deliktinės civilinės atsakomybės teisinių santykių kontekste, autorė, išanalizavusi visiško nuostolių atlyginimo principo tikslą bei atskleidusi išimtis iš nagrinėto principo, norėtų pateikti teisinį-praktinį pasiūlymą, galintį turėti įtakos kryptingam tolimesnės Lietuvos teismų praktikos formavimui – *Lietuvos teismų praktika tobulintina taikant LR CK 6.251 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą teisės normą*. Šiuo metu atlikta analizė leidžia teigti, jog minėta teisės norma Lietuvos teismų praktikoje dažnai aiškinama pernelyg plačiai. Darbo 2.2. poskyryje minėjome, jog LR CK 6.251 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta teisės norma laikytina išimtimi iš bendrosios taisyklės, todėl normai ir joje įtvirtintiems kriterijams negali būti taikytinas plečiamasis aiškinimas. Autorė siūlo minėtą normą taikyti tam tikromis stadijomis, kurių nuoseklus laikymasis padeda ją taikyti teisingai:

1. privaloma atsakyti į klausimą, ar dėl visiško nuostolių atlyginimo atsiras nepriimtinių ir sunkių pasekmių;
2. nuo atsakymo į aukščiau užduotą klausimą priklauso tolesnis normos taikymas arba netaikymas:
 - 2.1. jeigu atsakymas į minėtą klausimą neigiamas, prie subjektyvios prigimties faktorių nepereinama – *LR CK 6.251 straipsnio 2 dalies taikymas konkrečioje byloje turėtų būti atmestas*;
 - 2.2. jeigu atsakymas yra teigiamas, *sprendžiamas klausimas dėl subjektyvios prigimties faktorių egzistavimo, jų taikymo ir nuostolių atlyginimo dydžio mažinimo*. Atsižvelgiant į tai, jog normoje įtvirtinti subjektyvios prigimties faktoriai – *atsakomybės prigimtis, šalių turtinė padėtis, šalių tarpusavio santykiai* – jungiami jungtuku „ir“, minėti kriterijai privalo egzistuoti *in corpore*, visi kartu, nes, priešingu atveju, nesant bent vienos iš sudėtinių dalių, nebūtų galima kalbėti apie teiginio taikymo pagrįstumą. Taigi, nagrinėjamu atveju siekiant taikyti 6.251 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą teisės normą, be jau minėtos pirmos stadijos nustatymo, privaloma išanalizuoti *visų trijų* teisės normoje įtvirtintų subjektyvios prigimties faktorių – *atsakomybės prigimties, šalių turtinės padėties, šalių tarpusavio santykių* – turinį bei pagrįsti *visų* jų, kaip nuostolių atlyginimo dydžio mažinimo kriterijų, taikymą konkrečioje situacijoje.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33–1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74–2262.
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1964, Nr. 19–138.
4. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36–1340.
5. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 50–1632.
6. Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 53–2042.
7. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 28–810.

Europos valstybių teisės aktai:

8. Prancūzijos civilinis kodeksas (Code Civil) [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-20]. <<http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070721>>.
9. Prancūzijos civilinio kodekso vertimas į anglų kalbą [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-20]. <http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_textA.htm>.
10. Vokietijos civilinis kodeksas (Bürgerliches Gesetzbuch) [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-20]. <<http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>>.
11. Vokietijos civilinio kodekso vertimas į anglų kalbą [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-20]. <http://bundesrecht.juris.de/englisch_bgb/index.html>.

Kiti dokumentai:

12. *Draft Common Frame of Reference* [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-10-05]. <http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcfr_outline_edition_en.pdf>.

Specialioji literatūra:

13. Aristotelis. *Nikomacho etika. Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1990.
14. Baublys L. Aristotelio teisingumo distinkcija šiuolaikiniame teisiniame diskurse // *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 8 (86).
15. Baublys L. *Antikinė teisingumo samprata ir jos įtaka vakarų teisės tradicijai*. Vilnius: MRU, 2005.
16. Birmontienė T., Jarašiūnas E. ir kt. *Lietuvos konstitucinė teisė. Antrasis leidimas*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.
17. Cirtautienė S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip neturtinių vertybių gynimo būdas // *Jurisprudencija*, 2005, Nr. 71(63).
18. Cirtautienė S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas*. Vilnius: Justitia, 2008.
19. *European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law (PETL). Text and Commentary*. Vienna: Springer-Verlag, 2005.
20. Gerven W. ir kt. *Tort Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000.
21. Jonaitis M. *Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei*. Daktaro disertacija. Vilnius, 2005.
22. Jovaišas K. Atpildo teisingumas: problemos ir paradoksai // *Teisės problemos*. Vilnius: Teisės institutas, 2007, Nr. 2 (56).
23. Keinys S. ir kt. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.
24. Lyberis A. *Sinonimų žodynas*. Antrasis pataisytas leidimas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2002.
25. Lucy W. *Philosophy of Private Law*. Oxford, New York: University Press, 2007.
26. Magnus U. *Unification of Tort Law: Damages*. The Hague: Kluwer Law International, 2001.
27. McBeide N. J., Bagshaw Roderick. *Tort Law. Second editon*. Harlow: Pearson Longman, 2005.
28. Mikelėnas V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995.
29. Mikelėnas V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996.
30. Mikelėnienė D., Mikelėnas V. Neturtinės žalos kompensavimas // *Justitia*, 1998, Nr. 2.
31. Mikelėnas V. ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001.

32. Mikelėnas V. ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002.
33. Mikelėnas V. ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003.
34. Mizaras V. ir kt. *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009.
35. Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. *Romėnų teisė. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas*. Vilnius: Justitia, 2007.
36. Norkūnas A., Selelionytė-Drukteinienė S. *Civilinės atsakomybės praktikumas. Mokomasis leidinys*. Vilnius: MRU, 2008.
37. Plečkaitis R. *Logikos pagrindai. 2-oji pataisyta laida*. Vilnius: Tyto alba, 2006.
38. Posner R. A. *Jurisprudencijos problemos*. Vilnius: Eugrimas, 2004.
39. Rogers H. *Winfield and Jolowicz on Tort*. London: Sweet & Maxwell, 2006.
40. Spier J. ir kt. *The limits of liability*. The Hague: Kluwer Law International, 1996.
41. Staskonis V. ir kt. *Civilinė teisė. Antrasis pataisytas leidimas*. Kaunas: Vija, 1998.
42. Vaišvila A. *Teisės teorija. Trečiasis, pataisytas ir papildytas leidimas*. Vilnius: Justitia, 2009.
43. Van Dam C. *European Tort Law*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2006.
44. Van Zyl D H. *History and Principles of Roman Private Law*. Durban: Butterworths, 1983.
45. Volodko R. *Teoriniai ir praktiniai neturtinės žalos instituto taikymo aspektai Lietuvos civilinėje teisėje. Daktaro disertacija*. Vilnius, 2009.
46. Winiger B. ir kt. *Digest of European Tort Law, Vol. 1: Essential Cases on Natural Causation*. Vienna: Springer-Verlag, 2007.
47. Zimmermann R. *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Oxford: Oxford University Press, 1996.

Teismų praktika:

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai:

48. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalies ir 4 straipsnio 1 dalies 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”.

49. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „*Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams*“.
50. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „*Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmis, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai*“.
51. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 3 d. nutarimas „*Dėl Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo (2004 m. kovo 5 d. redakcija) 11 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai*“.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys:

52. LAT CBS teisėjų kolegijos 1999 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje *L. Kazlauskienė v. D. Jungevičienė*, Nr. 3K-3-398/1999.
53. LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje *A. Skučas v. G. Pakerytė*, Nr. 3K-7-645/2002.
54. LAT CBS plenarinės sesijos 2002 m. rugsėjo 26 d. nutartis civilinėje byloje *D. S. ir A. S. v. E. S., G. S. ir M. S.*, Nr. 3K-P-776/2002.
55. LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje *J. J., K. J., R. G. ir kt. atstovas Lietuvos autorių teisių gynimo asociacijos agentūra (LATGA-A) v. UAB „Mūsų gairės*“, Nr. 3K-3-273/2003.
56. LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje *N. Ž. v. specialios paskirties uždaroji akcinė bendrovė „Vilniaus troleibusai“, akcinė draudimo bendrovė „Preventa*“, Nr. 3K-3-371/2003.
57. LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje *O. R., M. R., V. R., J. K., N. K. v. Viešosios įstaigos Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinikos*, Nr. 3K-3-16/2004.
58. LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. rugsėjo 15 d. nutartis civilinėje byloje *Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos Vilniaus regiono aplinkos apsaugos departamentas v. A. S.*, Nr. 3K-3-472/2004.

59. LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje *D. M. v. R. O. ir Lietuvos ir Rusijos draudimo UAB „Baltik garant“*, Nr. 3K-3-475/2004.
60. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „If draudimas“ v. V. J.*, Nr. 3K-3-116/2005.
61. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje *A. L. v. UAB „Artrio“*, Nr. 3K-3-216/2005.
62. LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje *L. Z., M. Z., V. Z., G. Z. v. VšĮ Marijampolės ligoninė*, Nr. 3K-7-255/2005.
63. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje *K. R. v. Lietuvos Respublika*, Nr. 3K-3-604/2005.
64. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje *uždaroji akcinė bendrovė „LITESKO“ v. viešoji įstaiga Biržų ligoninė, uždaroji akcinė bendrovė „Lenauda“*, Nr. 3K-3-623/2005.
65. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. gruodžio 14 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Eurovista“ ir Ko v. A. L. B.*, Nr. 3K-3-673/2005.
66. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje *A. S., M. V. ir V. J. v. A. J., S. K., J. K., S. D., E. V. ir kt.*, Nr. 3K-3-142/2006.
67. LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 7 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Naujapilė“ v. Lietuvos Respublika*, Nr. 3K-7-183/2006.
68. LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. balandžio 6 d. nutartis civilinėje byloje *V. V. v. R. V.*, Nr. 3K-3-87/2007.
69. LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje *B. V.–F. v. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, UAB „Fodio“, Lietuvos Respublikos kultūros ministerija*, Nr. 3K-3-353/2007.
70. LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 10 d. nutartis civilinėje byloje *L. Š. ir A. Š. v. uždaroji akcinė draudimo bendrovė „Baltikums draudimas“*, Nr. 3K-3-539/2007.
71. LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje *L. V. v. UAB „Girteka“*, Nr. 3K-3-90/2008.
72. LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 16 d. nutartis civilinėje byloje *J. B. W., A. U. W. ir R. B. v. A. P.*, Nr. 3K-3-327/2008.
73. LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje *V. G. v. Lietuvos valstybė*, Nr. 3K-3-364/2008.

74. LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2008 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus miesto vyriausiasis policijos komisariatas ir Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos v. P. S.*, Nr. 3K-7-496/2008.
75. LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje *D. M. ir L. M. v. UAB „Ekstra žinios“*, Nr. 3K-3-26/2009.
76. LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje *V. B. v. V. R. N.*, Nr. 3K-3-166/2009.
77. LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 10 d. nutartis civilinėje byloje *A. K. v. I. B.-K.*, Nr. 3K-3-239/2009.
78. LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje *J. B. W., A. U. W. ir R. B. v. A. P.*, Nr. 3K-3-378/2009.
79. LAT BBS teisėjų kolegijos 2010 m. sausio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje *M. M. v. M. K.*, Nr. 2K-8/2010.
80. LAT CBS teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje *I. J., M. Č. ir J. Č. v. viešoji įstaiga Vilniaus miesto universitetinė ligoninė*, Nr. 3K-3-59/2010.
81. LAT CBS teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje *G. A. V. v. Kauno apskrities viršinininko administracija, Kauno rajono savivaldybė*, Nr. 3K-3-189/2010.

Lietuvos apeliacinio teismo nutartys:

82. LapT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. birželio 10 d. nutartis civilinėje byloje *Č. B. ir V. B. v. Viešoji įstaiga „Kauno medicinos universiteto klinikos“*, Nr. 2A-231/2005.
83. LapT BBS teisėjų kolegijos 2007 m. balandžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje *P. B. v. E. D., D. V.*, Nr. 1A-106-2007.
84. LapT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 10 d. nutartis civilinėje byloje *J. Z. v. uždaroji akcinė bendrovė „Klaipėdos jūrų krovinių kompanija“*, Nr. 2A-256/2009.
85. LapT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 3 d. nutartis civilinėje byloje *likviduojamos žemės ūkio kooperatyvas „J.“ v. J. J.*, Nr. 2A-382/2009.
86. LapT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 11 d. nutartis civilinėje byloje *T. D. v. uždaroji akcinė bendrovė „Rokmelsta“, akcinė bendrovė „Lietuvos draudimas“*, Nr. 2A-624/2009.
87. LapT BBS teisėjų kolegijos 2010 m. sausio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje *L. I. A. v. T. S.*, Nr. 1A-48/2010.

Europos žmogaus teisių teismo praktika:

88. EŽTT 1991 m. gegužės 23 d. sprendimas byloje *Oberschlick v. Austrija* (Nr. 20834/92).
89. EŽTT 1992 m. balandžio 23 d. sprendimas byloje *Castells v. Ispanija* (Nr. 11798/85).

Elektroniniai šaltiniai:

90. Fischer D. A. Tort Recovery for Loss of a Chance. 36 Wake Forest L. Rev. 605 (2001) [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-09-29].
<http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/wflr36&div=31&g_sent=1&collection=journals#617>.
91. *Livingstone v. Rawyards Coal Co.* Didžioji Britanija, Lordų Rūmai, 1880 m. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-06-21].
<<http://oxcheps.new.ox.ac.uk/new/casebook/cases/Cases%20Chapter%2013/Livingstone%20v%20The%20Rawyards%20Coal%20Company.doc>>.
92. Mitigation of Damages (Property Damage). California Civil Jury Instructions [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-20]. <<http://www.justia.com/trials-litigation/docs/caci/3900/3931.html>>.
93. Smith B. Loss of a Chance. 29 Victoria U. Wellington L. Rev. 225 (1999) [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-09-29].
<http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/vuwlr29&div=25&g_sent=1&collection=journals#255>.
94. *Tabet v. Gett.* [2010] HCA 12 (21 April 2010) [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-09-29].
<<http://www.austlii.edu.au/au/cases/cth/HCA/2010/12.html>>.
95. Townend S. Certainty and Loss of a Chance in the Assessment of Damages (Or The Uncertainty: Loss of Chance). Seminarai, 2005 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-09-29].
<http://www.keatingchambers.co.uk/resources/publications/2005/st_certainty_and_loss.aspx>.
96. Volodko R. Turtinė padėtis kaip neturtinės žalos kompensacijos dydžio nustatymo kriterijus [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-10-08].
<http://www.ttvam.lt/uploads/documents/leidiniai_versl_teis_akt_t3/1305.pdf>.

SANTRAUKA

Lietuvoje ir kitose Europos valstybėse – Didžiojoje Britanijoje, Prancūzijoje ir Vokietijoje – vienu iš pagrindinių civilinėje atsakomybėje taikytinų principų laikytinas visiško nuostolių atlyginimo principas (*compensation lucri et damni*). Šis principas traktuotinas kaip atspirties taškas, atsakant į klausimą, ar individo teisėti interesai bei pagrįsti lūkesčiai buvo tinkamai apginti asmens teisių pažeidimo atveju. Atsižvelgiant į tai, jog tyrimo objektu darbe laikytina visiško nuostolių atlyginimo principo (*restitutio in integrum*) analizė *deliktinės civilinės atsakomybės* teisinių santykių kontekste, darbe analizuotos principo formavimąsi nulėmusios prielaidos bei išskirtos principo taikymo tikslo definicijos, nukreipiančios į žalą patyrusio asmens pažeistų teisių tinkamą apgynimą deliktinėje prievolėje.

Darbe nagrinėjamos objektyvios bei subjektyvios prigimties faktorių sąlygojamos principo išimtys. *Objektyvios prigimties faktoriais* darbe laikomos objektyviai susiklostančios situacijos, kuriose pažeistos neturtinės vertybės specifika (pvz., asmens sveikata, prarasta galimybė ir kt.) nesuteikia galimybės įvertinti pažeistos vertybės apimtį ir atlyginti asmeniui visą jo patirtą žalą. Darbe prieinama prie išvados, jog analizuojamas principas tokiose situacijose traktuotinas, *pirma*, kaip žalos atlyginimo galimybę pateisinantį principas; *antra*, kaip tam tikra siekiamybė, gairė, padedanti kuo teisingiau įvertinti nukentėjusiojo patirtą žalą. *Subjektyvios prigimties faktoriais* darbe laikomi LR CK 6.251 straipsnio 2 dalyje įtvirtinti kriterijai: atsakomybės prigimtis, šalių turtinė padėtis ir šalių tarpusavio santykiai. Akcentuotina, šie kriterijai taikytini išimtiniais atvejais, jeigu dėl visiško nuostolių atlyginimo principo atsirastų nepriimtinių ir sunkių pasekmių. Tokiais atvejais pateisinamas sąmoningas visiško nuostolių atlyginimo principo netaikymas pilna apimtimi.

Darbe išskiriami du atvejai, kai paties nukentėjusiojo atliekami veiksmai gali lemti nuostolių atlyginimo dydžio sumažinimą: *pirma*, nukentėjusysis iki žalos kilimo atlieka tokius veiksmus, kurie sąlygoja žalos kilimą ar jos padidėjimą – taikytina nukentėjusiojo *prisidėjimo prie žalos atsiradimo ar jos padidėjimo taisyklė*; *antra*, po žalos kilimo nukentėjusysis nesiima protingų pastangų nuostolių padidėjimui išvengti – taikytina *nuostolių sumažinimo doktrina*. Nagrinėjant šiuos klausimus, darbe prieinama prie išvados, jog nei vienu iš minėtų atvejų visiško nuostolių atlyginimo principas (*restitutio in integrum*) nepažeidžiamas, kadangi nukentėjusiajam visiškai atlyginami jo patirti nuostoliai, kilę dėl nuo jo nepriklausančių aplinkybių.

Raktiniai žodžiai: *deliktinė atsakomybė, nuostolių atlyginimas, nukentėjusi šalis.*

SUMMARY

The principle of full compensation (*compensation lucri et damni*) is one of the fundamental principles applicable in civil liability under Lithuanian and other European countries – British, French and German – civil law. This principle should be treated as the main starting point for answering the question of whether the individual's legitimate interests and reasonable expectations have been adequately protected. Given the fact that the object of the research is the analysis of the principle of full compensation (*restitutio in integrum*) under *tort liability*, the presumptions of the principle development, its purpose's definitions, directing towards individuals violated rights proper protection, are analyzed in the research work.

The author divides exceptions of the principle into two groups: the factors of *objective* and *subjective* nature. *The factors of objective nature* are considered such situations, where the specificity of non-pecuniary values (eg. personal health, loss of a chance, etc.) does not provide an occasion to assess the scope of violation of the value and, consequently, to compensate for all damages. The author concludes that the principle of full compensation (*restitutio in integrum*) in such situations should be treated, *firstly*, as the principle justifying the possibility of compensation; *secondly*, as a guideline, which helps to make a fairer assessment of the victim's suffered harm. According to article 6.251 (2) of the Lithuanian Civil Code, *the factors of subjective nature* are considered such criteria: the nature of liability, the financial status of the parties and their interrelation. It should be emphasised that mentioned criteria can be applicable only if awarding full compensation would lead to unacceptable and grave consequences. In such cases the principle of full compensation (*restitutio in integrum*) deliberately is not applicable in its full scope.

The author separates two cases, when injured party's conduct may determine the scope of compensation: *firstly*, the injured party before being injured performs such actions, which determine the infliction or expansion of the harm – *contributory negligence*; *secondly*, the injured party does not initiate any actions to mitigate damages which could have been avoided by ordinary care after the injury – *the mitigation of damages doctrine*. The author concludes that the principle of full compensation (*restitutio in integrum*) is not breached in any of these cases: the injured party is fully compensated for his/her losses, inflicted by circumstances beyond his/her control.

Keywords: *tort liability, compensation, injured party.*

Darbas baigtas 2010-12-15.

Renata Jankutė

(parašas)

El. pašto adresas: renata.jankute@yahoo.com